magazin istoric

ANUL III
Nr. 2 (23)
FEBRUARIE
1969

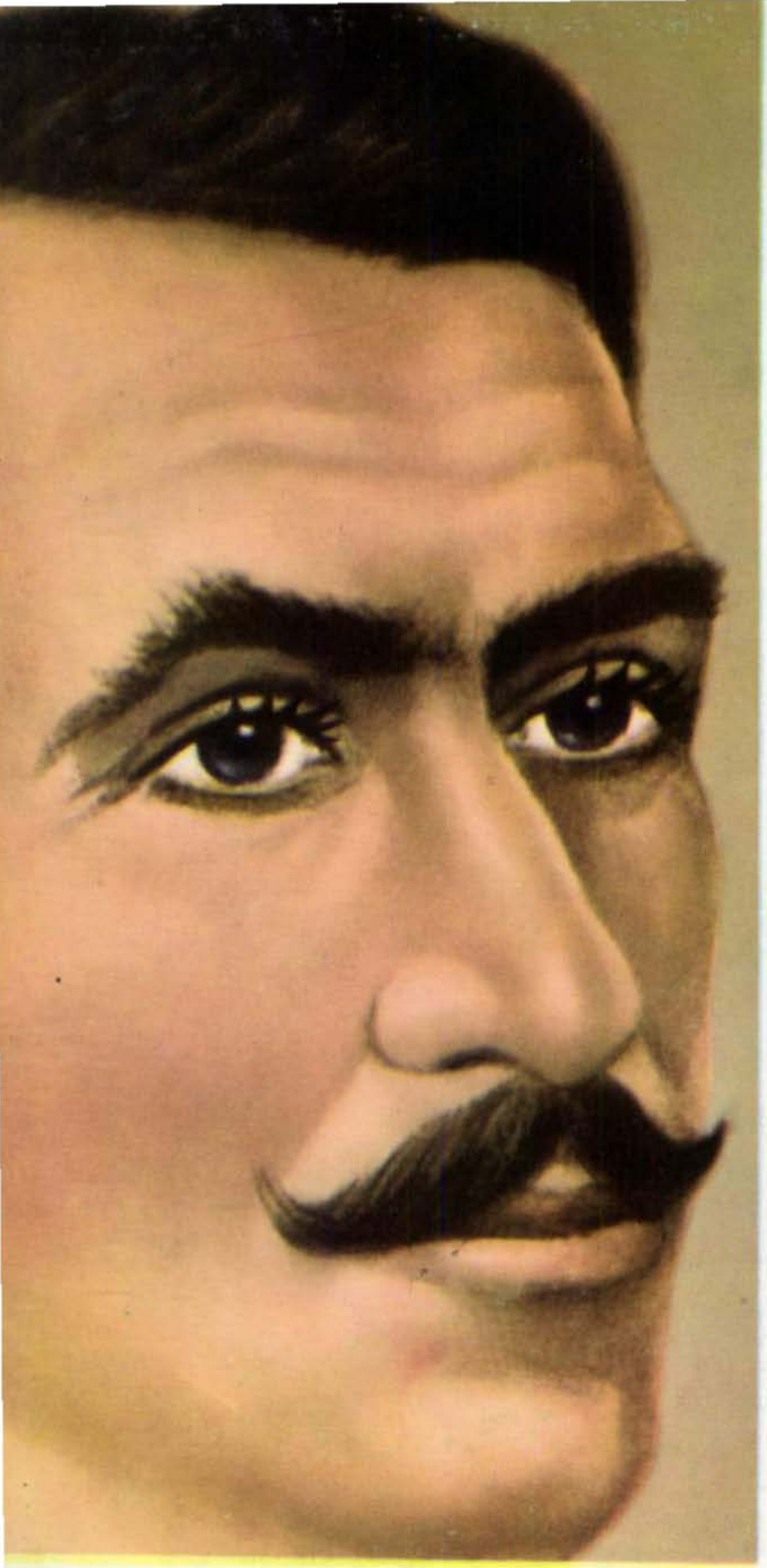

I. C. FRIMU

Venerată de muncitori,
amintirea lui trebuie să inspire respect
tuturor conștiințelor,
fiindcă Frimu a fost o conștiință liberă,
un caracter drept,
un iubitor de oameni.
El formulase în chip fericit datoria supremă
a celor care vor să se împărtășească
din adevărata mulțumire sufletească.
„Să suim drumul Golgotei
— scria el —
dar cu conștiința împăcată
că ne-am făcut datoria
de vestitori
ai zilei de dezrobire".
Frimu și-a făcut-o cu prisosință.

ION PAS

REDACTOR ȘEF

CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției: DUMITRU ALMAȘ, CONSTANTIN ANTIP, VIRGIL CĂNDEA, TITU GEORGESCU, DINU C. GIURESCU, NICOLAE MINEI (redactor-șef adjunct), ȘTEFAN PASCU, M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, AURICĂ SIMION (secretar de redacție), ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

magazin istoric

nr. 2 (23) februarie 1969

Din paginile noastre

GEORGE CALINESCU - intelectual militant - transpare cu ardență nu numai în prezența sa de scriitor, istoric și critic literar. George Călinescu a înnobilat publicistica politică așa cum ne-o ilustrează mărturiile prezentate în articolul semnat de Gheorghe Țuțui.

PRINCIPATUL AUTONOM AL TRANSILVANIEI secolului al XVII-lea a recepționat cu acuitate veștile anunțînd revoluția burgheză din Anglia. Dr.Ludovic Demeny stabilește în studiul său interesante corelații, privind atît pătrunderea și răspîndirea puritanismului în cercurile de frunte transilvănene, cît și atenția cu care Gheorghe Rakoczi I și Gheorghe Rakoczi II au privit aceste impulsuri revoluționare.

VASILE ALECSANDRI - poetul - a înscris o dîră luminoasă pe frontispiciul culturii naționale. Vasile Alecsandri diplomatul patriot - cel dintîi ministru al afacerilor externe numit de domnitorul Moldovei, și apoi al Principatelor Unite, Al.I.Cuza - ne este dezvăluit în actele, rapoartele, documentele de arhivă inedite, prezentate și comentate de prof.George Macovescu.

EMINENTUL SAVANT SUEDEZ WILHELM HOLMQUIST indică în interviul ce ni l-a dat cîteva răspunsuri revelatorii privind "epoca de aur" a culturii suedeze, aportul și rolul vikingilor în istorie, corespondența între vechi așezări românești și cele nordice.

I.C.FRIMU a fost și a rămas în istoria mișcării noastre muncitorești - după cum ne-o dovedesc și mireasantelogia și mărturiile publicate în acest număr - un om de seamă, a cărui personalitate este evocată cu căldură de I.Felea.

OCUPAREA PREFECTURII CRAIOVEI la începutul anului 1945, articolul semnat de P.Nichita, aduce sub reflector unul dintre numeroasele episoade care au marcat încetățenirea puterii populare în țara noastră.

sumar

G. *MACOVESCU* Vasile Alecsandri diplomatul . .2
* * * MEMENTO — martie '69 7
nescu : Intelectualul militant 24
P. NICHITA Ocuparea prefecturii Craiova 29
B. L. MONTGOMERY Amiralul Nelson 37
O. MATICHESCU «Ridicați
mea eroilor lui Caragiale 60
* * * SEMNAL 68
I. FELEA Un om de seamă — I. C. Frimu 70
ȘT. BREZEANU Bayard : Păcate și virtuți cavalerești 75
P. BARBULESCU „Ștefan Vodă ne-a poruncit să-ți vor-

VASILE

Prof. universitar
GEORGE MACOVESCU

Personalitate complexă, apărută într-un moment deosebit din istoria românilor, Vasile Alecsandri a strălucit în vremea lui ca scriitor, ca om politic, ca diplomat.

Opera beletristică i-a asigurat lui Alecsandri un loc de frunte în istoria literaturii. Dacă o parte este perimată astăzi și nu mai corespunde preocupărilor și gusturilor cititorului din această a doua jumătate a secolului al douăzecelea, poetul „Pastelurilor" și al „Legendelor" rămîne mereu nou prin prospețimea sensibilității lirice.

Mai puțin cunoscut este omul politic, și încă mai puțin, diplomatul. Scriitorul i-a umbrit pe ceilalți doi și cu cît trece vremea, cu atît umbra devine mai deasă. Revoluționarul de la 1848 s-a aflat în primele rînduri ale mișcării din Moldova de la mijlocul veacului trecut și nu numai scrisul i-a fost armă de luptă. După înfrîngerea revoluției, pentru Alecsandri au urmat dezamăgirile, amărăciunile, exilul, dar nu și renunțarea, pentru că îl regăsim printre unioniștii cei mai activi și printre prietenii și colaboratorii cei mai apropiați ai lui Alexandru Ioan Cuza, cu a cărui rudenie îndepărtată se mîndrea.

Cînd Cuza a devenit domnul Moldovei, Vasile Alecsandri a fost numit, la 17 ianuarie 1859, ministru de externe în guvernul de la Iași și astfel începe cariera diplomatică a poetului, într-o perioadă extrem de frămîntată. La 1 februarie, Cuza îl trimite în misiune specială în Franța, Anglia și Sardinia, pentru a obține din partea guvernelor respective recunoașterea dublei alegeri a noului domnitor în Moldova și Muntenia. La Paris, Alecsandri a purtat discuții cu ministrul de externe al Franței, contele Walewsky, fiul natural al lui Napoleon Bonaparte și al contesei poloneze Maria Walewska. Împăratul Napoleon al III-lea l-a primit cu prietenie și înțelegere, spre deosebire de lordul Malmersbury, ministrul de externe al Angliei, adversar al Unirii Principatelor române, rău și tendențios informat de ambasadorul Turciei la Londra, fanariotul Mussurus. Convorbirea lui Alecsandri cu Malmersbury — reprodusă chiar de scriitor în **„Extract din istoria misiilor mele politice"**, trimis revistei ieșene „Convorbiri literare" la 30 ianuarie 1868, dar apărut din motive politice abia în 1877—1879 — dezvăluie nu numai un diplomat patriot, dar și un abil și înzestrat om politic, care printr-o argumentare logică a înfrînt duritatea reprezentantului unui puternic imperiu. Tot în vremea ședерii la Paris, Alecsandri a avut întîlniri cu generalul rus Pavel Kisseleff, acum ambasador în Franța, pe care a încercat să-l convingă să susțină cauza unirii românilor. „Vom vedea, vom vedea, replică ambasadorul ; însă dacă vreți ajutorul Rusiei, trebuie să vă liniștiți spiritele și să nu vă mai gîndiți la revoluții", însemna Alecsandri în același **„Extract din istoria misiilor mele politice".**

Călătoria se continuă în Italia, unde întîlnește pe Victor Emanuel și pe Cavour.

Reîntors în țară, Cuza îl numește la 10 octombrie 1859 și ministru de externe al Munteniei, devenind, numai pentru o lună, șef al diplomației din ambele principate,

ALECSANDRI

diplomatul

deoarece, la 10 noiembrie 1859, părăsește postul din guvernul de la Iași.

În mai 1860, Alecsandri se retrage la Mircești pentru aproape un an, pentru ca, în aprilie 1861, Cuza să-l trimită din nou în misiune în Franța și Italia și să-l decidă să primească postul de agent diplomatic ad-interim al celor două principate la Paris, ținînd locul fratelui său, Iancu Alecsandri. Interimatul durează pînă la 23 iunie 1862, cînd ia sfîrșit prima parte a activității diplomatice a lui Alecsandri.

Mai bine de douăzeci de ani, poetul s-a ținut departe de asemenea preocupări, dar la 31 ianuarie 1885 a fost numit de regele Carol trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Paris, unde sosește la 1 martie și depune scrisorile de acreditare pe lîngă președintele Franței, Jules Grévy, la 18 martie.

Cinci ani a durat misiunea lui Alecsandri la Paris. Sosit în țară la mijlocul lui iunie 1890, avea să mai trăiască pînă la 21 august, cînd se stingea la Mircești.

Activitatea diplomatică a lui Vasile Alecsandri este consemnată în rapoarte și telegrame trimise în cursul misiunilor sale în străinătate. O bună parte dintre acestea se află în arhiva Ministerului Afacerilor Externe. O altă parte s-a pierdut sau s-a rătăcit. Cele găsite vor fi publicate într-un volum. Deocamdată dăm la iveală cîteva din aceste documente care întregesc imaginea personalității complexe a lui Vasile Alecsandri.

Să deschidem dosarul carierei diplomatice a lui Vasile Alecsandri cu o scrisoare aflată în arhive de mai bine de 110 ani. Textul acesta este o scrisoare adresată unui prieten neidentificat și e scris pe marginea **„Instrucțiilor pentru Alegerea Domnului, adoptate de Adunare în ședința sa din 4 ianuarie 1859".**

Scria Alecsandri :

„Iată instrucțiunile adoptate de Cameră pentru alegerea prințului ; ceea ce lipsește, este jurămîntul prințului pe care ți l-am trimis și pe care-l vei găsi în manifestul lui Cuza.

Negri, Nico Catargi și colonelul Mavriki au plecat la Constantinopol ca să caute investitura.

Formarea ministerului nou a prezentat cîteva greutăți.

Panu a fost însărcinat, cu titlu de șef al Cabinetului, să prezinte o listă, dar el s-a încurcat timp de zece zile în combinații cari n-au dus la nici un rezultat. A terminat prin a renunța. Ieri de-abia a reușit să se nască, și iată rezultatul :

Vasile Sturdza — ministru de interne și președintele Consiliului.

M. Epureanu — al justiției.

Rolla — al cultului și instrucțiunii publice.

Alecsandri — al afacerilor străine.

L. Rosetti — al finanțelor.

D. Miclescu — al lucrărilor publice.

Milicescu — comandantul oștirii.

Fiind suferind zilele acestea și fiind încă nevoit să stau în casă din pricina unei răceli violente, nu m-am putut ocupa de treburi. Sper să-mi reiau slujba în două-trei zile".

Urmează o confesiune — dincolo de emoția pe care o trezește, dincolo de răspunsul pe care-l dă la clevetiri rău intenționate sau greșite înțelegeri prietenești pe seama dorințelor secrete nutrite de Alecsandri pentru domnia țării — de o rară capacitate de dăruire interesului obștei. Iat-o :

„Lucru destul de amusant ! În fiecare zi văd persoane mai mult sau mai puțin cu-

noscute, care vin să-mi spună că ţara se aştepta să mă vadă prinţ-domnitor, că aceasta era un lucru hotărît în spiritul tuturora şi că nu înţeleg pentru ce am făcut act de renunţare.

Am crezut că scap ţara din ghearele lui Mihail şi Grigore Sturdza, le-am spus eu. Dar ei nu vor şi nu pot să înţeleagă că ţinînd tronul în mînă cineva ar avea curajul să-şi deschidă această mînă în favoarea altuia.

Iată lumea, dragă prietene ; înţelege mai uşor egoismul decît renunţarea (abnegaţia).

Şi totuşi dacă s-ar şti cît sînt de fericit că am făcut acest serviciu ţării mele şi că am rămas un simplu poet ca înainte, iubit de toţi, şi avînd mai mult ca oricînd conştiinţa de ceea ce aş putea produce, cînd voi fi liber !

Numirea lui Cuza este nu numai o victorie naţională, ci totodată şi un triumf al moralităţii.

Într-un moment ca acesta, cînd chiar cei mai bogaţi duc lipsă de bani, ţara a rezistat în chip nobil la ispitirile infame ale prinţului Mihail Sturdza. În ajunul alegerii prinţului, mai mult de 300 000 de galbeni au curs pe străzi toată noaptea şi nici un deputat nu s-a murdărit de atingerea acestui aur blestemat".

Comentariul istoric nici nu se mai justifică.

Măreaţă şi nobilă, cauza Unirii a absorbit preocupările diplomatului Vasile Alecsandri, confundat într-o asemenea măsură cu interesul de ţară încît nici astăzi nu putem şti dacă poetul sau omul politic dornic să vadă România stat modern şi unitar au inspirat mai întîi Hora Unirii. Avem însă sub ochi documentul nr. 34 datat prin vechea ortografie Jassi, 10 ianuarie 1859 şi adresat de ministrul de externe al Moldovei confratelui (în cel mai limpede înţeles) din Ţara Românească.

„Domnule secretar de stat,

Sub scrisul are onor a vă face cunoscut că Adunarea Electivă a Principatului Moldaviei, întrunindu-se la 5 a curentei luni, a procedat, potrivit Convenţiei, în a noua zi după deschiderea ei la alegerea Domnului. Acest mare act s-a desăvîrşit în unanimitatea voturilor în favoarea d-sale colonel Alexandru Cuza. Noul Domn, suindu-se pe tron şi luînd în mînă frînele Guvernului, a adoptat numele de :

ALEXANDRU-IOAN I
cu mila lui Dumnezeu şi voinţa naţională Domn Moldovei".

Urmează profesiunea de credinţă — pe care o vom urmări şi în alte materiale de arhivă — care vădeşte o puternică conştiinţă naţională :

„Sub scrisul este fericit de a fi chemat prin postul său a vesti oficial acest act solemn guvernului valahilor, căci are bunasperare că ţara vecină şi sororă va simţi aceeaşi bucurie de care s-a pătruns Moldova la numirea noului Domn.

Cu această nouă ocazie, sub scrisul oferează D-lui secretar de stat a Valahiei a sale asigurări de înaltă consideraţie.

Ministrul Secretar de stat,
V. ALECSANDRI".

Citind un memorandum adresat de Vasile Alecsandri ministrului de externe de la Quay d'Orsay (destinat să întărească suveranitatea ţării în materie de jurisdicţie consulară) sîntem îndemnaţi să adresăm întregul nostru respect ţinutei de lucidă demnitate cu care afirma primordialitatea intereselor ţării pentru fiecare cetăţean. Datează din 7 ianuarie 1862 :

„Unirea definitivă a Principatelor este un fapt de natură să marcheze o eră nouă în istoria României. Lăsaţi de aici înainte să ne călăuzim noi înşine, în plenitudinea autonomiei noastre, noi nu mai avem nimic de aşteptat de peste hotare. Acum este momentul cînd marea operă începe şi cînd naţiunea română poate dovedi Europei că este la înălţimea destinului său ; fie ca [...] diferitele atitudini să dispară în faţa intereselor patriei.

Patriotismul înflăcărat şi clarviziunea politică au condus aceeaşi minte care se adresa în acest fel titularului diplomaţiei franceze punînd concluzii de judecată istorică chiar în plină actualitate a evenimentului, ca încă trei ani mai devreme să sugereze într-o amplă notă *„relaţii necurmate între Principatele Unite şi presa franceză"* :

„Este un adevăr netăgăduit că pentru oricare Guvern, şi mai cu seamă pentru un Guvern începător, sprijinul opiniei publice atît în ţară cît şi afară din ţară e nu numai de mare folos, dar şi de o neapărată trebuinţă.

Organele opiniei publice au descoperit în ochii Europei existenţa Moldovei şi a Valahiei, ele au pus în lumină aspirările Natiei Române şi au atras asupră-le luarea-aminte a Cabinetelor. Scriitori francezi, precum Michelet, Quinet, St. Marc de Girardin, Ubicini, Leon Plee etc. au familiarizat pe publicul cititor din Francia şi chiar din Europa cu numele, cu istoria, cu pozitia actuală şi cu viitorul Principatelor Unite. Iar mai cu seamă de la războiul Orientului si de la împrejurările diplomatice din 1856 s-au manifestat în toată puterea sa fericita înrîurire a publicităţii în privirea soartei Românilor.

Presa franceză mai presus decît toate celelalte organe străine a dat o consistenţă puternică ideii mîntuitoare a Unirii, impunînd diplomaţiei europene voinţa noastră naţională ; ea a aclamat îndoita alegere a Prinţului Domnitor înainte chiar de a fi această alegere confirmată de Puteri ; într-un cuvînt, la toate împrejurările mari şi grele, noi am găsit în presa franceză un advocat elocvent şi un sprijin luminat.

INSTRUCȚII
PENTRU
Alegerea Domnului,
ADOPTATE DE ADUNARE ÎN ȘEDINȚA SA DIN 4 IANUARIE 1859.

„Instrucții pentru Alegerea Domnului, adoptate de Adunare în ședința sa din 4 ianuarie 1859". Pe marginea documentului, Vasile Alecsandri transmitea unui prieten vești din Moldova

Acest sprijin trebuie păstrat ; simpatiile ce am găsit în Europa trebuiesc întreținute mai mult decît totdeauna. Criza alegerii Domnitorului a trecut, acum începe aceea a Guvernului. A forma o nație, a regula o administrație nu este ca numirea unui șef de stat, lucru de cîteva săptămîni, ci rezultatul greu și laborios al mai multor ani și în acești ani, deosebitele interese contrarii au negreșit să nască lupte violente, intrigi și poate chiar atacuri, clevetiri atît din partea dușmanilor din lăuntru, cît și din partea celor din afară. Guvernul are dar nevoie de a fi apărat în opinia publică a Europei și presa este chemată a nimici efectul acelor intrigi, dîndu-le la iveală în ochii tuturor...

Noi am cădea într-o greșeală cumplită dacă am crede că este de ajuns de a face să se pomenească de noi din timp în timp numai la vreo mare ocazie. Mai întîi că nu suntem siguri de a avea totdeauna organele presei la dispunerea noastră, și apoi în acest secol preocupat de atîtea eveni-

mente și griji importante, cine nu ocupă necontenit publicul de sine-și este lesne uitat. Dacă România n-ar da cîtăva vreme Europei noutăți despre dînsa, nime în Europa nu ar mai gîndi la România, și o asemenea tăcere ar putea favoriza planurile dușmanilor. O presă amică și devotată este ca o sentinelă neadormită, care e gata de a arunca strigătul de alarmă. Izolarea pentru un stat ca România este un pericol permanent. Prin urmare, stabilirea de comunicări necurmate între Principate și presa occidentală trebuie a fi considerată ca mijlocul cel mai sigur de pază al asistenței lor și condiția progresului la care ele sînt chemate".

Sînt pagini de antologie în ale diplomației.

Există printre rapoartele și notele scrise sau dictate de Alecsandri, fie în calitate de ministru de externe, fie în cea de trimis diplomatic, multe pagini despre necesitatea apărării drepturilor românești la o dezvoltare economică independentă (desigur, el avînd în vedere relațiile de producție capitaliste — atunci în plină ascensiune) cu o considerație specială pentru o industrie națională (corespondența cu Foreign Office-ul privitor la Patente). Există altele care relevă necesitatea unei diplomații active în relațiile cu toate țările. Alecsandri era un demn ambasador al unei asemenea diplomații, căruia președintele Franței îi spunea :*„Dv. nu sînteți un necunoscut pentru noi. Noi știm care sînt meritele dv. politice și cele literare"*, adăugînd aprecieri despre rolul pozitiv al României în sud-estul european.

La 27 decembrie 1885 (în plină desfășurare a conflictului dintre Bulgaria și Serbia, încheiat ulterior prin pacea de la București din 1886, la care diplomația românească a jucat un important rol moderator), într-o convorbire cu ministrul de externe al Franței, Alecsandri afirma o concepție de politică externă avansată și înțeleaptă :

„Dorința noastră este de a trăi în liniște... ; de a ne bucura de drepturile ce am redobîndit cu mari sacrificii ; de a dezvolta izvoarele noastre de avuție materială și intelectuală ; de a menține cele mai amicale legături cu toate statele mari și mici".

La rîndul său, la 6 februarie 1886, președintele Republicii Franceze, Grévy, lăudînd *„încă și astă dată atitudinea ei (României — n.n.) față de evenimentele din Peninsula Balcanică"* declara că *„Franța recunoaște, precum merită, prudența și demnitatea politicii noastre care a știut a evita Europei complicări foarte grele în chestiunea Orientului".*

Întîlnim în rapoartele diplomatice ale lui Alecsandri reflexe ale atitudinii sale de luptător pașoptist. Extragem o apreciere a revoluției franceze : *„1789 reprezintă zorile deșteptării omenirii din întunericul ignoranței și din pîcla nedreptăților seculare, zori sublime care au produs* **Proclamarea Drepturilor Omului** *și au sădit în suflete cultul luminei și al libertății".*

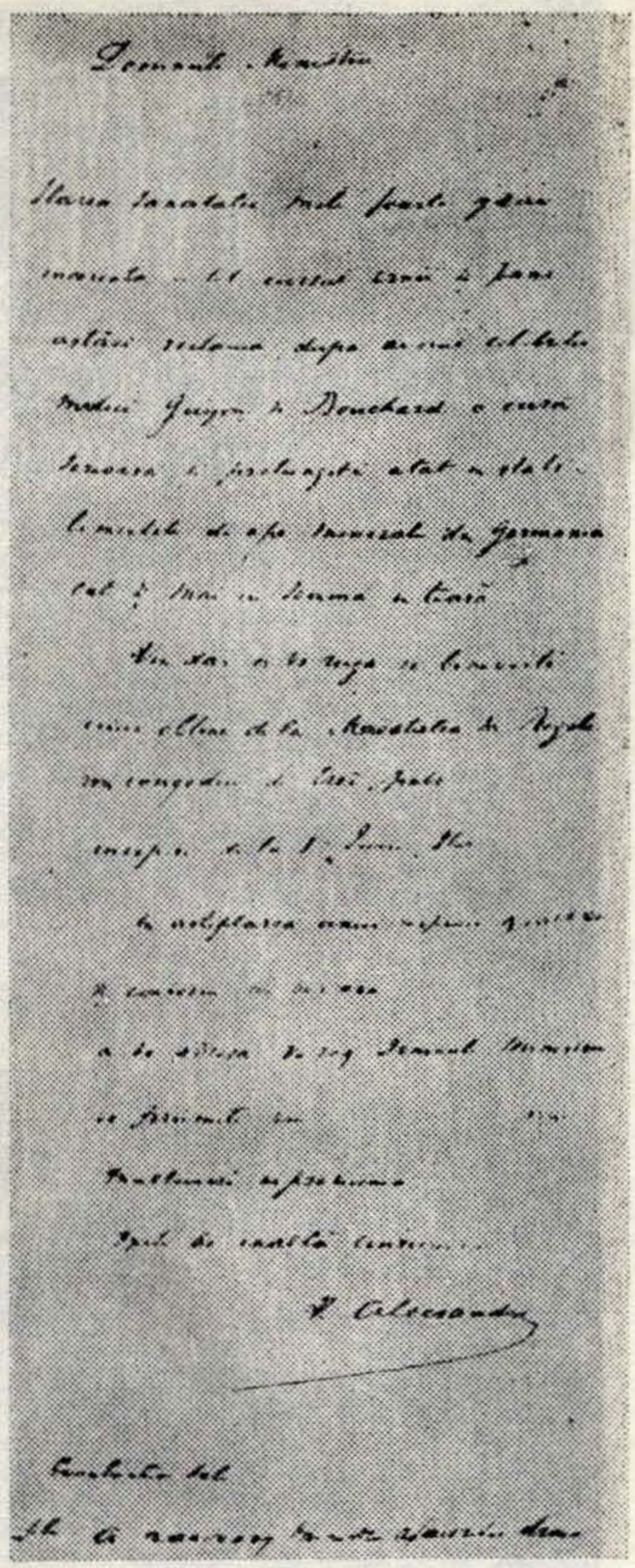

Fotocopie de pe scrisoarea în care V. Alecsandri solicita un binemeritat concediu

Pe cît de întristătoare pentru destinele omenești, pe atît de nedreaptă apare atitudinea cercurilor conducătoare față de acest strălucit diplomat și cărturar. În 1890, bolnav fiind, Alecsandri solicită un concediu mai prelungit în țară. I se răspunde că nu i se poate acorda această permisiune, ci doar eliberarea din postul de ministru plenipotențiar. Este ultima filă a dosarului de cadre Vasile Alecsandri aflat în arhivele Ministerului Afacerilor Externe.

magazin istoric
memento
martie '69

A trecut o jumătate de secol de la Congresul de constituire al Internaţionalei a III-a (1919), iniţiat şi organizat de către V.I. Lenin.

Deportat în insula Elba, Napoleon profită de politica nepopulară a Bourbonilor, restauraţi pe tronul francez, şi debarcă la 1 martie 1815 în Franţa, inaugurînd perioada cunoscută în istorie sub numele de „Cele 100 de zile".

3—5 martie : 20 de ani de la plenara C.C. al P.C.R. care a adoptat rezoluţia privind întărirea alianţei dintre clasa muncitoare şi ţărănimea muncitoare şi transformarea socialistă a agriculturii.

Primul guvern democratic din istoria României, în care clasa muncitoare avea rolul conducător, avînd ca preşedinte al Consiliului de Miniştri pe Dr. Petru Groza — patriot şi democrat, eminent om politic şi de stat —, instaurat la 6 martie 1945, a reprezentat o mare victorie a luptei revoluţionare din patria noastră, asigurînd dezvoltarea democratică şi progresistă a ţării. Memorabilul eveniment politic a marcat un moment de seamă în transformările revoluţionare începute prin insurecţia armată de la 23 August 1944.

Marea răscoală de la Bobîlna a ţăranilor români şi maghiari, împotriva exploatării feudalilor, izbucnită la 7 martie 1437, a demonstrat ţărănimii conştiinţa forţei sale de clasă şi importanţa unităţii şi frăţiei în lupta comună împotriva asupririi.

In anul 1910, la cea de-a doua Conferinţă internaţională a femeilor socialiste, ţinută la Copenhaga, Clara Zetkin a propus ca ziua de 8 martie să devină Ziua internaţională a femeilor muncitoare.

8 martie : un secol de la moartea compozitorului francez Hector Berlioz. Între altele a compus „Simfonia funebră şi triumfală" în cinstea eroilor căzuţi în revoluţia din iulie 1830 şi a prelucrat „Marseleza" pentru două coruri şi orchestră.

Biolog român de renume mondial, fondator şi director al Muzeului de istorie naturală din Bucureşti, Grigore Antipa a murit acum un sfert de veac, la 9 martie 1944.

Izbucnită pe fondul contradicţiilor regimului ţarist, agravate de participarea Rusiei la primul război mondial, revoluţia burghezo-democratică din Rusia a răsturnat, la 12 martie 1917, regimul absolutist. Era începutul transformării războiului imperialist în război civil.

Întemeietorul comunismului ştiinţific, organizatorul şi conducătorul proletariatului internaţional, Karl Marx a încetat din viaţă în exil, în ziua de 14 martie 1883, la Londra, unde a fost înmormîntat.

14 martie 1854 : s-a născut Alex. Macedonski, scriitor român, precursor al simbolismului, fondator al revistei „Literatorul", apărută în 1880 ca o atitudine de ripostă faţă de „Convorbiri literare".

Albert Einstein, unul dintre cei mai mari fizicieni ai secolului al XX-lea, s-a născut acum 90 de ani la Ulm, la 14 martie.

Luigi Longo, secretar general al Partidului Comunist Italian, s-a născut la 15 martie 1900.

16 martie : 50 de ani de la moartea lui I. M. Sverdlov, activist de seamă al P.C.U.S, primul preşedinte al Comitetului Executiv Central din Rusia, organul suprem al Puterii sovietice.

Acum 25 de ani, în închisoarea de la Rîbniţa, trupele Germaniei fasciste retrăgîndu-se au asasinat, la 17 martie, 52 de deţinuţi comunişti şi antifascişti, printre care Lazăr Grünberg şi Andrei Bernath.

Autorul poemului în proză „Cîntarea României", Alecu Russo, s-a născut la 17 martie 1819.

La 18 martie 1871, steagul roşu al revoluţiei proletare flutura deasupra Parisului : Comuna din Paris fusese proclamată. „Ea era în esenţă — scria Marx — un guvern al clasei muncitoare... formă politică, în sfîrşit descoperită, în cadrul căreia putea fi înfăptuită eliberarea economică a muncii... Parisul muncitorilor cu Comuna lui va fi în veci sărbătorit ca vestitorul glorios al unei societăţi noi".

Ca urmare a regimului de exterminare la care a fost supus în închisoarea Jilava, la 18 martie 1929, s-a stins din viaţă Gh. M. Vasilescu, militant de seamă în mişcarea muncitorească din România.

La 20 martie 1894 murea Kossuth Lajos, organizatorul şi conducătorul revoluţiei de la 1848—1849 din Ungaria.

Acum 158 de ani, la 20 martie, s-a născut la Paris fiul lui Napoleon Bonaparte şi al arhiducesei de Austria, Maria-Luiza, care a primit titlul de rege al Romei.

U.T.C., organizaţia revoluţionară a tineretului din ţara noastră, a fost creată sub îndrumarea P.C.R. în a doua decadă a lunii martie 1922.

Poporul maghiar aniversează la 21 martie o jumătate de veac de la proclamarea Republicii Sovietice în Ungaria.

23 martie 1945 : publicarea regulamentului pentru înfăptuirea reformei agrare, iniţiată de Partidul Comunist Român în strînsă alianţă cu celelalte forţe democratice din ţara noastră.

Alecu Constantinescu, fruntaş al mişcării muncitoreşti, a murit la 28 martie 1949.

In ziua de 31 martie 1893 s-au deschis la Bucureşti lucrările de constituire a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România. Crearea P.S.D.M.R. a marcat un moment însemnat în istoria luptelor sociale şi politice, a lărgit şi a adîncit procesul de organizare şi de afirmare a proletariatului pe arena politică a ţării.

ÎN EXCLUSIVITATE
PENTRU
„MAGAZIN ISTORIC"

Interviul nostru
cu

Wilhelm HOLMQUIST

(Suedia)

Specialist de renume mondial în studierea și interpretarea artei germanice, Wilhelm Holmquist s-a născut în 1905 la Hudiskvall, Suedia. Doctor în istorie din 1939 ; un an mai tîrziu primește titlul de doctor docent la Universitatea din Stockholm. De mai bine de 30 de ani lucrează la Muzeul istoric de stat din Stockholm, fiind, din 1953, conducătorul cercetărilor consacrate epocii fierului. În 1954 începe o vastă campanie științifică în stațiunea arheologică Helgö — complex de locuire de mare importanță din epoca fierului —, ale cărei lucrări le conduce și azi.

Iată și cîteva din titlurile lucrărilor publicate : „Arta vikingilor în secolul XI" ; „Probleme de artă ale epocii merovingiene" ; „Arta germanică în mileniul I e.n." ; „Săpăturile de la Helgö" — monografie.

Lumea nordică și cultura europeană

Vizitînd pentru a doua oară țara noastră, d-l Wilhelm Holmquist a acordat revistei noastre acest interviu :

— Deși aflată peste o mare pe care cimbrii o numeau — simbolic — Marea Moartă, lumea nordică n-a rămas izolată. Care sînt — în acest context — influențele ? Se poate vorbi de o contribuție a lumii nordice la cultura europeană ?

— Dacă popoarele nordice au contribuit la cultura europeană este, în sine, o problemă academică. Este sigur, după părerea mea, că la dezvoltarea modernă nordul a adus multe și prețioase contribuții atît tehnice, cît și artistice. Și mie chiar, în calitatea mea de specialist, îmi vine greu să apreciez ce s-a întîmplat în trecutul îndepărtat. Se vorbește doar de exodul (emigrarea) goților și a altor triburi nordice din Scandinavia... pînă în regiunea Mării Negre. Poate oare aceasta să fie socotită ca o influență culturală ? Singurul lucru pe care pot să-l afirm este că materialul arheologic cules în țările scandinave și în alte țări din Europa, chiar și în România, de pildă, **are numeroase tangențe.** Nu pot fi ignorate, de pildă, inscripțiile runice de pe un obiect din tezaurul descoperit la Pietroasa și nici traducerea gotică a bibliei de Wulfila (Ulfila). În perioada migrațiunii popoarelor (400—600), țările nordice au contribuit la crearea unei arte germanice, prezentă în mari regiuni ale Europei și care s-a afirmat de-a lungul a multe veacuri.

— Dar există și reversul situației !

— Fiind un ținut **periferic al Europei** — deși este despărțit de mare —, este de la sine înțeles că țările nordice au fost puternic influențate de către marile culturi din sud. Așa s-a întîmplat dintotdeauna, din

epoca de piatră pînă în zilele noastre. Cele mai puternice influențe au fost exercitate, fără îndoială, de romani și de răspîndirea creștinismului.

— La noi, aici în „sud", — cum spuneți dv. —, se vorbește mult despre vikingi, ei fiind, oricît ar părea de ciudat sau de nedrept, personajele nordice cele mai fascinante, învăluite — și azi — într-o aură de legendă și mister. Nu vom aborda, bineînțeles, subiectul la modul general — spre părerea de rău poate a unor cititori ai noștri —, ci unul dintre aspectele cele mai controversate : vikingii în America. În ce măsură ceea ce se spune este adevărat ? Cum probează știința istoriei prezența vikingilor în Lumea Nouă ? Și dacă da, se poate vorbi de „contribuția" lor la cunoașterea acestei lumi ?

— Vikingii n-au adus, desigur, o adevărată contribuție la cunoașterea Lumii Noi, deși ei au debarcat întîii în America ! Documentele istorice nordice vorbesc despre călătoriile la Vinland (țara vinului), iar despre Leif Erikson — un nume vestit — se spune că la începutul secolului al XI-lea ar fi întreprins o călătorie în Vinland. Sigur, au existat îndoieli, dar recent, în Newfoundland, în America de Nord, doi arheologi norvegieni au întreprins săpături și au descoperit o așezare care are serioase similitudini cu cele nordice. Analizele de laborator cu C. 14 au stabilit că așezarea datează din secolul al XI-lea e.n. Aceasta arată că, deși au fost în trecere, vikingii au poposit totuși acolo destul de mult timp ca să fi fost nevoiți să construiască. E o ipoteză nouă, care vine să confirme presupunerile de pînă acum. În plus, acum cîțiva ani a fost descoperită, într-un manuscris precolumbian medieval, o hartă de navigație (la Universitatea Yale din S.U.A.), în care erau trecute regiuni din această parte a lumii, ținuturi nord-americane, cu nume cunoscute, de cînd lumea, ca fiind de origine nordică. Viitorul ne mai poate oferi multe surprize ! Și totuși n-aș putea spune — deocamdată — că vikingilor le datorăm cunoștințele noastre despre Lumea Nouă.

— Credeți că e corect să-i considerăm pe vikingi — acești teribili exploratori ai evului mediu timpuriu — deopotrivă pirați și negustori ?

— A devenit prea agreabil sau prea comod să declari că vikingii n-au fost altceva decît niște pirați și, după mine, este cu totul greșit. Dacă expedițiile vikingilor au început cam în anul 800, ele au urmărit — după părerea mea — o extindere planificată a sferei de dominație nordică. În Suedia, cel puțin, avem în urma noastră o tradiție îndelungată, o epocă de aur și un fel de urbanizare incipientă pe care o probează săpăturile de la Helgö. Europa se arăta ca un ținut impunător, unde se puteau desface și cumpăra mărfuri ; un ținut care înainte fusese puțin exploatat și care se deschidea acum schimbului ! Pot să-mi închipui lesne cum abilii comercianți nordici voiau să profite ei înșiși de perspectivele de cîștig care se ofereau. Deci începutul expedițiilor vikingilor a fost o chestiune comercială. În acest caz, fețele bisericești care au scris despre aceste evenimente ne-au transmis, fără îndoială, informații false sau foarte înguste. Desigur, au avut loc și expediții piratерești ; dar aceasta n-a constituit decît degenerarea intențiilor inițiale.

— Știm că studiul artei nordice este specialitatea dv. Care este — din punctul dv. de vedere — originalitatea ei ?

— Dacă trebuie să vorbesc despre arta nordică, cred că tocmai în vremea migrațiunii popoarelor ea a jucat un rol hotărîtor. Acolo sus, în nord, găsim cele mai pregnante expresii dovedind despărțirea definitivă dintre roman și germanic. Arta romană a continuat să trăiască în tradițiile grecești, dar germanii au adus cu sine o puternică sfărîmare a formelor, cum nu mai fusese niciodată înainte în lume. Și ceea ce este mai important — poate chiar ciudat — e că această artă posedă limbajul artei moderne din zilele noastre. Un punct culminant al ei îl constituie ornamentele cu animale, care pot fi studiate cel mai bine în țările nordice. Fără a analiza cauzele acestei noi tendințe în creație, aș vrea să mă refer la arta modernă în care se fac simțite în mod clar aceleași orientări. Aș putea chiar să dau o mulțime de exemple din trecutul îndepărtat și din arta actuală, care prin spiritul și concepția lor se aseamănă atît de mult încît, fără să vrei, te întrebi ce este modern și ce este antic ?

— Ați vorbit mai înainte, în treacăt, despre o „epocă de aur" în istoria lumii nordice. Ce înțelegeți prin aceasta și cînd se plasează ea ?

— Da, la noi în Suedia se consideră că perioada dintre anii 400 și 600 e.n. a constituit o epocă de aur. O cantitate imensă de comori din aur provin din acel timp, ca și cele mai frumoase bijuterii din aur și argint, ceea ce denotă o societate solidă din punct de vedere economic. Arta nordică atinsese apogeul — ca niciodată după aceea. Tot atunci a început să fiinteze administrația centrală organizată a Suediei. În acel timp se situează și apogeul centrului de locuire de la Helgö.

— Ați vizitat centre arheologice românești. Ce v-a interesat și cum se încadrează ele în contextul general al preocupărilor dv ?

— Am avut ocazia să vizitez aproape toate colecțiile arheologice mai importante.

Ce m-a interesat ? Este greu de spus. **Totul.** La București am fost profund impresionat de tezaurul găsit la Pietroasa, ca și de descoperirile atît de frumoase și originale de la Hagighiol, Craiova, Poiana etc. etc. La Constanța mi-au plăcut foarte mult frumoasele antichități romane și chiar cele grecești. Am vizitat și Adamclisi — foarte interesant — și imensul mozaic de la Tomis.

La Iași am văzut, firește, excelentele descoperiri de la Cucuteni cu ceramică pictată, idoli etc. Deosebit de interesantă pentru mine a fost renumita comoară descoperită (tot în regiunea Cucuteni) cu coiful de aur și alte obiecte prețioase tot din aur. La Cluj și Sibiu am făcut, înainte de toate, cunoștință cu cultura dacă. Aceasta a constituit pentru mine o experiență deosebit de interesantă. Am cunoscut cultura dacă nu numai în vitrinele muzeelor, ci și afară, pe cîmp.

Datorită amabilității profesorului Daicoviciu și profesorului Horedt, la Cluj mi s-a oferit ocazia, rară, de a studia descoperirile cu faimă mondială de la Apahida și nu numai acestea, ci și multe alte obiecte frumoase și foarte interesante pentru mine. Am învățat și am văzut multe. Astfel am umplut, într-o oarecare măsură, o lacună din cunoștințele mele, dar mai rămîn multe de învățat și de știut. De fapt, ceea ce am trăit nu coincide de loc cu concepția mea anterioară. De la prima mea vizită în România — acum cîțiva ani — mi-am schimbat și sper că mi-am adîncit totodată punctul meu de vedere. Europa de sud-est și regiunea Mării Negre sînt acum pentru mine de cea mai mare însemnătate în ceea ce privește cultura preistorică a Europei, și acum văd mai clar decît înainte multe din firele care leagă între ele diferitele părți ale Europei.

— *Preocupările dv. actuale ?*

— Împreună cu cîțiva colaboratori, pregătesc de mai multă vreme o lucrare amplă, un tratat, aș zice, asupra artei antice germanice și a culturii popoarelor din stepă. Este posibil că va fi cuprinsă și cultura celtică. Pentru a-mi putea duce la îndeplinire, cum se cuvine, această sarcină, cunoașterea materialului din țările din jurul Mării Negre a constituit pentru mine o necesitate absolută. Acesta a și fost scopul călătoriei mele, pe care l-am înfăptuit așa cum trebuie.

De asemenea, de multă vreme am în pregătire o lucrare despre arta din vremea migrațiunii popoarelor în nord. Cu prilejul acestei călătorii am făcut studii comparate în vederea întocmirii ei.

Toate acestea sînt subordonate cercetărilor mele asupra complexului de locuire de la Helgö, sarcină pe care nu voi fi în stare s-o îndeplinesc de unul singur, chiar dacă i-aș închina tot restul vieții mele.

La Helgö s-a găsit o bogată așezare preistorică, al cărei început, după cum se pare, e situat într-unul din primele secole ale erei noastre și continuă pînă în secolul al XI-lea.

Avem toate motivele să credem că am găsit aici una din cele mai vechi urme ale unei culturi centralizate semiurbane, ivită pentru prima oară în țările nordice.

Poziția însăși este remarcabilă. Locul se află la întretăierea căilor de navigație ce duc de la Marea Baltică la lacul Mälar (sudul Suediei) — la cîțiva kilometri est de Birka, cel mai vechi amplasament orășenesc din Suedia, și numai la 30 km de Stockholm —, ca și de la nord la sud în direcția Uppsala — Södertälje. Aproape că nu există îndoială că această poziție favorabilă a jucat un rol hotărîtor la înființarea și înflorirea coloniei Helgö. Teritoriul înconjurător a avut în acea vreme o populație densă, dacă judecăm după urmele descoperite, iar vecinătatea centrului comercial din vremea vikingilor, Birka, este un argument în plus.

Așezarea preistorică de pe Helgö cuprinde o vastă suprafață de colonizare, dar nu sînt semne de concentrare și nici nu este înconjurată de vreo îngrăditură, cum e cazul la celelalte centre medievale, ca Birka, Hedeby și altele. Colonia se împarte într-o multitudine de grupuri de case și fiecare dintre ele conține 20 de planuri diferite. Materialul extrem de bogat în descoperiri mărunte conține o cantitate neobișnuit de mare de obiecte, fiind cel mai bogat loc de descoperiri din Suedia, în afară de Birka. Numărul atelierelor de prelucrare a fierului este foarte mare. Aici se prelucra în stil mare fierul și deosebit de dezvoltată era făurirea de obiecte din bronz, argint și aur. Miile de tipare, creuzete de topire și alte produse aruncă o lumină neașteptat de nouă asupra tehnicii metalului, în nord în epoca preistorică. În fața privirilor noastre uluite se dezvăluie o bogată lume a formelor și a tipurilor de obiecte, unele cunoscute, altele identificate abia acum. Punctul de greutate al acestei industrii de artă pare să se afle în secolele 5 și 6 e.n., cuprinzînd poate și al 7-lea secol, dar creația de artizanat a lăsat și urme mai vechi. Deoarece săpăturile sînt departe de a fi fost terminate, cercetările următoare pot schimba repede concluziile de pînă acum.

Este în orice caz limpede că populația de pe Helgö nu aparține ariei unei comunități țărănești obișnuite. Acest lucru reiese limpede din comparațiile făcute în alte părți ale Scandinaviei. La Helgö, în schimb, predomină mai mult funcțiile urbane. Cum se explică aceasta, rămîne deocamdată o enigmă. Avem în față o primă treaptă spre timpuriile centre comerciale medievale nordeuropene, un premergător direct al apropiatei Birka, avîndu-și în același timp originea în antichitatea romană.

ELISABETA PETREANU

Transilvănenii și revoluția burgheză din Anglia

LUDOVIC DEMÉNY
doctor în istorie

Istoria relațiilor Angliei cu țările române în epoca feudală n-a constituit obiectul unor cercetări sistematice în istoriografia românească. Cele cîteva studii publicate de N. Iorga și alți istorici români se limitau la unele contacte româno-engleze mai mult sau mai puțin importante sau se menținеau în generalități. Cît privește Transilvania secolului al XVII-lea, studiile sînt mai numeroase, în special în istoriografia maghiară, dar și aici cercetarea a avut ca obiect mai ales puritanismul transilvănean și contactele lui cu viața bisericească, culturală și politică engleză. De un studiu special consacrat exclusiv ecoului și influenței revoluției engleze în Transilvania nu dispunem încă, în ciuda interesului major pe care îl reclamă tema. În cele ce urmează schițăm doar cîteva momente care ni se par semnificative dintr-o lucrare mai amplă elaborată împreună cu P. I. Cernovodeanu în cadrul Institutului de istorie „N. Iorga" privind relațiile Angliei cu Moldova, Țara Românească și Transilvania în secolul al XVII-lea.

Principatul autonom al Transilvaniei cunoștea în secolul al XVII-lea, mai ales în timpul domniei lui G. Bethlen și a celor doi Gh. Rákóczi, o dezvoltare prosperă relativ liniștită. Pe planul relațiilor externe cei doi Rákóczi acționau în direcția amplificării legăturilor strînse cu Țara Românească și Moldova mai cu seamă în timpul domniilor lui Matei Basarab și Vasile Lupu. Angajîndu-se în Războiul de 30 de ani de partea coaliției antihabsburgice, principii Transilvaniei desfășurau acțiuni diplomatice active cu largi ramificații internaționale, cuprinzînd țări ca Austria, Ucraina, Franța, Polonia, Olanda, Italia etc. În acest context s-a manifestat interesul cercurilor dominante din Transilvania față de evenimentele din Anglia, unde are loc între 1640—1649 revoluția burgheză.

Sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea marchează un moment important în istoria relațiilor anglo-române. În această perioadă se stabilesc, pe de o parte, primele contacte directe de ordin economic și politic între Anglia și Moldova, iar pe de altă parte, se dezvoltă relațiile comerciale și politice dintre Anglia și Transilvania.

Pătrunderea sporadică sau prin intermediari a unor mărfuri engleze în Moldova, Țara Românească și Transilvania intră într-o fază nouă, de schimb economic. Începe să se vădească interesul englez pentru potasiul din Moldova, încercarea de a crea un cadru organizat pentru exportul acestuia în Anglia ; în același timp trebuie semnalate încheierea contractului dintre Gabriel Bethlen și negustorii scoțieni pentru exportul unor mărfuri, în special materii prime, din Transilvania în Anglia.

Dar și relațiile politice dintre Anglia și țările române cunosc o sensibilă înviorare.

Sesiunea Parlamentului lung care „...de patru luni... nu ia nici o hotărîre...“

După susținerea lui Bogdan la tronul Moldovei și sprijinirea acțiunii lui Gabriel Báthory în Moldova, în 1611, de către Thomas Glover, ambasadorul englez la Constantinopol, contactele reciproce, și mai cu seamă cele dintre Transilvania și Anglia, vor fi reluate și amplificate într-un cadru european mai larg, legat de războiul de 30 de ani, care a cuprins majoritatea țărilor europene.

„Dintr-o scînteie mică se poate naște un incendiu mare“...

Știrile despre revoluția engleză — izbucnită la începutul deceniului al cincilea al secolului al XVII-lea — pătrundeau în Transilvania fie pe calea relațiilor politice și militare ale acestui principat autonom cu apusul Europei, fie prin legăturile dintre puritanii transilvăneni și cei din țările protestante, din Occident, inclusiv cu cei din Anglia. O altă sursă de obținere a informațiilor despre evenimentele europene era, pentru Transilvania, Constantinopolul.

Soliior și reprezentanților permanenți ai principelui transilvănean la Poartă li se cereau să întrețină legături cu ambasadorii străini, să obțină informații sigure. În 1642, solul Ștefan Rácz era îndrumat de principe să aibă **„relații bune mai ales cu ambasadorii francez, englez și olandez, dar să nu arate dușmănie nici față de ceilalți ambasadori“**. Instrucțiuni speciale cereau solului lui Rákóczi să-l supravegheze pe capuchehaia Transilvaniei, ca acesta **să fie în foarte bună înțelegere cu solii și oamenii voievodului Matei** [al Țării Românești — **n.n.**] **aflați acolo, să fie prieten cu ei și să servească, pe cît îi stă în puteri și acolo unde e nevoie, interesele voievodului... să țină legătura cu cei din Țara Românească, astfel ca atunci cînd aceștia expediază poșta să trimită și el scrisori“.** Toate acestea dovedesc că Matei Basarab, domnul Țării Românești, și Gh. Rákóczi I, principele Transilvaniei, schimbau informații. Ce afla cel din urmă despre evenimentele europene era transmis și domnului Țării Românești.

Primele știri despre revoluția din Anglia au ajuns în Transilvania tocmai pe această cale. La un raport trimis principelui, solul Transilvaniei la Constantinopol, Ștefan Rácz, a atașat traducerea unei foi volante cu titlul : *„Novae ex Londino misse Constantinopolim mense Decembri 22 Anno Domini 1641“*. Această foaie cuprindea tot felul de vești neobișnuite :

„Papiștașii din Irlanda — arăta paragraful 5 — **s-au ridicat, i-au atacat pe reformați și au tăiat în jurul a 32 de mii de creștini. Irlandezii sporesc din zi în zi în cruzimile lor și dacă prind pe cineva** ⟨dintre protestanți⟩ **îi omoară, îi taie. Astfel, au prins pe un tînăr nobil și l-au spînzurat de picioare“.** Punctul 6 relata un episod al luptei dintre Parlament și rege. **„Englezii au avut o adunare obștească, poporul de rînd a luat armele și a invadat cu arma în mînă Parlamentul, cerînd demiterea arhiepiscopilor și episcopilor“.** După cum arăta știrea, **„mișcarea n-a fost potolită nici pînă azi“.** Ea se referea la frămîntările declanșate de Petiția celor 15 000, înaintată Parlamentului la 11 decembrie 1640, prin care se cerea desființarea episcopatului. Parlamentul nu izbutise să adopte o hotărîre unanimă și abia în urma unor aprinse dezbateri căzuse de acord cu executarea lui Strafford. Bering

Cetatea de la Făgăraș. Aici afla, la 15 aprilie 1642, principele Transilvaniei primele știri despre revoluția engleză →

prezentase un proiect de lege, elaborat de fapt de independentiștii Artur Hesilrige, Henri Vane și Oliwer Cromwell, care cerea desființarea episcopatului ; deși proiectul a fost pînă la urmă respins, el a provocat în Parlament frămîntările din toamna anului 1641. Primul moment relatat privea, de fapt, răscoala izbucnită în Irlanda la 23 octombrie 1641. Știrile menționate au ajuns la Constantinopol la 25 martie 1642, iar la 31 martie, odată cu raportul lui Ștefan Rácz, au fost expediate, prin poșta domnului Țării Românești, lui Gh. Rákóczi I. La 15 aprilie, principele Transilvaniei, aflat în cetatea princiară din Făgăraș, intra astfel în posesia primelor știri despre revoluția engleză.

Începînd din primăvara anului 1642, curtea princiară și diplomații lui Gh. Rákóczi I au urmărit deaproape și cu viu interes evenimentele din Anglia. La o lună după primele știri transmise din Constantinopol, același Ștefan Rácz scria, la 30 aprilie 1642 : **„În Anglia se dă o mare luptă între partide, de 4 luni de cînd Parlamentul țării nu ia nici o hotărîre, cum arată avize recente. Mai mult, persecuția în Irlanda e mare și crește în fiecare zi".** La 15 mai principele avea știrea în mînă și-i recomanda lui Ștefan Rácz să obțină mai multe informații de la un englez aflat la Constantinopol, al cărui nume nu ne este cunoscut.

Între timp, principele primise informații despre revoluția engleză și din altă parte. Astfel, la 23 decembrie 1642 el era cel care relata reprezentanților săi la Constantinopol un nou episod al luptei dintre rege și Parlament : **„Armata regelui englez a fost înfrîntă de parlament ; după cum se spune, au pierit** ⟨mulți⟩ **din ambele părți".** S-ar putea să fie vorba de luptele din septembrie-noiembrie 1642 sau de evenimentele legate de formarea Confederației catolice din octombrie 1642 cu deviza *Pro Deo, pro Rege, pro Patria Hibernia unanimis.* Informațiile se refereau deci la ciocnirea de la Turnham Green, din 13 noiembrie 1642, cînd armata credincioasă Parlamentului a reușit să respingă atacul cavaleriei lui Carol I și să înlăture astfel primejdia ca Londra să fie ocupată de regaliști, constrîngîndu-i să se retragă la Oxford.

Marele interes arătat față de evenimentele din Anglia se explică, desigur, în parte și prin faptul că în Transilvania pătrunsese puritanismul englez, ideologie a revoluției engleze, ce exercita o puternică influență, în special, asupra cercurilor unitariene și calvine. Dar, odată cu studenții întorși de la studii din Anglia și Olanda, puritanismul pătrunde nu numai în viața bisericească, ci și în cea politică. La școala princiară din Alba Iulia, printre promotorii ideilor puritane se numărau figuri remarcabile ca J. H. Bisterfeldius sau Medgyesi Pál. Încă de la începutul deceniului al patrulea, cel dintîi avea relații strînse cu cercul lui Hartlib, care a jucat un rol atît de important în pregătirea revoluției engleze. Cel mai activ propagator al

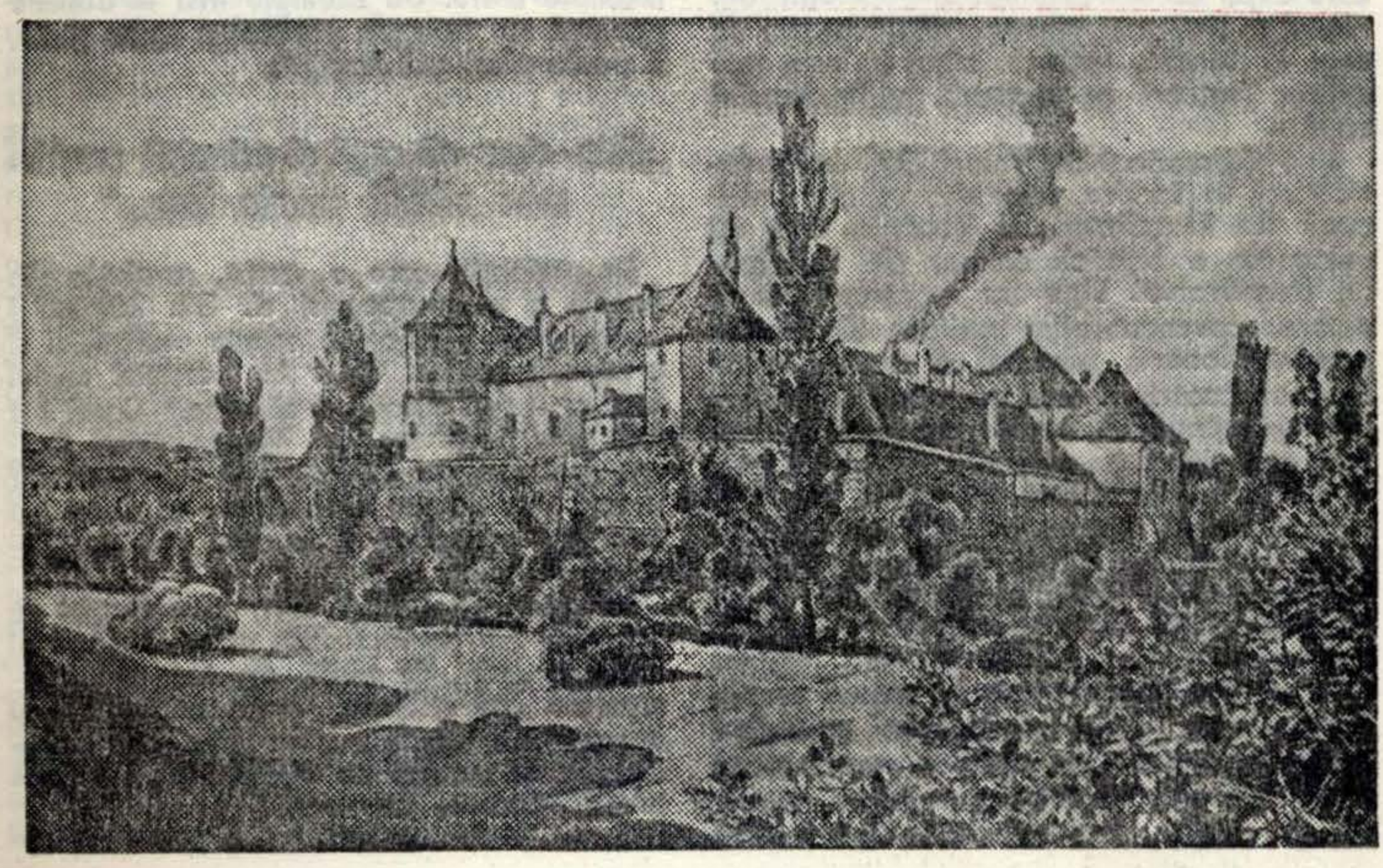

Gheorghe Rákóczi I se îngrijea să informeze și pe Matei

puritanismului era însă Tolnai Dali János, care după ce a frecventat universitățile din Franeker și Gröningen s-a stabilit pentru un timp la Londra, unde a intrat în cele mai strînse legături cu fruntașii puritanismului englez.

La 9 februarie 1638, Tolnai Dali János întemeiase la **Londra,** împreună cu alți 9 studenți din Transilvania și Ungaria, Liga de reformare a bisericii calvine din Principatul Transilvaniei. **Liga** era organizată după sistemul covenant-urilor puritane din Anglia prerevoluționară. Membrii ei atacau ierarhia bisericească și erau partizani ai desființării episcopatului, promovînd astfel ideea unei organizări presbiteriene a bisericii calvine. După întoarcerea în patrie, membrii Ligii căutau să lărgească cercul aderenților ; însuși Tolnai Dali János făcuse o călătorie în Transilvania. Ideile propagate de cercul lui Tolnai Dali János provocau îngrijorarea episcopului calvin, care căuta să-l influențeze pe Gh. Rákóczi I să ia măsuri severe împotriva puritanilor transilvăneni, subliniind primejdia socială pe care o reprezentau ideile puritane. Invocînd experiența revoluției din Anglia, episcopul calvin scria : **„Iată că și dintr-o scînteie mică se poate naște un incendiu mare. Un exemplu trist în această privință, de la care pot învăța toate țările, îl poate oferi azi Anglia".**

„Este sigur că regii și principii creștini s-au mîniat foarte tare..."

În perioada care a urmat, revoluția din Anglia a atins apogeul ei. Gh. Rákóczi I urmărea cu îngrijorare soarta monarhiei și a regelui englez. Chiar la începutul anului 1647 el fusese informat că regele Carol I a fost predat de scoțieni Parlamentului. Despre desfășurarea ulterioară a evenimentelor și mai ales despre decapitarea lui Carol I a luat însă cunoștință succesorul său, Gh. Rákóczi al II-lea.

La începutul anului 1649, Ioan Daniel de Vargyas, om de încredere al lui Rákóczi al II-lea, îi scria, de pildă, din Münster, principelui : **„Într-adevăr, parlamentarii l-au executat pe regele englez care a fost condamnat la moarte de către comisia numită pentru aceasta, cu toate că avocații** ⟨regelui⟩ **au protestat îndestul împotriva drep-**

Basarab în legătură cu evenimentele din Anglia

tului de judecată a reprezentanței pe baza legilor din această țară și că el ca rege, reprezentînd jurisdicția supremă, nu este supus nici unei alte jurisdicții, ci numai judecății lui Dumnezeu. Pînă la urmă li s-a impus avocaților săi tăcerea, iar el a fost condamnat". După ce relata ultima întîlnire a regelui cu doi dintre copiii săi și cu episcopul din Londra, Ioan Daniel de Vargyas adăuga : **„In ziua de 9 februarie** [stil vechi — n.n.], **în jurul orelor două și trei după-masă,** ⟨regele⟩ **a fost executat public, sub privirile multor mii de oameni, în cetatea Londrei, pe podiumul** ⟨theatrum⟩ **special pregătit pentru asta, de către doi căpitani care aveau mască pentru a nu fi recunoscuți".** Trimisul lui Gh. Rákóczi al II-lea îl informa, de asemenea, și despre lupta diplomatică purtată în jurul condamnării și executării regelui englez. El afirma că **„mulți principi au intervenit pentru el** ⟨Carol I⟩, **în special solii olandezi, dar nu au putut obține nimic".** Afirmația se referă, desigur, la vizitele făcute lui Oliver Cromwell și Thomas Fairfax de ambasadorul extraordinar al Olandei și la încercările curții franceze de a-l salva pe Carol I.

Diplomații curților europene nu se îndoiau că actul adoptat de Parlamentul englez la 30 ianuarie 1649, referitor la puterea de stat, însemna de fapt înlăturarea monarhiei. Exprimînd această convingere generală, diplomatul lui Rákóczi nota : **„A doua zi după moartea** ⟨regelui, Parlamentul⟩ **a declarat că acela dintre urmași** ⟨lui Carol I⟩ **care va avea pretenția la coroana engleză va plăti cu viața ; din aceasta reiese că** ⟨parlamentarii englezi⟩ **tind spre republică".**

La curțile marilor puteri, ca și în întreaga diplomație europeană, vestea decapitării regelui Angliei a provocat o reacție de furie și a dus la măsuri de izolare economică, politică și diplomatică a Angliei revoluționare. Diplomații republicii engleze erau persecutați, amenințați și terorizați ; au fost chiar asasinate. Această atitudine dușmănoasă față de actul Parlamentului a fost împărtășită și de curtea lui Gh. Rákóczi al II-lea, **„Timpul va arăta dacă executarea** ⟨regelui⟩ **va fi spre folosul** ⟨englezilor⟩ **sau se vor ivi confuzii și mai mari. Este sigur că regii și principii creștini s-au mîniat foarte tare, căci o asemenea pildă e nemaiauzită la creștini".**

Revoluția din Anglia lua însă amploare. Principalii ei adversari erau înlăturați unul după altul. Gh. Rákóczi al II-lea era înștiințat despre aceste frămîntări prin următoarele cuvinte : **„S-au cufundat** ⟨parlamentarii englezi⟩ **într-o confuzie din ce în ce mai mare, căci și după aceea** ⟨decapitarea regelui⟩ **au executat un prinț, doi conți și un mare domnitar, precum și pe episcopul din Londra, căruia i s-a spovedit regele** ⟨înainte de moarte⟩. **Au fost arestați, de asemenea, mai bine de 30 de predicatori care agitau spiritele, desigur, împotriva Parlamentului din cauza uciderii regelui și li s-a intentat și lor un proces. Cine știe dacă mai sînt în viață ! Poporul e și el contaminat".**

Conștienți că nu pot organiza o rezistență internă eficientă, regaliștii trecură la o intervenție din afară împotriva Republicii, care, prin actul de la 19 mai 1649, se declarase „Commonwealth and Free-State" fără rege și fără Camera lorzilor, care fusese dizolvată încă de la începutul anului.

Nucleul împotrivirii regaliste erau Scoția și Irlanda. Scoțienii protestau și printr-o deputație cerură recunoașterea lui Carol al II-lea ca rege al Angliei. Delegația fu arestată. Diplomatul lui Gh. Rákóczi cunoștea și împrejurarea că prințul de Wales se bucura de sprijinul unor puteri străine. **„E limpede** — scria el — **că scoțienii și irlandezii s-au rupt** ⟨de Anglia⟩. **Ei au trimis soli în Olanda, chemînd la tron pe ducele de Wales, fiul mai mare al regelui executat. După cîte am înțeles, olandezii vor să-l trimită acolo** ⟨în Anglia⟩ **cu un ajutor important. El** ⟨ducele⟩ **este susținut și de regele Danemarcei. E de temut să nu se amestece într-o vărsare de sînge și mai mare. Irlandezii au declarat, de asemenea, scoțienilor că în cazul în care aceștia s-ar înțelege cu englezii ei se vor închina spaniolilor".**

În felul acesta, în Transilvania au ajuns informații destul de amănunțite despre una din etapele decisive ale revoluției engleze. Știrile despre decapitarea regelui și proclamarea Republicii s-au răspîndit atît de larg și au fost comentate atît de viu în opinia publică, încît și-au găsit ecoul și în cronicile timpului referitoare la istoria Transilvaniei. Astfel, cronicarul sighișorean Georg Kraus consemna : **„Trebuie să amintesc în cîteva cuvinte, ca pe ceva deosebit, despre o întîmplare nemaipomenit de îngrozitoare : regele Angliei, Carol Stuart, a fost chemat în judecată la Londra de Parlament și, fiindcă își luase puterea supremă împotriva voinței celor din Parlament, a fost pedepsit cu moartea, după mai multe termene de judecată, și i s-a tăiat capul cu un topor, pe o mare schelă, în fața casei de oaspeți. O întîmplare nemaipomenită pentru un rege".**

În același timp, în Transilvania circulau, în anii 1649—1651, broșuri și cărți editate în Apus în legătură cu decapitarea regelui englez și proclamarea Republicii. Printre acestea se afla și *Tragicum theatrum actorum et casuum tragicorum Londini publicii celebratorum*, carte apărută la Amsterdam, în 1649, la editura „Jansowins".

O întinsă circulație au găsit aceste știri după 1654, cînd, din mediul puritan și antipuritan transilvănean, au ieșit două lucrări. Prima — care e și cea mai importantă producție științifică maghiară din vremea aceea la noi — a fost **„Enciclopedia maghiară"** (Magyar Enciclopédia) a cărturarului transilvănean Apáczai Csere János, tipărită la Utrecht în 1654. Ea dădea următoarea informație despre decapitarea lui Carol I și proclamarea Republicii : **„1649. Carol, regele Angliei, a fost decapitat cu toporul de către Parlament. De la această dată** ⟨englezii⟩ **nu mai vor să pună rege. Curînd** ⟨după decapitare⟩, **englezii au trimis la olandezi o solie, dar solii au fost omorîți la Haga de oamenii fiului lui Carol".**

O informare mai cuprinzătoare despre evenimentele revoluției engleze a fost oferită cititorilor din Transilvania de o altă lucrare, tipărită tot la Utrecht, dar de pe poziții vădit antipuritane, scrisă de Miskolczi Csulyak Gáspár, sub titlul „Independentismul englez" *(Angliai independentismus)*. De astă dată avem de-a face cu o scurtă istorie a independentiștilor englezi, a revoluției din Anglia, compilată din diverși autori străini, în special din Olanda, dușmani ai independentismului englez. Cartea a avut o circulație destul de largă și în Transilvania.

„Presbiterianismul este calea spre independentism !"

Cu mare interes erau urmărite în Transilvania evenimentele din Anglia după proclamarea Republicii. Acționau mai ales dușmanii revoluției. Orice eșec al armatei revoluționare conduse de Cromwell era imediat anunțat curții princiare din Transilvania. Astfel, referindu-se la expediția lui Cromwell împotriva orașelor Edinburgh și Stirling, Lubienieczki relata că, datorită foametei și bolilor, disciplina în armata lui Cromwell a slăbit și, la 15 august, ea a fost înfrîntă de către armatele „regelui Scoției". **„Dacă regele** — scria Lubienieczki — **ar învinge, s-ar găsi în Anglia mulți care, aducîndu-și aminte de cele petrecute și văzînd norocul de acum, i s-ar alătura, mai ales dintre cei care în republică nu izbutesc să se ridice deasupra poporului de jos tulburat".** Numai cîteva săptămîni mai tîrziu, la 3 septembrie 1650, armata condusă de Cromwell a dat însă o lovitură nimicitoare arma-

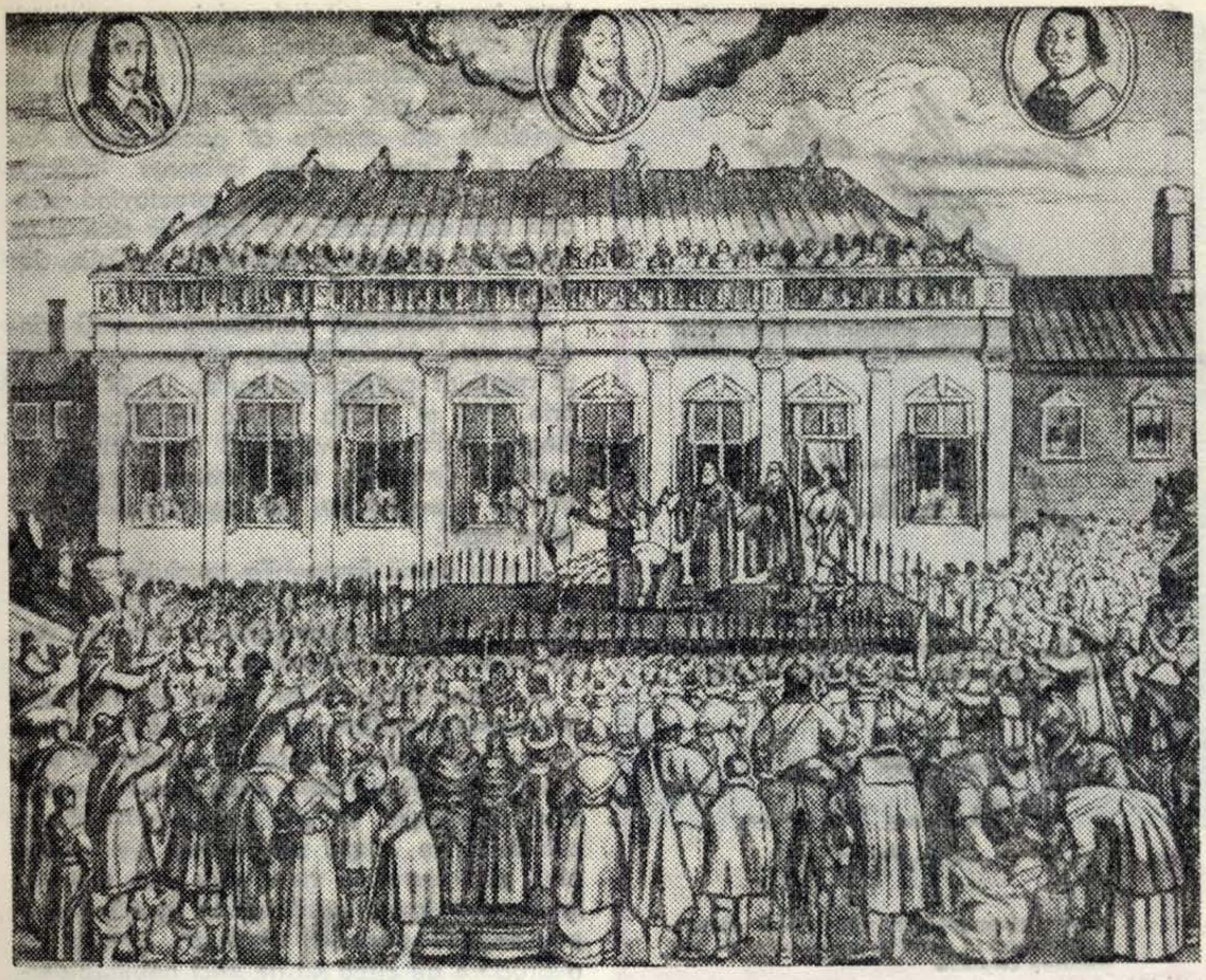

„În ziua de 9 februarie, în jurul orelor două și trei după-masă, regele a fost executat public..."

tei scoțiene în bătălia de la Dunbar. În scrisoarea din 17 noiembrie 1650, Lubienieckzi îi anunța lui Sigismund Rákóczi, fratele mai mic al principelui, situația desperată a lui Carol al II-lea și că acesta căuta zadarnic sprijin la curtea regală din Polonia, întrucît Jan Kazimir nu putea întreprinde nimic, fiind angajat în luptă cu cazacii lui Hmelnițki.

Corespondentul lui Sigismund Rákóczi urmărea de fapt strîngerea legăturilor cu regaliștii englezi. O bună ocazie în acest sens o putea oferi căsătoria lui Sigismund Rákóczi cu Henrietta, fiica lui Friederich, principe elector de Pfalz, fost rege al Cehiei. Prin mamă, care era sora regelui decapitat al Angliei, Henrietta era strîns legată de cercurile curții regale din Anglia și de dușmanii cei mai înverșunați ai revoluției. Căsătoria era sprijinită în Transilvania de toți cei care doreau strîngerea legăturilor cu regaliștii englezi. Eșecul planului de căsătorie a lui Sigismund Rákóczi cu frumoasa Irina, fiica lui Vasile Lupu, nu putea decît netezi noul plan de căsătorie.

Dar nu toți cei din anturajul familiei princiare erau entuziasmați de proiectata căsătorie a lui Sigismund Rákóczi cu Henrietta de Pfalz. Unul dintre intimii familiei, J. H. Bisterfeldius, rectorul școlii din Alba Iulia și membru al consiliului princiar, ezita. De altfel, Bisterfeldius nici nu-și ascundea simpatia pentru revoluția și republica engleză. Se străduia să reliefeze succesele interne și externe ale revoluției engleze, să creeze o atmosferă de înțelegere și chiar de simpatie față de puritanii englezi. Acest învățat străin, stabilit în Transilvania, era bine informat despre ceea ce se petrecea în Europa, dat fiind că purta o corespondență foarte vastă, încît a putut relata despre succesele obținute de englezi încă de la 26 august 1649. Într-o scrisoare el făcea aluzie la faptul că șeful armatei independentiste se ridica împotriva levellerilor și diggerilor, care, după părerea lui, doreau răsturnarea oricărei ordini politice. Dimpotrivă, după J. H. Bisterfeldius, **„înseși faptele arată că independentiștii nu sînt dușmani ai ordinii**

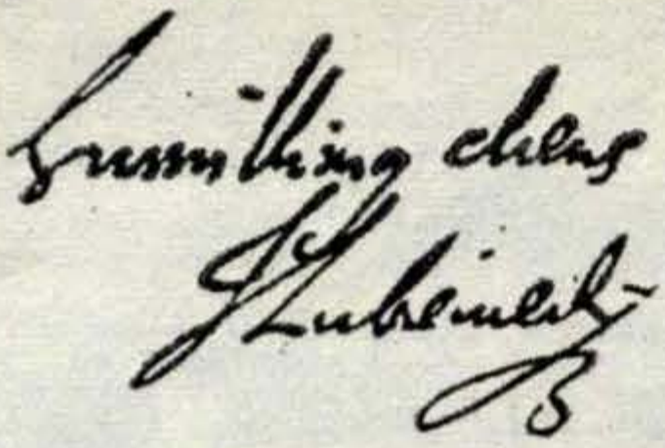

W. Lubieniecki anunță lui Sigismund Rákóczi situația desperată a lui Carol al II-lea

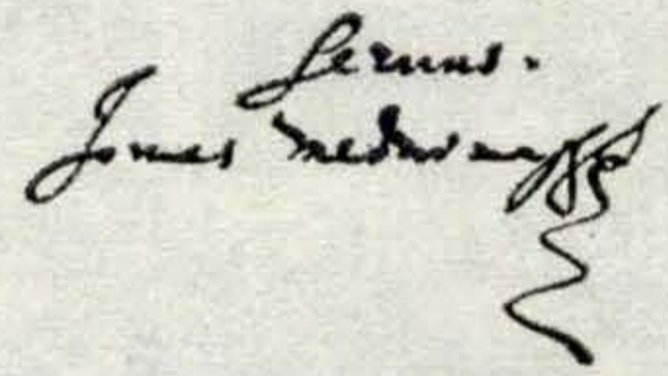

Un bun cunoscător al relațiilor politice europene : J. Mednyánszky

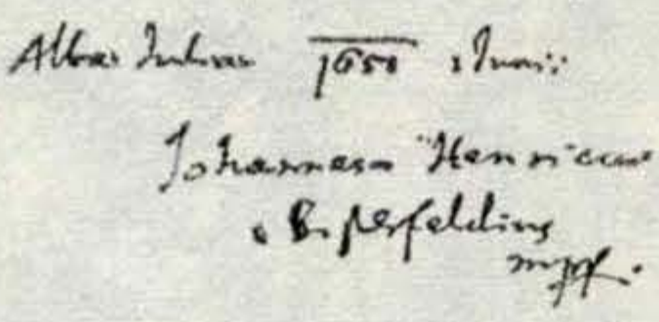

J. H. Bisterfeldius nici nu-și ascundea simpatia pentru revoluția și republica engleză

publice". El dezaproba acțiunile radicale ale levellerilor și diggerilor, dar în același timp era un dușman al regaliștilor. El căuta să se folosească de relațiile sale spre a-l influența pe fratele principelui în direcția unei poziții favorabile acțiunilor întreprinse de Cromwell chiar și după căsătoria lui Sigismund Rákóczi cu Henrietta de Pfalz. Într-o scrisoare din 27 mai 1651, Bisterfeldius arăta că solii Republicii fuseseră primiți la Haga cu mare fast, conduși la audiență de un alai de 35 de carete. Scopul soliei consta — după Bisterfeldius — în reînnoirea alianței dintre Anglia și Olanda, ambele părți dorind să fie egale atît pe mare cît și pe uscat. Rectorul școlii din Alba Iulia era convins că exista o înțelegere în acest sens între cele două țări. În aceeași scrisoare el mai dădea și alte știri privitoare la Anglia, la luptele purtate de Cromwell în Scoția și la relațiile dintre Anglia și Franța. Bisterfeldius căuta să demonstreze că alianța dintre Anglia și Olanda putea aduce mari foloase pentru formarea unei coaliții protestante îndreptate împotriva catolicismului, a papalității și a casei de Habsburg. **„Dacă olandezii ar recunoaște Republica engleză am avea de așteptat de aici schimbări minunate"...** Bisterfeldius era convins că pacea dintre Anglia și Olanda putea influența întreaga viață politică din Europa, promovînd principii mai democratice în viața de stat. Și nu numai că accepta o asemenea evoluție, dar depunea și eforturi în acest sens.

Un alt informator permanent al curții princiare era J. Mednyánszky, un bun cunoscător al relațiilor politice europene. La 24 noiembrie 1651 el insista asupra relațiilor dintre Anglia și Franța, subliniind în concluzie că **„aceștia** ⟨englezi⟩ **vor instaura republica. Văzînd exemplul lor, mă îngrijorează soarta altor regi".**

Aceste opinii favorabile revoluției din Anglia nu erau însă — și lucrul e ușor de înțeles — unanim împărtășite de cercurile stăpînitoare din Transilvania.

În cursul dezbaterilor Dietei din 1652, nobilimea din comitatul Sătmar a cerut insistent luarea de măsuri împotriva **„domnilor predicatori anglicani care aduc înnoiri",** solicitînd principelui să **„ia sub supravegherea princiară pe acești răspînditori de înnoiri, pînă cînd lucrul nu va ajunge prea departe, căci altfel sîntem îngrijorați să nu aducă asupra noastră pericolul obștesc".** Sprijinit de o grupare de circa 40 de mici nobili, Bisterfeldius a încercat să ia apărarea ideilor puritane. Respingînd argumentele lui Bisterfeldius, Gh. Rákóczi al II-lea a arătat că în cazul acceptării organizării puritane a bisericii **„este de temut că ea va avea urmări asemănătoare celor din Anglia".** Un document din 1654 pune în lumină lupta care se dădea în jurul ideilor puritane. **„Despre cei care acum răspîndesc învățătura presbiteriană se spune că, deși pînă acum nu au propovăduit în mod deschis independentismul, din cercetări reiese însă că unii dintre ei, conspirînd, urmăresc să semene roadele sale otrăvitoare și necoapte".** Adepții transilvăneni ai puritanismului erau învinuiți că **„răspîndesc puritanismul, independentismul nebun, picior fără cap, [...] și alte asemenea secte și rătăciri".** E interesant de amintit că adepții puritanismului erau acuzați că se ridică împotriva sistemului celor trei religii (luterană, calvină și unitariană), atacînd întreaga organizare bisericească a Transilvaniei, ceea ce ducea la exercitarea liberă a credinței și, în ultima instanță, însemna o atitudine favorabilă confesiunii majorității românești a populației transilvănene. După părerea antipurita-

nilor, această poziție punea în primejdie situația privilegiată a religiei calvine și **„putea duce la cine știe ce mare pericol pentru confesia elvețiană".** Din acest mediu puritan a pornit și ideea cîștigării românilor ortodocși și încercările de răspîndire a puritanismului în limba română.

Lupta dintre puritanii din Transilvania și forțele conservatoare s-a desfășurat cu maximă intensitate în cursul anului 1655. La școala din Alba Iulia fusese numit Apáczai Csere János, filozof cartesian și partizan al presbiterianismului, care fusese timp de cinci ani la învățătură în Olanda. El promova idei și metode pedagogice avansate și se bucura de tot sprijinul rectorului școlii, J. H. Bisterfeldius. La 16 februarie 1655, acesta din urmă a murit. Grea lovitură pentru puritanismul transilvănean, cu atît mai mult cu cît în postul de rector a fost adus, în martie același an, Isaac Basirius, fost capelan al regelui Carol I, cel decapitat. De origine franceză, educat în Olanda, Isaac Basirius avea convingeri conservatoare ; după decapitarea regelui a trebuit să emigreze, ajungînd după multe peripeții la Constantinopol, unde, la recomandarea ambasadorului englez Bendish, care refuzase să-l recunoască pe reprezentantul lui Cromwell, a fost adus în Transilvania.

Abia ajuns la Alba Iulia, Isaac Basirius a fost surprins de faptul că și aici pătrunseseră ideile puritanismului. Și a pornit de la început lupta împotriva acestor idei, ciocnindu-se violent cu Apáczai Csere János. O confruntare deschisă a avut loc la 24 septembrie 1655, cu ocazia unei dispute organizate în școală, la care au asistat principele și alte personalități. Isaac Basirius i-a atacat vehement pe independentiști, insistînd asupra executării regelui și a multor nobili și prelați englezi ca pildă menită să atragă luarea-aminte a principelui. Atunci principele a întrebat dacă există vreun independentist în școală, și la invitația sa că dacă există să se ridice și să ia apărarea ideilor sale, Apáczai Csere János a declarat : **„Noi nici nu am auzit de așa ceva ca între noi să fi fost independentiști și nici acum nu cred că ar fi cineva. Întrucît mă privește, nu am fost niciodată independentist și nici acum nu sînt și nu voi fi niciodată, dar sînt presbiterian".** Drept răspuns la aceste vorbe cutezătoare a rostit principele mult citatele cuvinte : **„Presbiterianismul este calea spre independentism !"** Influențat de dușmanii puritanismului, principele l-a condamnat pe Apáczai și l-a exclus din corpul profesoral al școlii de la Alba Iulia. Apáczai n-a mai putut continua astfel disputa cu Basirius, dar acesta a primit — după cum arată Bethlen Miklós —

Gheorghe Rákóczi al II-lea era înștiințat zilnic cu privire la mersul revoluției engleze

o replică usturătoare, „sărată și piperată", din partea altor puritani. Pînă la urmă Apáczai Csere János a ajuns învățător la Cluj, unde după o scurtă, dar prodigioasă activitate pedagogică și de luminare, va muri prematur în 1658.

Două momente din istoria Transilvaniei explică — după părerea noastră — faptul că principele, în ciuda pornirii sale, n-a luat măsuri mai drastice împotriva lui Apáczai și a puritanilor transilvăneni. În Transilvania erau mulți adepți ai presbiterianismului, printre care și mama principelui, Susanna Lorántffy, cu mare influență la curte. Pe de altă parte, începînd tocmai pregătirile în vederea expediției în Polonia, Gh. Rákóczi al II-lea avea nevoie de sprijinul puterilor protestante. El se orienta spre o nouă coaliție protestantă, idee activ promovată de Cromwell. De altfel, principele își trimisese chiar în acel an solul, pe Constantin Schaum, la Cromwell.

Cum și în ce împrejurări s-a ajuns la inaugurarea primelor contacte directe ale Transilvaniei cu Cromwell constituie, după părerea noastră, o problemă care merită un studiu aparte.

Peripețiile Unei Nunți Domnești

AL. ALEXIANU

Printre vechile urice și hrisoave, grele de sigilii inelare și peceți, emanînd din cancelariile trecutului, se strecoară, cînd și cînd, modeste petice de hîrtie cu aparență netrebnică... Ai fi lesne tentat să le treci cu vederea.

Sînt acte de arhivă de un caracter mai mult particular : scrisori de familie, răvașe boierești, chitanțe, diate, foi de zestre...

Dar la lumina lor se risipește o clipă fumul de cătuie așternut de veacuri peste hieraticile chipuri din frescă. Personajele istorice în costum ceremonial apar așa cum vor fi arătat în viața lor de toate zilele, vorbind în graiul dulce aspru al timpului, cu slăbiciunile lor lumești, muritori ca toți muritorii...

N. Iorga amintește una din aceste hîrtii ce recheamă la viață trecutul : este o invitație la nuntă, scrisă, acum patru secole și mai bine, de către un domn muntean, cu numele de Radu, și trimisă prietenilor din Ardeal. Printre rînduri, simți cum bate emoționată inima tînărului voievod :

„Io Radu Voievod și Domn, scriem Domnia mea multă sănătate pîrgmeșterilor și pîrgarilor din Sibiu și tuturor vă facem știut că ni-a dat Dumnezeu să avem bucuria aceasta, Duminică, să ne luăm Doamnă, cum este obiceiul creștinesc.

Drept aceea vă poftim și pe dumneavoastră, ca pe ai mei buni vecini și prieteni, să-mi veniți și voi la veselie. Și, ce va fi voia voastră faceți-mi cunoscut și Dumnezeu să vă bucure.

Scris septembrie în 13.

Io Radu Voievod cu mila lui Dumnezeu Domn".

O lume de amintiri istorice își descuie ferecatele porți...

O astfel de carte va fi trimis și Radu Vodă de la Afumați prietenilor de peste munți, în luna ianuarie 1526, pentru a le da știre că a hotărît să se însoare...

Prin această invitație domnul muntean Radu își chema acum patru secole prietenii ardeleni „la veselie"

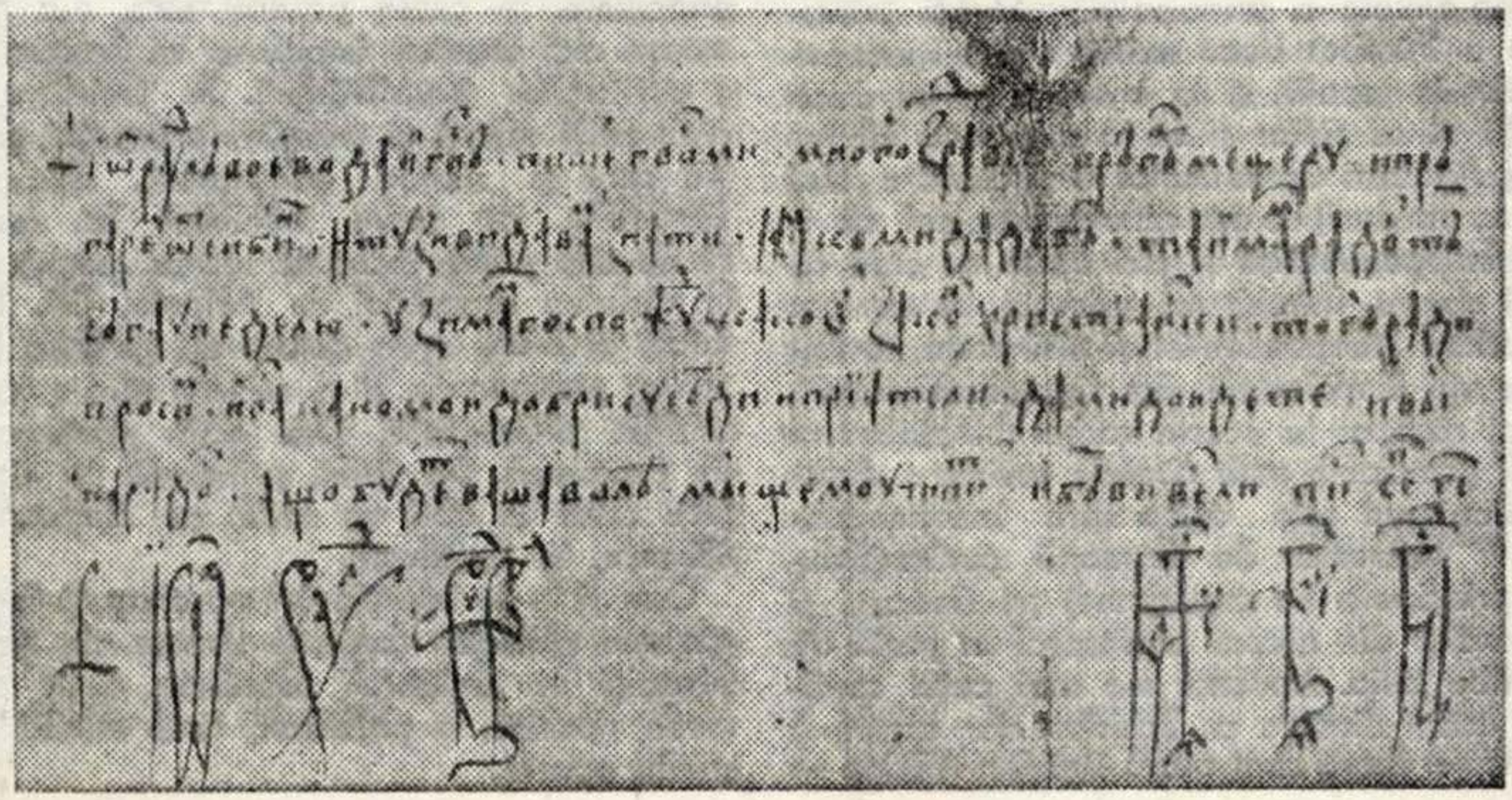

Mica Logodnă

Încă din timpul cînd Neagoe al IV-lea Basarab stăpînea Țara Românească, iar fiicele sale, domnițele Stana și Ruxandra, erau abia de-o șchioapă, așa cum ni le mai arată astăzi icoanele Sf. Nicolae, Sava și Simeon sau pictura murală de la Argeș, ori broderia „Coborîrii de pe cruce", domnul hărăzise pe una din ele, la alegere, să fie mireasă voievodului Ștefăniță al Moldovei — și el un copil pe atunci. Care-i va plăcea pe aceea s-o ia, cînd îi va sosi vremea, cealaltă rămînînd să devie soața unui gospodar muntean...

Dar viața hotărî altfel.

Neagoe Vodă pieri în plină bărbăție și, după moartea lui, urmă alungarea din scaun și apoi stingerea fiului său, Teodosie Voievod, căruia înțeleptele învățături, scrise de părintele domnesc, n-aveau să-i mai folosească. Văduvită de soț și lipsită de fecior, Despina Milița, Doamna, pribegi în Ardeal cu cele două fete ale sale, așezîndu-se în cetatea Sibiului, unde, hărțuită de necazuri și creditori, își ducea traiul amărît, așteptînd să vadă ce-i va aduce ziua de mîine.

Acolo o aflară, la 17 ianuarie 1526, solii lui Radu de la Afumați, noul domn al Țării Românești, voievod viteaz, coborîtor din stirpa Drăculeștilor. Acesta, deși dusese mai înainte multe lupte glorioase cu păgînii, se înapoiase de la Țarigrad, unde, cum el însuși spune într-o scrisoare : *„de față sultanul și toți mai marii Țării Turcești, îmi dărui mie, întîi Domnul Dumnezeu și după aceea și împăratul turcesc, domnia românească."*

Și dorind să-și încunune izbînzile asupra vrăjmașilor, trimisese pețitorii s-o ceară de nevastă pe Domnița Ruxandra, fiica cea mai tînără a Despinei.

În alegerea făcută, Ioan Zapolya, voievodul Transilvaniei, fusese alături de Radu, susținîndu-l, în ciuda dispozițiilor regale, care pretindeau respectarea priorității de opțiune a domnului Moldovei. Prințul ardelean îl prețuia prea mult pe viteazul domn român, ce salvase creștinătatea de la pieire, ca să nu-l prefere lui Ștefăniță, adolescentul de 19 ani, despre ale cărui cruzimi mersese vestea în Apus.

Întrebată, la rîndul ei, domnița răspunsese că și ea îl vrea ca mire pe voievodul Radu, deși acesta era mai vîrstnic decît Ștefăniță, rămăsese văduv și avea trei copii de la prima soție.

Ruxandra auzise despre isprăvile vitejești ale domnului Țării Românești și despre luptele cu păgînii pe care i le va povesti și el mai apoi : *„Și s-au năpădit turcii cu multe greutăți și erau să iee țara noastră și s-a ridicat domnia mea și cu boierii, multe războaie apărînd și cîte odată fiind goniți și cîte odată gonind, pînă cînd cu ajutorul celui de sus ne-a fost dat biruință".*

Iată de ce primise să-i fie soție.

Stingerea Vendetei

Și mai era ceva. Prin cununia ei cu domnul muntean s-ar fi curmat vechea dușmănie, cu uciderî răzbunătoare dintr-o parte și dintr-alta, care nu mai conteneau, între casele lor, a Dănești lor și a Drăculeștilor. Guelfii și Gibelinii pămîntului românesc.

Trecuseră 16 ani de cînd Mihnea Vodă, ucigătorul boierilor din partida Basarabilor, căzuse și el străpuns de jungherul lui Dimitrie Iacșici, ruda Ruxandrei, și de sabia lui Danciu, feciorul lui Țepeluș, care își răzbunase tatăl. Omorul tiranului se petrecuse în pragul bisericii celei mari din Sibiu, tocmai la ieșirea de la slujbă, după moda italiană (sîntem doar în plină Renaștere *).

Acolo, pe trepte se încinsese apoi lupta și oamenii cetății care săriseră și ei își aminteau bine cum voievodul sfîrșise într-o baltă de sînge..., cum Danciu și Iacșici fuseseră răpuși la rîndul lor de paloșul lui Mircea...

Fusese o duminică încruntată, tristă duminică...

Și acum, prin legătura Ruxandrei cu Radu, s-ar fi împăcat două familii vrăjmașe...

Ștefăniță Vodă se mai lupta cu tătarii în părțile de răsărit ale țării sale, cînd boierii pețitori, ai lui Radu Vodă, intrau călări pe porțile Sibiului, cu mare alai și trăsuri, pentru a lua mireasa.

Locuitorii îl cunoșteau bine pe domn și întîmpinară cu haine de sărbătoare pe solii aceluia care, punîndu-și de atîtea ori capul pentru dînșii, îi scăpase de primejdia turcească, el însuși poposind uneori între zidurile cetății, la vreme de restriște.

Craiul Zapolya dăduse poruncă judelui și pîrgarilor orașului să suporte cheltuielile nunții și să fie darnici în plocoane, trimițînd toate cele trebuincioase și de cinste unei petreceri domnești.

---

* În 1412 ducele Visconti era ucis la Milano la intrarea în biserica Sf. Gothar, Chiavelli la Fabriano (1435), ducele Sforza în biserica Sf. Ștefan (1476) etc.

Mulțimea de slujitori, încărcați cu daruri și bucate alese, veniră la casa miresei, aducînd cu dînșii un vas uriaș de vin, douăzeci de boi grași și multe căruțe cu lemne. Era iarnă, frig, odăile care adăposteau musafirii trebuiau încălzite și boii, puși în frigări, se cuvenea să fie rumeniți haiducește, la dogoarea munților de jăratic, în mijlocul curții.

Cinstiților oaspeți boieri li se dărui tain bogat și pe deasupra un butoi mare de vin, ca să se veselească împreună cu slugile și însoțitorii lor. Socotitorii orașului nu uitară să însemne cu grijă, în registrele de cheltuieli ale sfatului, și acest din urmă dar făcut oamenilor domnului transalpin. Ca să se știe...

Cît privește pe frumoasa logodnică Ruxandra, ea primi după datină pe trimișii voievodului, își luă rămas bun de la ai săi, se urcă în *cociea*, trăsură poleită, trasă de șase armăsari, frumos gătiți cu cioltare muiate în fir, și plecă să-și împlinească destinul, către Țara Românească, dreaptă moșie de baștină a Basarabilor descălecători, unde o așteptau un soț viteaz, o coroană de aur și multe, multe mîhniri.

Ce anume pregătiri se vor fi făcut acum în București și la Argeș pentru primirea domniței și cum vor fi petrecut cinstiții oaspeți la nunta Ruxandrei lui Neagoe cu Radu Vodă de la Afumați, ușor ne închipuim din alte descrieri de nunți domnești, asemănătoare, cîte ni s-au păstrat. *„N-au lipsit nemică den toate podoabe, cîte trebuia la veselie ca aceea cu atîția domni și oameni mari den țări străine. Meșteri de bucate, aduși dintr-alte țări, zicători, giocuri și de țară și străine. Curtea podobită toată și strînși boierii și căpeteniile țării, feciori de boieri, oameni tineri, la alaiuri pe cai turcești, cu podoabe și cu peținene laișlice... Divane, case, cerdacuri, anume de această treabă făcute..."* Așa cum ne spune Miron Costin în al său Letopiseț.

„Adus-au pehlivani de cei ce joacă pe funii și de alte lucruri. Adusese și un pehlivan hindiu harap, carele făcea jocuri minunate și nevăzute pă locurile noastre... lute om era și vîrtos... Lîngă altele, dă nu le putem lungi, făcea acestea mai ciudat : punea de rînd 8 bivoli și să repezia iuteși, sărind peste ei, să da în văzduh peste cap și cădea în picioare de ceia parte ; alta : un cal domnesc, gras, mare, își lega chica de coadă-i și-l bătea comișălul cît putea și nu putea să-l miște din loc ; alta, un copaci mare den pădure adusese, neted și înfipt, s-au suit pe dînsul ca o maimuță ; deci, după multe jocuri ce au făcut sus în vîrfu-i, s-au slobozit de acolo cu capul în jos și au dat în picioare... Ca acestea multea făcea, care nu le ținem minte". Cum aflăm din istoria domnilor Țării Românești a lui Radu Popescu.

„Și așa cu petrecănii și cu bivșuguri s-au trăgănat veselia pînă a doua săptămînă" sau poate cîteva săptămîni în șir cine mai poate ști...

Răfuiala

Dar nici nu se sfîrșise bine petrecerea și vestea ei, purtată ca vîntul pe cai de olac, la Suceava, îl și ajunse pe Ștefăniță Vodă, abia întors din bătălia cu nohaii.

Mîndria domnului nu putea suferi o asemenea umilință.

Ruxandra, cea mai frumoasă dintre fiicele lui Neagoe, domnița care i se cuvenea prin legămînt și pe care tînărul domn se obișnuise să o socotească drept mireasa lui, îi fusese răpită.

Mînios, Ștefăniță își strînse iarăși oștile, care nu apucaseră bine a se risipi, și se îndreptă, în fruntea lor, spre Țara Românească.

La 4 februarie 1526, el pătrundea cu armatele în țara vecinului său, prădînd și trecînd prin foc și sabie oameni și așezări, tot ce întîlnea în cale, pînă la Tîrgșor.

Zăpada se înroșea de sînge pe urmele lui și satele se prefăceau în ruguri aprinse.

În sfîrșit, oștenii voievodului Radu se loviră cu ai lui Ștefăniță și amîndoi se înfruntară pe loc deschis, din zori și pînă în seară...

Și, după cum spun unii, doar pentru ochii cei negri ai Domniței Ruxandra curseră

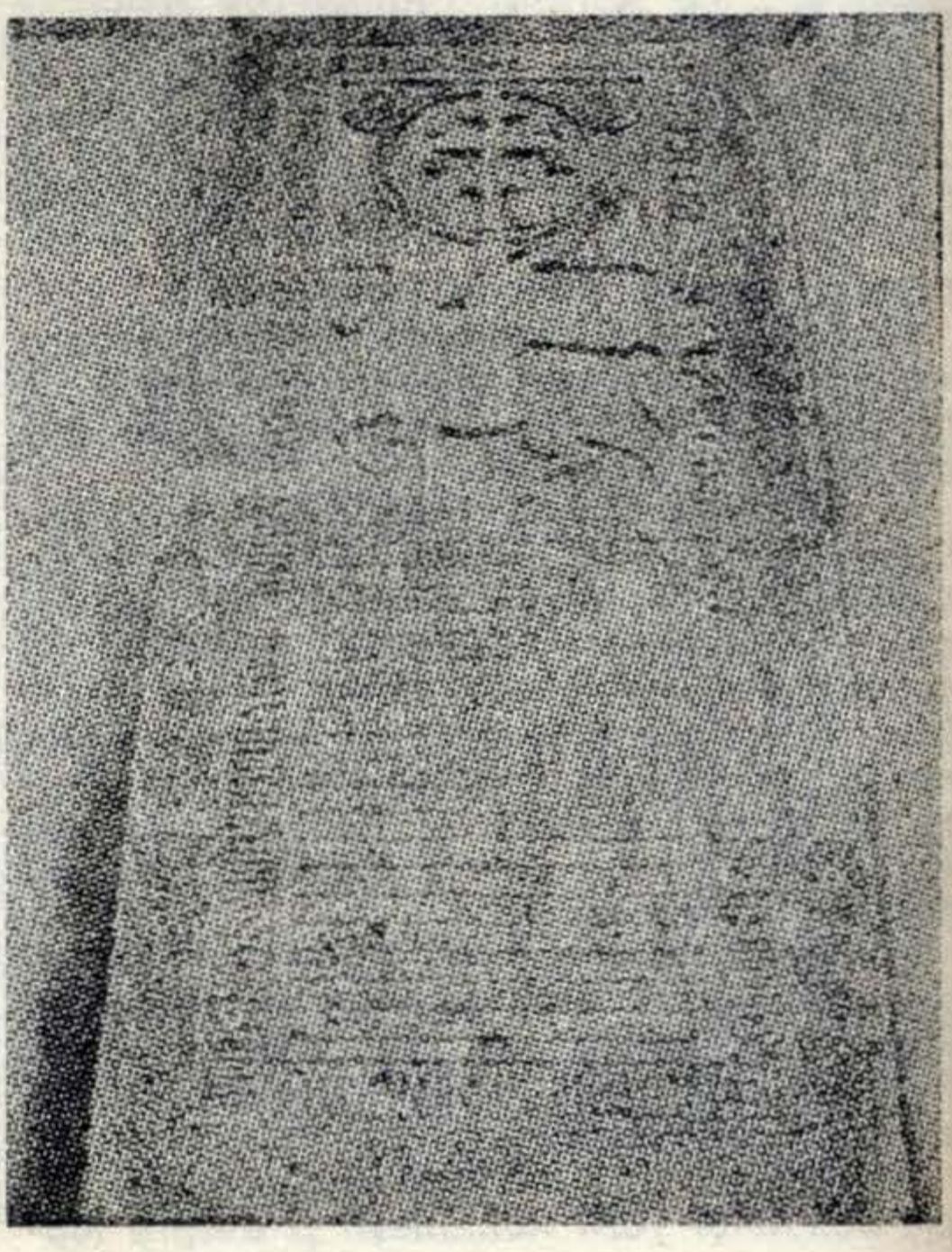

Piatra de mormînt a viteazului domn Radu de la Afumați

șiroaie de lacrămi și rîuri de sînge. Ca în poveștile triste spuse la gura sobei...

Dar Radu de la Afumați nu era Radu cel Frumos și Ștefăniță, cu toate că foarte îndrăznet și viteaz („*molto ardito et gagliardo*", cum îl zugrăveau italienii) nu era nici el atît de mare cît Ștefan, viteazul lui bunic de slăvită memorie, care, cu ani în urmă, îl biruise pe muntean luîndu-i ca pradă de război și doamnă, și fiică și visterie.

Acum armatele se ciocniră, dar bătălia rămase nehotărîtă.

Și domnii se împăcară pe cîmpul de luptă, prin cedarea boierilor fugari din Moldova, dregători haini și zavistnici, cărora Ștefăniță se grăbi să le taie capetele ca să-și mai potolească zăduful. Apoi în luna iunie, în cursul aceluiași an, trimise la Sibiu ca să-i aducă pe Stana, sora Ruxandrei, pe care și-o făcu doamnă. Și dușmanii de ieri deveniră cumnați, ceea ce, în treacăt fie spus, nu-i împiedică să se mai războiască și în lunile care urmară.

*

Nu mult după aceste întîmplări Ștefăniță murea otrăvit de boieri, iar doamna lui, Stana, se călugărea, luînd numele de Sofronia, sfîrșindu-și viața foarte tînără între zidurile unei mănăstiri.

Prăbușindu-se sub loviturile de sabie ale lui Drăgan și Neagoe, Radu de la Afumați și fiul său, Vlad, piereau și ei, scurt timp după aceea, îngropîndu-se prin grija nefericitei Ruxandra, în sînul bisericii episcopale de la Curtea de Argeș, pe care o zugrăviseră împreună, atît de frumos.

Pe lespedea mormîntului, viteazul domn se înfățișează privitorilor cu coroana pe cap și cu ghioaga în mînă, călărind, ca un sfînt cavaler al neamului său, purtînd pe umeri aripi de vulturi, după moda militară a vremii, așa cum va fi apărut în lupte, și povestindu-și singur faptele și bătăliile ca și cînd ar sta încă viu :

„...la Glubavi, la Ștefani pe Neajlov, la Clejani, la Ciocănești, la București, la Tîrgoviște, la rîul Argeșel, la Alimănești pe Teleorman, la Grumazi, purtat cu 7 sângeacuri, la Nicopole, la Sistov, sub cetatea Poenarilor, la Gheorghița, iar la București, la Slatina, iar la București, la Rucăr, și în sfîrșit la Didrich...

Și atunci m-a dăruit Dumnezeu cu stăpînirea și scheptrul țării și m-a încins cu caftan mohorît și cu cunună m-a încununat și cu cinstea bogăției și cu multă mărire, de dar aducătoare, și cu mulțimea oștilor fiind înconjurat la mulți am întins mînă de ajutor cu îndurare.

Acum zac singur aci, într-acest mic mormînt..."

Frumoasele adormite din nisip

Golful Sfînta Ana, de pe coasta Jamaicăi... Aici și-a abandonat Cristofor Columb, în 1503, cele două caravele Capitana și Santiago. Descoperitorul Lumii Noi era la cea de a patra călătorie transatlantică și căuta, în America Centrală, o cale maritimă de trecere spre Japonia. Dar lemnul ambelor corăbii era atît de ros de carii, încît apa trecea prin pereții lor ca printr-o sită. Cu durere în suflet, Columb porunci să fie lăsate în părăsire, după ce în urma unor manevre eșuaseră pe un banc de nisip în golful amintit.

De atunci nu s-a mai știut nimic despre nici una din ele. Se presupunea că fuseseră măcinate de vînturi și de valuri, sau că se afundaseră încetul cu încetul în nisip, într-un mormînt cu neputință de localizat.

Cu neputință de localizat ? Doctorul Mauricio Obregon, din Columbia, susține contrariul. Specialist în ceea ce el numește „istoria experimentală aeriană", dr. Obregon încearcă să reconstituie din avion itinerarele pe care le-au parcurs vechii exploratori ai globului. Mergînd pe urmele navigatorului genovez, el susține că a reperat din văzduh locul unde sînt îngropate cele două caravele.

Ipoteza lui este confirmată de istoricul britanic Samuel Elison, care, cercetînd terenul respectiv, opinează că există numeroase indicii în sensul existenței unor ambarcațiuni acoperite de un strat de 8-10 metri de nisip și sedimente.

În momentul de față dr. Obregon duce tratative cu guvernul jamaican pentru organizarea unei expediții de săpături pe malul golfului Sf. Ana. Și dacă dreptatea va fi de partea lui, Capitana și Santiago vor vedea din nou lumina zilei, trezindu-se dintr-un somn de aproximativ 450 de ani.

George Călinescu: intelectualul militant

GH. ŢUŢUI

George Călinescu, reprezentant strălucit al culturii române, întrunind în aceeași personalitate pe scriitorul multilateral și profesorul universitar de mare prestigiu, a fost totodată un patriot înflăcărat, care și-a consacrat energia creatoare luptei pentru libertatea, independența națională și progresul României contemporane. Gîndire mereu vie și deschisă spre toate zonele existenței umane, însoțită de o adîncă sete de cunoaștere și o capacitate deosebită de sesizare și redare a adevărului, George Călinescu s-a alăturat luptei antifasciste încă din anii premergători celui de-al doilea război mondial, iar după 23 August, dată pe care o aprecia ca „o a doua naștere", s-a încadrat efectiv în rîndurile forțelor democratice care, sub conducerea P.C.R., acționau pentru independența patriei, pentru democrație și progres social.

Activitatea desfășurată de G. Călinescu pe tărîm social-politic ca membru în Comitetul Central al Partidului național-popular, director al mai multor publicații și deputat în Marea Adunare Națională, a fost pînă în prezent insuficient reliefată în studiile și articolele publicate[1] și este mai puțin cunoscută.

[1] O parte din articolele sale, îndeosebi cele din anii 1933—1944 și cele publicate în „Lumea" și în „Contemporanul", la „Cronica optimistului", au fost cuprinse în culegerea intitulată „Cronicile optimistului", apărută în 1964. Această culegere nu cuprinde nici un articol din ziarul „Tribuna poporului" și numai 12 articole din cele peste 400 publicate în „Națiunea". În general, problemele social-politice din acești ani nu sînt reflectate în această culegere pe măsura atenției de care s-au bucurat din partea lui G. Călinescu.

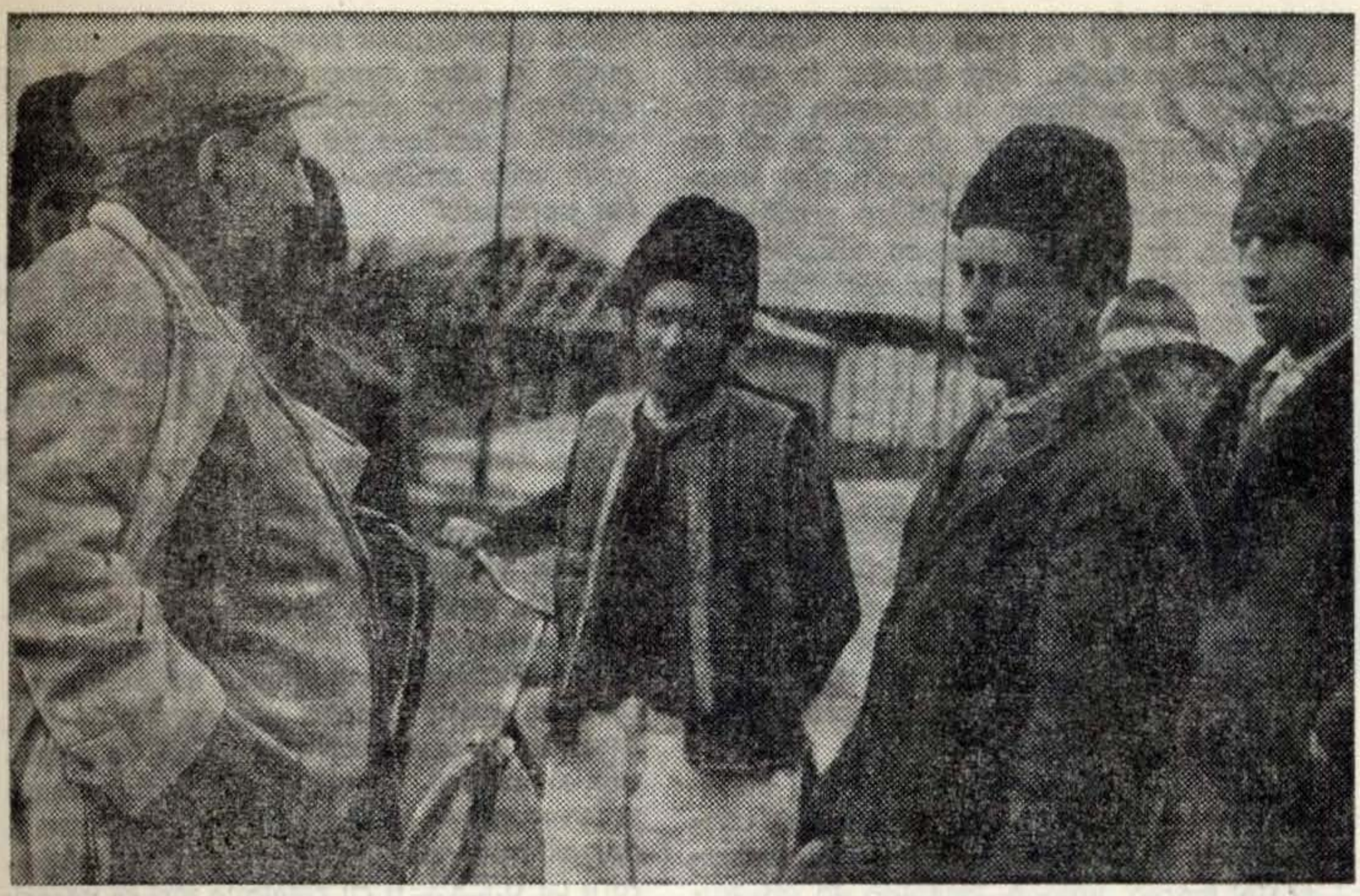

Vizitîndu-i pe săteni

←—*In cabinetul de lucru*

Deși publicistica lui G. Călinescu cuprinde o perioadă istorică mult mai mare, ne-am oprit asupra anilor 1944—1949, timp în care marele scriitor și critic literar a fost directorul unor publicații militante, dar mai ales pentru că aici G. Călinescu și-a precizat cu deosebită claritate atitudinea pentru instaurarea și consolidarea noii orînduiri sociale. Activitatea din acești ani pe tărîmul publicisticii, parte integrantă a operei lui de scriitor-cetățean, fără a fi scutită de anumite limite pe care autorul le-a depășit treptat, reflectă caracteristicile perioadei istorice respective.

Ca director al ziarelor *Tribuna poporului*, *Lumea* și *Națiunea*, George Călinescu a publicat mai mult de 500 de articole, abordînd toate problemele majore care s-au ridicat în fața țării în perioada 15 septembrie 1944—18 februarie 1949. Definind mobilul care-l determină să se angajeze în frontul publicisticii politice, George Călinescu, director al ziarului *Tribuna poporului*, făcînd o adevărată profesiune de credință, scria la 15 septembrie 1944 : *„Ar fi o lipsă de spirit civic, acum la începutul noii ere democratice, să stăm la o parte... Sîntem aici o mînă de oameni care dorim să informăm poporul... Voim să le dăm știrile cele mai juste, orizonturile cele mai largi...“*. Scriitorul militant avea să spună peste doi ani : „Am stat închis într-o bibliotecă și zgomotul evenimentelor m-a scos afară. Noua democrație mi-a întins mîna“.

Luînd poziție hotărîtă împotriva publiciștilor reacționari și a partidelor „istorice“, care căutau să țină intelectualii departe de lupta maselor, G. Călinescu arăta în articolul *Caracter și prudență* : *„Acei intelectuali care stau în rezervă fac asta nu fiindcă au caracter, ci tocmai fiindcă n-au caracter. Ei de altfel nici nu stau în rezervă, ci numai la pîndă. Riscul îi sperie și de aceea fac pași mici și trec de pe o margine pe alta a drumului, mergînd sinuos ca să nu fie surprinși de evenimente“* [2]. Caracter, conchide autorul, nu este a te sustrage. Caracter înseamnă a înfrunta. Pe aceeași linie, privind precizarea poziției pe care intelectualii urmau să o adopte, în articolul *Politică și politică* Călinescu face o explicare a propriei sale atitudini.

„Sînt sărac și nu vreau să fiu bogat, am o repulsie congenitală pentru orice combinații neoneste, sînt leal și disciplinat cu o mică rezervă de recalcitranță și indepen-

[2] „Națiunea“ nr. 51, din 24 mai 1946.

dență, nu fac și nu scriu nimic împotriva convingerilor mele... Sînt curajos în opinii, ponderat și cuviincios în expresie, iau lucrurile filozoficește, mai de sus, ca să nu cad în erorile opticii pasionale, sînt idealist și optimist, nu fără viziune pozitivă a lucrurilor, nu văd mai bine ca alții, dar experiența mi-a arătat că nu văd nici rău. Toate acestea le spun despre mine, în realitate le afirm despre clasa mea (intelectualitatea — *n.a.*). *Ei bine, în aceste împrejurări nu e oare cazul să fac politică ?*" [3].

Fiind un polemist de anvergură, „tăios la privire și malign la cuvînt", Călinescu a militat totuși consecvent împotriva violențelor de limbaj și a trivialității în publicistică, apreciind că „furia de cuvinte e un fenomen nociv și cu răsunet social". El cerea militanților politici să nu renunțe la frumusețea epică, chiar cînd luptă pentru atingerea unor obiective diferite.

Activitatea social-politică și cea publicistică a lui G. Călinescu au adus o contribuție de seamă la încadrarea intelectualilor în marea bătălie începută la 23 August 1944. Articole cum sînt *Cărturarii, Dialog cu un intelectual, Intelectuali de tot felul, uniți-vă, Cuvinte către învățători, Intelectualii în democrație, Rostul scriitorului* și altele ilustrează în mod semnificativ această contribuție.

Scriitorii sînt chemați să participe la viața politică, considerînd că aceasta „e cel mai înalt omagiu ce se poate aduce unui artist". Călinescu se declara ferm pentru o artă combativă, de atitudine, pusă în slujba poporului. „*Ceea ce avem a imputa multor scriitori* — scria el — *este o înțelegere greșită a indiferenței artei. Una este universalitatea, obiectivitatea literaturii, și alta sărăcia ei de viață, incomunicabilitatea ei*".

Atitudinea scriitorului față de problemele majore care îi frămîntau pe contemporani a fost magistral definită în mesajul adresat în februarie 1965 Conferinței scriitorilor :

„*Poetul acestor vremuri trebuie să stea cu picioarele și pe șes și pe munte, adică în prezent și viitor, fiind combatant la cîmp și universal în zona alpestră, sensibil la toate vibrațiile, într-un cuvînt, umanist. Adevăratul poet știe să scoată din ceea ce a trăit el ceea ce e al tuturor și, mai ales, să dea experiențelor lui sfera largă a vieții semenilor săi, știe a trăi în numele contemporanilor și, prin ei, al omului universal. Visele adevăraților poeți spun totdeauna direcția în care merge omenirea. Cred că asupra tuturor chestiunilor profesionale primează o calitate pe care trebuie s-o dezvolte orice scriitor — și anume : a fi de folos poporului*".

Una din trăsăturile definitorii ale publicisticii călinesciene este aceea de a fi fost în permanență axată pe coordonatele majore ale cerințelor momentului istoric. Puternic ancorate în realitățile românești, numeroase articole ale sale tratau probleme fundamentale ale perioadei istorice date ; lupta antifascistă și antihitleristă, democratizarea vieții publice, reforma agrară, victoria B.P.D. în alegerile parlamentare, etatizarea B.N.R., constituirea oficiilor industriale și efectuarea reformei bănești, abolirea monarhiei, naționalizarea, crearea noilor organe ale puterii de stat, trecerea la construcția socialistă în economie și cultură, lupta pentru independență și suveranitate a României noi, stabilirea și dezvoltarea relațiilor de prietenie și colaborare cu U.R.S.S. și cu celelalte țări ce pășeau pe calea socialismului.

Din multitudinea de probleme cuprinse în publicistica lui George Călinescu emană o dragoste fierbinte față de popor, atașamentul său pentru democrație, dorința nestăvilită de a-și aduce contribuția la dezvoltarea multilaterală a patriei, încrederea în forțele creatoare ale maselor. „*Poporul* — scria G. Călinescu — *este suma de cetățeni cu judecată care vor să înțeleagă problemele și pe care le primesc după ce le-au supus unei scrutări naționale : poporul se caracterizează prin spirit critic. Și tocmai acest spirit critic ferește și de individualismul excesiv... Cînd avem de-a face cu poporul care a înțeles pe calea unei deliberări în comun, avem tot temeiul să ne încredem în statornicia lui în faptă*" [4].

Combătînd văicărelile reacțiunii și neîncrederea acesteia în popor, referindu-se în același timp la greutățile deosebite care existau în viața economică a țării și se răsfrîngeau dureros asupra maselor, George Călinescu făcea, în articolul din 1 mai 1946, un vibrant apel la toate forțele creatoare ale țării, cerîndu-le să se unească într-un efort unanim : „*Nu așteptați minuni de la teoriile economice, de la teoriile trîndavilor și de la comorile nevăzute. Puneți mîna pe sapă, pe ciocan și pe mistrie. Săpați, ciocăniți, zidiți și făcînd toate acestea cîn-*

[3] „Națiunea" nr. 79, din 28 iunie 1946.

[4] „Națiunea" nr. 100, din 22 iulie 1946.

In mijlocul studenţimii bucureştene

taţi primăvăratic. Cîntecul întăreşte braţele, mirăitul cinic le slăbeşte".

Articolele intitulate *Muncitori şi intelectuali, Muncitorimea şi cultura, Munca, Munca voluntară, Poporul care munceşte, Tineretul constructiv, Cîmpul muncii, Filozofia muncii, Se munceşte* etc. prezentau şi ele munca creatoare drept cel mai bun mijloc de împlinire a personalităţii umane, de continuă perfecţionare a ei. Călinescu a publicat, de asemenea, numeroase articole despre lupta clasei muncitoare, evocînd momente ca : *13 Decembrie, 23 August, 6 Martie, Congresul Partidului Muncitoresc Român.* Alături de numeroasele personalităţi scriitoriceşti surprinse magistral de pana sa, el a schiţat cu măiestrie portretele unor figuri marcante din istoria ţării, ca *Iordache Golescu, Nicolae Bălcescu, Al. I. Cuza, Mihail Kogălniceanu, Mihail Eminescu, Nicolae Iorga, Dumitru Bagdazar, Mitiţă Constantinescu, Petru Groza.*

Deşi problemele ţărăneşti nu au stat în centrul preocupărilor lui George Călinescu şi nici ale ziarelor al căror director a fost, în publicistica sa lumea şi problemele satelor sînt prezentate şi tratate cu simpatie şi competenţă. Articole ca *Patria mai presus de orice, Frontul plugarilor, Pămînt ţăranilor, La sate, Economia rurală, Educaţia agrară, Mediul la ţarc, Alt spirit agricol* etc. sesizează procesele adînci petrecute în lumea satelor în perioada istorică a înfăptuirii reformei agrare şi a trecerii la transformarea socialistă a agriculturii. George Călinescu, care în ianuarie 1945 aprecia că rezolvarea problemei agrare prin exproprierea moşierilor şi împroprietărirea ţăranilor este o problemă de interes naţional, un imperativ la care patria nu poate renunţa, avea să scrie peste patru ani, în septembrie 1948, articolul *Alt spirit agricol,* în care arăta că *„cultura în mic nu-i productivă. Tractorul care lucrează adînc şi repede schimbă noţiunea spaţială, deschide orizontul cooperării, coordonării, planificării".*

În cadrul activităţii sale publicistice, G. Călinescu a acordat o atenţie deosebită naturii regimului politic, militînd şi pe această cale pentru instaurarea şi dezvoltarea democraţiei. *Binefacerile democraţiei, 14 iulie 1789, Intelectualii în democraţie, Viaţa parlamentară, Alegerile, Democraţia parlamentară, Revoluţia, Res-Publică, Frontul Democraţiei Populare, Noul deputat* sînt numai cîteva titluri de articole care au urmărit îndeaproape procesul de democratizare a vieţii publice din ţara noastră. Ele au subliniat caracterul şi locul istoric al democraţiei burgheze şi superioritatea democraţiei socialiste.

Sesizînd cu profunzime semnificaţia revoluţionară a epocii sale, adresîndu-se celor care nu puteau sau nu voiau să vadă sensurile şi perspectivele măreţului proces revoluţionar, Călinescu scria : *„Revoluţiile sînt fulgere violente care luminează etapele drumului umanităţii către idealul social. Contemporanii obtuzi le privesc cu spaimă şi ostilitate, urmaşii care profită de ele le*

venerează ca pe niște oracole trecute. Fiindcă revoluțiile sînt răsturnări repezi de instituții ruinate, ele apar cui le privește de aproape numai ca niște încălcări ale ordinii, deși ele sînt de fapt aboliri ale unei dezordini inerente în vederea unei noi rînduieli mai solide..."

Călinescu și-a afirmat cu deosebită claritate poziția în legătură cu o serie de probleme majore privind lupta pentru consolidarea independenței și suveranității naționale, pentru afirmarea în relațiile internaționale a principiilor echității și respectului reciproc. Articole ca : *Eu sînt ardelean, Patria mai presus de orice, Onoarea României, Prietenia româno-sovietică*[5], *Prietenilor scriitori bulgari, Un sol al Franței republicane, Situația din China, Războiul moral pentru pace* sînt numai o parte din mulțimea de luări de atitudine în problemele păcii și ale relațiilor de prietenie între popoare.

Relevînd bucuria cu care întreaga suflare românească a întîmpinat eliberarea Clujului în toamna anului 1944, Călinescu, în articolul intitulat sugestiv *Eu sînt ardelean*, scria că *„oricine laudă ori atinge Transilvania mă încîntă sau mă rănește personal... Sînt, așadar, sensibil la problemele transilvane... Apoi sînt patriot. Evident, filozoful din mine spune, ba chiar speră că mai curînd sau mai tîrziu nu vor mai exista granițe și deosebiri naționale. Acum ele există și ne-am născut în ele. Este greu să spui peștelui din rîu : fii liber de prejudecăți, zbori afară din apă... În afară de apă, pînă ce va căpăta alte organe respiratorii și aripi, peștele moare. Așadar, deocamdată eu sînt patriot exaltat cum se poate ghici din scrierile mele. Șovin însă nu. Șovinismul înseamnă pierderea simțului politic, ajunge foarte adesea la negarea patriotismului..."*[6] Iar în ianuarie 1945 : *„Un alt sentiment pe care îl încerc este acela de prietenie pentru noua Ungarie democratică... În Transilvania sînt și unguri, pentru că soarta ne-a pus laolaltă. Ne vom purta cu ungurii din Ardeal reciproc frățește, respectîndu-le drepturile naționalității lor, socotindu-i cetățeni egali cu noi"* [7].

Încrederea nestrămutată în lupta și forța creatoare a poporului, dragostea de oameni l-au determinat pe George Călinescu să parcurgă treaptă cu treaptă drumul maturizării sale politice. Optimismul cu care a luat parte la acțiunea pentru instaurarea și consolidarea regimului democratic, pentru construirea socialismului, „o impulsiune adevărată și francă" a ființei sale l-au făcut să înțeleagă mai profund țelurile luptei clasei muncitoare și a partidului său revoluționar, necesitatea de a face parte din rîndurile acestui partid.

În scrisoarea adresată Biroului Politic al C.C. al P.C.R., George Călinescu sublinia că s-a simțit totdeauna în mijlocul partidului și a luptat ca atare, fără a fi înscris formal între membrii lui. *„Acum* — scria el — *socotesc că e cinstit și necesar ca un intelectual ca mine să spulbere orice îndoială că ar lua parte la construcția socialistă printr-un entuziasm de vorbe, fără a demonstra că se simte mîndru de a se supune disciplinei partidului. Vă rog deci, iubiți tovarăși, să examinați cererea mea de a fi primit în rîndurile voastre ca membru de partid..."*[8]. Calitatea de membru al Partidului Comunist Român i-a fost acordată lui George Călinescu în mai 1962, drept o încununare firească a întregii sale activități puse în slujba poporului din rîndurile căruia a ieșit și căruia i s-a devotat pînă la sfîrșitul vieții sale, acest reprezentant de frunte al culturii și umanității românești.

---

[5] Ca urmare a vizitei făcute în U.R.S.S. la sfîrșitul anului 1946, începînd din 28 noiembrie și pînă la 15 decembrie a publicat un ciclu de 15 articole sub titlul : „Kiev, Moscova, Leningrad" („Națiunea" nr. 210—224, din 29 noiembrie — 15 decembrie 1946).

[6] „Tribuna poporului" nr. 31, din 15 octombrie 1944.

[7] „Tribuna poporului" nr. 118, din 24 ianuarie 1945.

[8] „Scînteia" nr. 5 535, din 1962.

Demonstrația oamenilor muncii din Craiova (24 februarie 1945)

Ocuparea prefecturii Craiova

PARASCHIVA NICHITA

Odată cu înfăptuirea insurecției antifasciste din august 1944, preluînd inițiativa politică, masele populare din țara noastră au desfășurat o continuă ofensivă revoluționară pentru înfăptuirea prefacerilor social-economice dictate de necesitatea obiectivă a dezvoltării societății românești.

Partidele politice și organizațiile democrate, în frunte cu partidul comunist — coalizate în Frontul Național Democratic — militau pentru susținerea cu toate forțele a războiului antihitlerist, reînnoirea democratică a țării, instaurarea puterii populare și înfăptuirea unei reforme agrare radicale. În schimb, principalele partide burgheze, care au deținut majoritatea în primele guverne de după eliberarea țării de sub jugul fascist, urmăreau conservarea vechilor rînduieli burghezo-moșierești, întărirea propriilor lor poziții și stăvilirea avîntului revoluționar. Reprezentanții claselor exploatatoare preconizau măsuri moderate față de rămășițele fasciste și de alte elemente reacționare, limitarea libertății de organizare și întrunire a maselor muncitoare și, deși adeseori se declarau partizani ai unor transformări social-economice, cerute insistent de oamenii muncii, în fapt au acționat împotriva înfăptuirii lor.

Generalul Nicolae Rădescu, devenit prim-ministru în decembrie 1944, s-a „angajat" să sprijine acțiunile de democratizare a țării și înfăptuirea reformei agrare...

Trecuseră deja două luni de atunci...

Faptele însă întîrziau...

In aceste condiții, partidul comunist și celelalte forțe democratice au intensificat lupta pentru înlăturarea reprezentanților reacțiunii din guvern. Oamenii muncii au

fost chemați la înfăptuiri, trecîndu-se peste capul majorității reacționare din guvern.

Muncitorimea s-a dovedit la înălțimea misiunii sale, purtînd cu fermitate flamura revoluției.

„De la guvernul care este acum la putere — se arăta în Manifestul Frontului plugarilor din 10 februarie 1945 — *voi nu aveți nimic bun de așteptat. Nu avem timp de pierdut. Treceți imediat la lucru... Soarta voastră este în mîinile voastre. Strîngeți rîndurile, adunați-vă puterile, înfăptuiți imediat reforma agrară".*

Țăranii puneau stăpînire pe moșii, împărțeau pămînturile în numeroase regiuni. Prefecturile erau luate cu asalt. Masele impuneau ca prefecți oameni care se bucurau de încrederea lor.

În luna februarie 1945 lupta a atins tensiunea maximă. Înfăptuirea reformei agrare și democratizarea administrației locale se încadrau organic în lupta generală a întregii țări pentru instaurarea unui guvern democratic. Un moment important al acestei lupte îl reprezintă ziua de 24 februarie. În această zi, în principalele orașe și comune ale țării populația s-a ridicat simultan la luptă pentru pămînt și democrație, împotriva elementelor reacționare din guvern și aparatul de stat.

Cetatea Banilor, cetate a avîntului revoluționar

Dolj, februarie 1945. Evenimentele se precipitau și în județul Dolj. Telegrame după telegrame anunțau Ministerul de Interne că țăranii înfăptuiau reforma agrară. În cursul zilei de 12 februarie — informa o telegramă — delegați ai F.N.D. din Craiova plecaseră spre comunele Plenița, Calafat, Segarcea, Gîngiova etc. pentru expropierea marilor proprietăți și împărțirea loturilor între sătenii săraci.

„În dimineața zilei de 13 februarie, locuitorii comunei Băilești, între care un număr mare de văduve de război, invalizi și țărani, ajutați de reprezentanți ai F.N.D. din Craiova, au început împărțirea pămîntului moșieresc". La 15 februarie, *„acțiunea întreprinsă de F.N.D. s-a extins în întreg județul".*

Prefectul reacționar acționa împotriva voinței maselor. El a refuzat să confirme primarii aleși de populație în numeroase comune ; alerga, însoțit de jandarmi, de la moșie la moșie și încerca, prin metode drastice, să împiedice ocuparea pămîntului de către țărani. *„Dacă este necesar să se treacă la represiuni* — comunica el în ziua de 15 februarie 1945 Ministerului de Interne — *aceasta ar trebui făcută de către armată, deoarece jandarmii au efective reduse, insuficiente".*

Să plece prefectul!

Asemenea tuturor orașelor și satelor patriei, Craiova trăia momente de efervescență revoluționară. Pentru 17 februarie, forțele democratice au organizat o manifestație a cetățenilor din județ împotriva prefectului reacționar. La ora 12, Piața Teatrului Național și străzile înconjurătoare erau ticsite de oameni. Peste 10 000 de muncitori, țărani, intelectuali, funcționari, mici comercianți și liber-profesioniști dezbăteau public într-un chip nou problemele lor arzătoare. Ei cereau într-un singur glas : *„Să plece prefectul reacționar !", „Vrem prefect democrat, pămînt și guvern F.N.D. !"*

Consiliul local al F.N.D. a desemnat ca prefect pe inginerul Nicolae Celac, democrat cunoscut de populația orașului și județului. Mulțimea aclama îndelung, cu entuziasm. Apoi, exprimîndu-și răspicat vrerile, demonstranții au străbătut orașul, îndreptîndu-se spre prefectură. O delegație, formată din 14 persoane, a intrat în clădirea prefecturii pentru a instala pe noul prefect.

Vechiul prefect, colonelul Ilie Dumitriu, părăsise orașul de frica maselor. În localul prefecturii se afla inspectorul administrativ. În prezența acestuia, alesul maselor a preluat postul încredințat. S-a semnat un

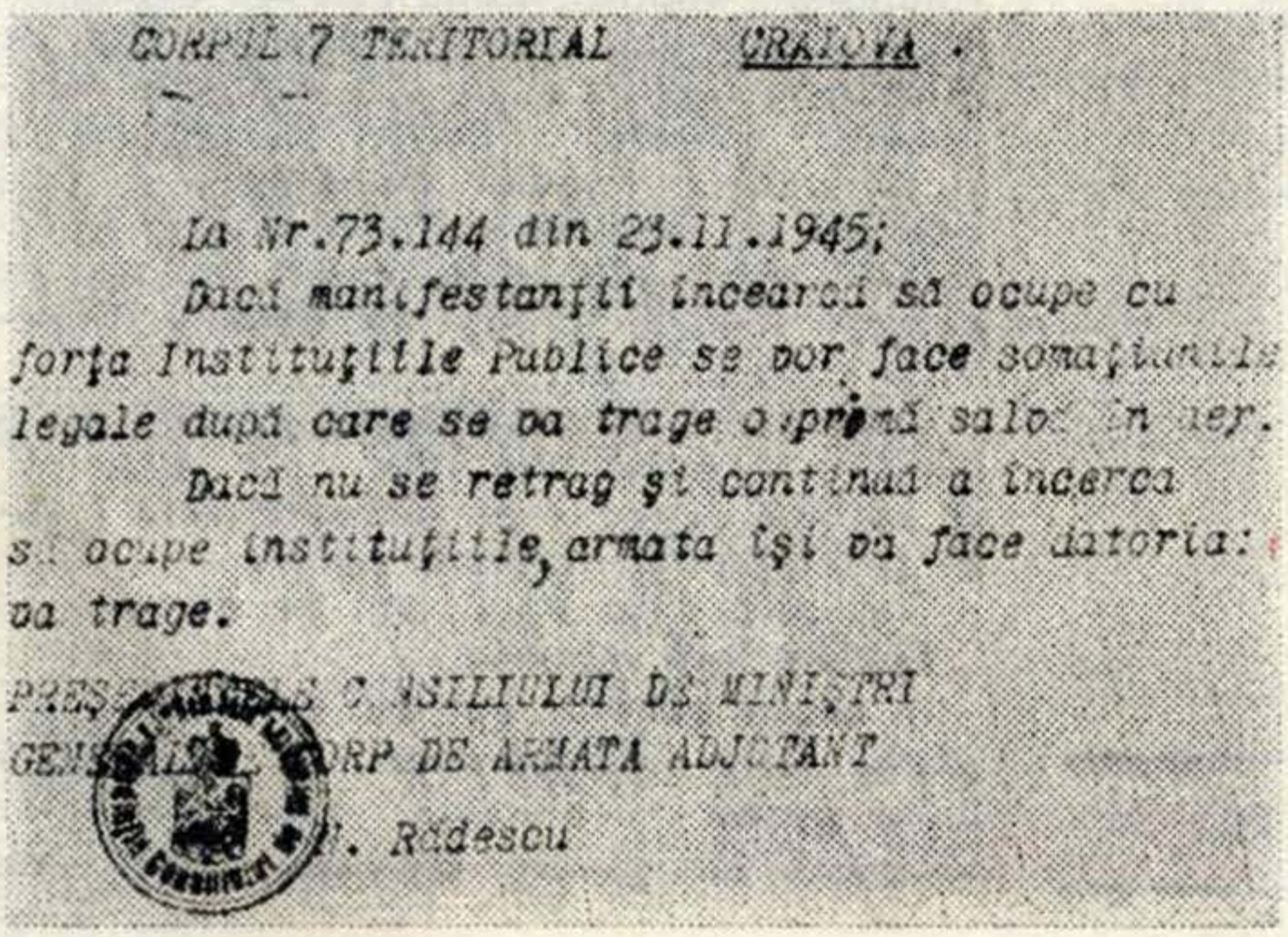

CORPUL 7 TERITORIAL CRAIOVA

La Nr.73.144 din 23.II.1945;

Dacă manifestanții încearcă să ocupe cu forța Instituțiile Publice se vor face somațiunile legale după care se va trage o primă salvă în aer.

Dacă nu se retrag și continuă a încerca să ocupe instituțiile, armata își va face datoria: va trage.

PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI
GENERALUL CORP DE ARMATA ADJUTANT
Gh. Rădescu

Fotocopia telegramei adresate **Corpului 7 teritorial** *Craiova, cuprinzînd ordinul generalului Rădescu de a se folosi forța armată*

proces-verbal de instalare. Citirea acestui document a fost primită cu nesfîrșite ovații de mulțimea care umplea piața din fața prefecturii.

Noul prefect a lansat un manifest către cetățenii Craiovei și ai județului Dolj, prin care își lua obligația să sprijine reforma agrară și cerea concursul tuturor funcționarilor pentru a aduce la îndeplinire voința poporului.

Seara, palatul prefecturii a fost însă înconjurat de subunități militare. Prefectul impus de mase și cei care-l însoțeau au fost arestați. Elementele reacționare din conducerea municipiului Craiova executau ordinul dat, cu două zile înainte, de generalul N. Rădescu : *„Întotdeauna la acțiunile de forță, să se răspundă cu forță"*.

Dar masele n-au dezarmat. Actele samavolnice ale reacțiunii au produs o puternică indignare în oraș și în întregul județ. A doua zi, populația muncitoare a Craiovei, în cadrul unei mari manifestații, a protestat vehement împotriva încercărilor reacțiunii de a-i înăbuși voința.

Baricade şi rafale de mitraliere...

Comitetul regional al P.C.R. Oltenia și Consiliul local al F.N.D. au pregătit cu minuțiozitate o nouă acțiune de mare amploare pentru ziua de 24 februarie. *„Cu toții, de la tînăr la bătrîn, de la orășean la sătean, bărbați sau femei, din toate categoriile sociale, civili și militari, ofițeri și soldați"*, sînt chemați la manifestație.

În seara zilei de 23 februarie, șeful statului major al Corpului 7 teritorial Craiova a comunicat Președinției Consiliului de Miniștri: *„Pentru mîine o mare manifestație este organizată... s-au adus muncitori de la Șantierele navale Turnu-Severin cu 4 vagoane, dinspre stația Motăței — circa 400 oameni... Sînt indicii categorice că mîine prefectura va fi ocupată cu forța"*.

La 24 februarie, peste 20 000 de oameni s-au adunat, încă din zori, în centrul orașului. Erau muncitori, intelectuali, funcționari, liber-profesioniști. Veniseră numeroși țărani din satele județelor Dolj, Vîlcea, Romanați, Mehedinți, Gorj. Din București participa un mare grup de muncitori de la Atelierele C.F.R. Grivița. *„Poate pentru prima dată în istoria sa* — relata un participant — *bătrîna capitală a Olteniei vedea o masă atît de mare de oameni uniți în elanul lor de a-și vedea înfăptuite dezideratele"*. Totul exprima hotărîrea de a impune pe alesul lor în fruntea județului și de a contribui la îndepărtarea reprezentanților reacțiunii din guvern.

La ora 13, mulțimea încolonată s-a îndreptat spre palatul prefecturii și l-a încercuit. În primele rînduri se aflau muncitori din formațiunile de luptă patriotice. Atacul localului a început din toate părțile. Un grup a încercat să pătrundă în prefectură, dar intrarea principală și scara din interior erau baricadate cu sîrmă ghimpată. Prefectura fusese ocupată de un detașament de reangajați, înarmați cu mitraliere, grenade de mînă și arme automate. Posturile de mitralieră erau în așa fel așezate încît să poată acoperi cu foc întreaga piață, grădina publică și străzile care duceau spre prefectură. La subsolul clădirii se aflau alte posturi de mitralieră, lăzi cu muniții și depozite de alimente.

Oficialitățile reacționare erau gata să execute ordinul dat în aceeași zi de N. Rădescu Corpului 7 teritorial Craiova : *„Dacă manifestanții încearcă să ocupe cu forța Instituțiile Publice, se vor face somațiunile legale, după care se va trage o primă salvă în aer. Dacă nu se retrag și continuă a încerca să ocupe instituțiile, armata își va face datoria : va trage"*.

Prin jeturi de apă s-a încercat împrăștierea manifestanților. Pentru intimidare s-au tras cîteva salve în aer. Mulțimea a rămas însă neclintită. Apoi, din nou, cu mai multă hotărîre, a forțat intrările prefecturii. Un grup de muncitori a reușit să desfacă baricadele de la intrare și a pătruns în subsolul clădirii.

Era în jurul orei 15. O delegație a consiliului local al F.N.D. a cerut procurorului militar să ordone subunităților militare să părăsească prefectura. „Să se tragă!" — a ordonat procurorul militar. Și s-a tras asupra grupului de manifestanți care pătrunsese în subsol. În acest moment a căzut răpus de gloanțe muncitorul zidar Ion Tomescu. Alții au fost răniți. Dar presiunea mulțimii devenea tot mai puternică. Rezistența din interiorul clădirii începuse să cedeze. Pe la ora 16 alt grup puternic de muncitori de la atelierele C.F.R., de la Șantierele navale Turnu-Severin și de la alte întreprinderi a înaintat în prima linie. Sfidînd țevile de mitralieră îndreptate asupra lor, au trecut prin sîrma ghimpată și au pătruns pe scara principală. De această dată, ordinul dat de procurorul militar de a se trage în plin nu a fost executat. „Nu voi trage în frați !" — a fost strigătul sergentului care se afla în linia I-a de pușcași mitraliori, în spatele rețelei de sîrmă ghimpată. Mai mulți ostași au fraternizat cu demonstranții. Era gestul simplu, dar plin de semnificații, prin care ei aderau la lupta forțelor democratice.

Peste o mie de manifestanți au pătruns în prefectură. În cîteva minute întreaga clădire a fost ocupată. Reprezentantul forțelor democrate, inginerul Nicolae Celac, a fost instalat definitiv ca prefect al județului Dolj. Unitățile armatei au fost silite să părăsească prefectura. Timp de o săptămînă, zi și noapte, grupe de muncitori au păzit prefectura. Încercările făcute de elementele reacționare în noaptea de 25/26 februarie de a o reocupa, au fost zădărnicite.

Astfel, într-un nou județ al țării, reacțiunea primea lovituri decisive, iar democrația făcea noi pași spre statornicirea unei puteri populare în România.

„Doamna din lagună"

În 1933 un străvechi craniu uman a fost dezgropat de muncitorii care pavau o șosea unind orașul Los Angeles (California) cu plaja Lagună din apropierea lui. Examinîndu-l, specialiștii au stabilit că aparținea unei femei care trăise în urmă cu multe mii de ani, dar n-au știut să-i spună vîrsta, nici măcar cu o aproximație de cîteva secole.

Intrat în posesia unui antreprenor de construcții, craniul — supranumit de ziare „Doamna din lagună" — a avut un oarecare succes de publicitate, apoi a fost dat uitării. De curînd, însă, proprietarul lui l-a arătat unuia dintre cei mai celebri antropologi și arheologi contemporani, dr. L. S. B. Leakey, descoperitorul celor mai vechi schelete omenești din Africa Orientală. Supunînd craniul unui examen cu carbon-14 izotop care permite o datare relativ precisă a vestigiilor trecutului, Leakey a stabilit că „Doamna din lagună" a trăit în urmă cu 17 150 de ani. Testele efectuate cu azot, fluorină și uraniu au confirmat calculul.

Această constatare face ca americanii preistoriei să aibă un nou decan de vîrstă. Pînă acum, recordul bătrîneții îl dețineau indienii de la Oak Grove, localitate situată tot în California : 10 000 de ani. Mărturii indirecte, rezultate din rămășițe ale unor unelte găsite în Alaska și Oregon (S.U.A.) și Peru, atestă o prezență umană ceva mai veche — 13 000 de ani.

După părerea specialiștilor, „Doamna din lagună" a trăit probabil în timpul uneia dintre ultimele perioade de vîrf ale epocii de gheață, spre sfîrșitul pleistocenului, prima și cea mai lungă dintre perioadele cvaternarului, corespunzînd erei paleolitice.

Așa cum remarcă, nu fără umor, d-rul Rainier Berger, de la Universitatea din California, „Doamna din lagună", în ciuda matusalemicei sale vîrste, este doar o fetiță în comparație cu oamenii preistorici ale căror schelete au fost găsite în Europa și Asia. Să nu uităm că unul dintre cei mai tineri — omul de Cro-Magnon — are 30.000 de ani bătuți pe muchie.

Au apărut...

— *N. Stoicescu* : „Sfatul domnesc si marii dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XIV—XVII)", Ed. Academiei, 315 p.

— *D. Tudor* : „Orașe, tîrguri și sate în Dacia Romană", Ed. științifică, 432 p.

— *Emil Virtosu* : „Paleografia româno-chirilică", Ed. științifică, 347 p.

— *D. Onciul* : „Scrieri istorice", vol. I—II. Ediție critică îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu, Ed. științifică (vol. I — 720 p. ; vol. II — 560 p.).

— *Ion Bogdan* : „Scrieri alese". Cu o prefață de Emil Petrovici. Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de G. Mihăilă, Ed. Academiei, 703 p.

— *D. Gusti* : Opere vol. I. Studiu introductiv de Ovidiu Bădina. Texte stabilite, comentarii, note de Ovidiu Bădina și Octavian Neamțu, Ed. Academiei, 563 p.

— *Florian Radu* : „Sensul istoriei. Însemnări pe marginea unei dezbateri filozofice contemporane", Ed. politică, 261 p.

— *Gh. Vlăduțescu* : „Totemismul (Apariția religiei. Ce este totemismul. Din istoricul problemei totemismului)", Ed. științifică, colecția „Orizonturi", 110 p.

— *Marcel Jullian* : „Bătălia Angliei", Ed. politică, 272 p.

— *Pieter Geyl* : „Napoleon pro și contra", Ed. științifică, 544 p.

— *Wolf Schneider* : „Omniprezentul Babilon. Orașul ca destin al oamenilor de la Ur la Utopia", (traducere din limba germană). Prefață de Acad. Em. Condurachi, Ed. politică, 608 p.

— *Anne Terry White* : „Lumi dispărute" (traducere din limba engleză), Ed. tineretului, „Lyceum", 208 p.

Podoabe transilvănene din secolul al XVII-lea

Cataramă de argint ; brîie ornamentale cu fir de aur și pietre prețioase ; pahare și potire din argint aurit. (Muzeul de istorie din Cluj).

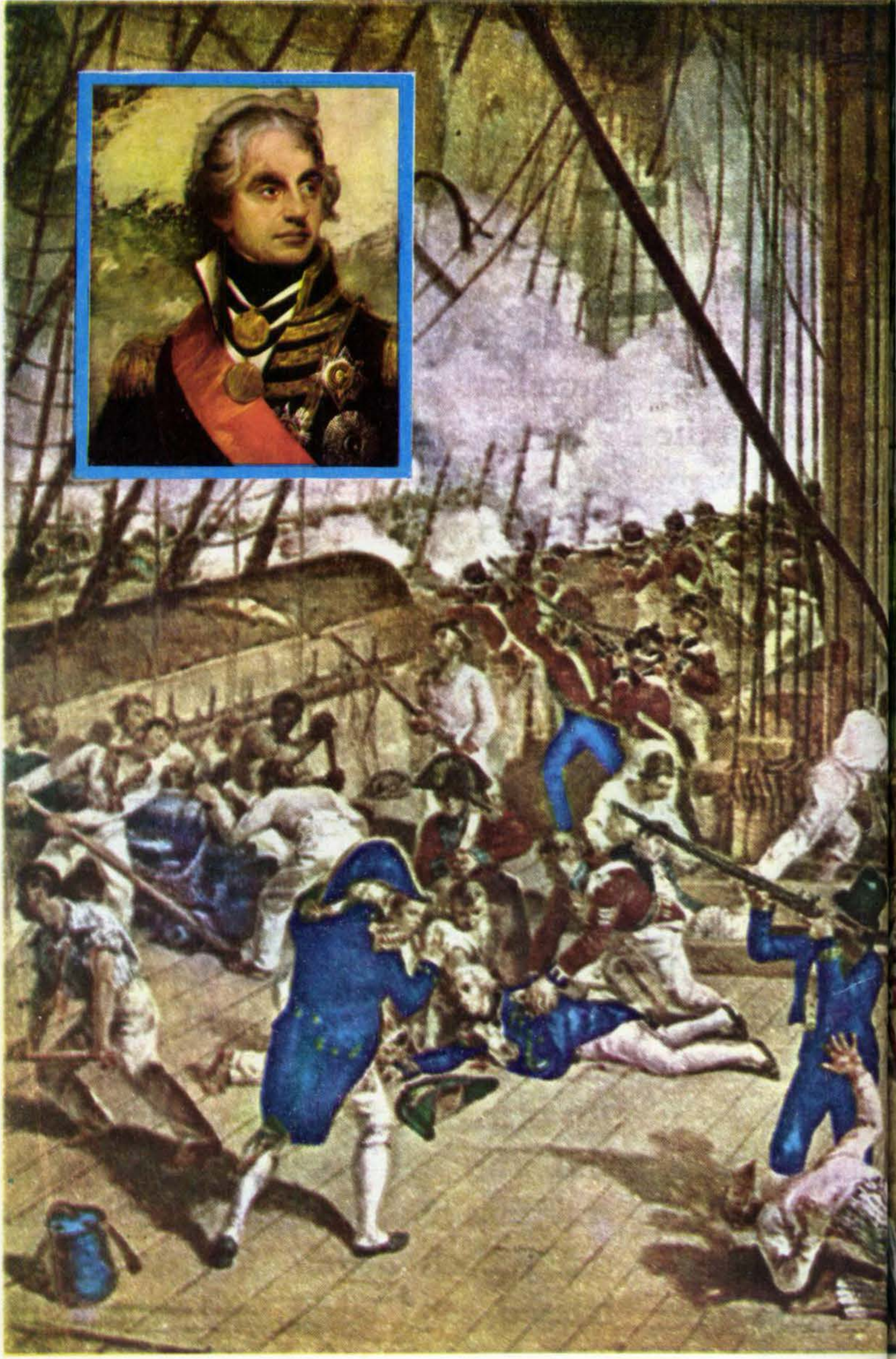

Moartea lui Nelson la Trafalgar. În chenar, portretul amiralului — tablou de Beechey

Aceste animale — un urs brun și silueta unui cap de ren — împreună cu două mărgele gravate sînt confecționate din chihlimbar. Pe malurile Balticii, chihlimbarul se găsește din belșug încă din epoca preistorică și a fost larg utilizat de artiștii culturii nordice (**„Lumea nordică și cultura europeană", p. 8—10**).

In numărul de față publicăm un nou extras din cartea feldmareșalului Bernard Law Montgomery, viconte de El-Alamein, „Istoria războaielor", și anume cîteva pagini evocînd personalitatea amiralului Horatio Nelson, învingătorul de la Trafalgar.

Portretul zugrăvit de Montgomery pune în evidență activitatea și calitățile de militar ale lui Nelson. Fiind vorba de cea mai de seamă figură din istoria marinei de război britanice și de un idol personal al autorului, acesta folosește de predilecție un ton apologetic. Lordul Montgomery pare să fi uitat (sau trece cu multă ușurință) peste faptul că eroul lui și-a pus nu numai o dată geniul său de comandant în slujba unor cauze profund antipopulare.

Subtitlurile ca și completarea finală aparțin redacției.

Lord MONTGOMERY

AMIRALUL NELSON

Încă din cea mai fragedă copilărie, Nelson a fost unul dintre eroii mei preferați. Cînd am început să studiez arta militară, am înțeles ce mult a însemnat acest marinar pentru Anglia. Secretul forței lui Nelson consta mai cu seamă în harul său de a înțelege pe oamenii de rînd și de a se face înțeles de ei, în priceperea de a le cuceri inimile. Avea, pare-se, o influență magnetică asupra celor din subordinea sa, inspirîndu-le un sentiment de dragoste și oferindu-le permanent un exemplu personal demn de urmat. Era în stare de orice pentru oamenii pe care-i comanda ; aceștia, la rîndul lor, îi erau pe deplin devotați.

Marile biruințe dobîndite pe cîmpurile de luptă navale sau terestre impun admirație și respect, dar nu stîrnesc neapărat afecțiune sau dragoste. Ofițerii de marină nu au considerat totdeauna absolut necesar să cîștige încrederea și lealitatea subalternilor lor. Cunosc cazuri de amirali glorioși care s-au impus celor de sub comanda lor prin severitate și prin teamă de represalii în eventualitatea unui eșec. În realizarea strălucitului său palmares, uimitoarea autoritate a generalului Nelson asupra mateloților lui a avut poate aceeași importanță ca și însușirile lui de strateg și tactician. În clipa în

care păşea pe bordul unui vas, echipajul alcătuit din tot felul de indivizi, fără ţeluri şi idealuri comune, devenea dintr-o dată o comunitate frăţească. Forţa solidarităţii dintre oameni se comunica pînă la ultima navă a flotei de sub comanda lui Nelson.

Pentru un conducător de oşti, principala problemă este modul în care ştie să prelucreze materia primă care pentru el o constituie soldaţii sau marinarii. Ca ofiţer, din clipa cînd în 1914 am condus la luptă un pluton de treizeci de oameni, aceasta a fost şi problema mea. Celelalte probleme pe care le avea Nelson de rezolvat erau însă complet diferite de cele ale amiralilor de azi. Odinioară, din clipa cînd vasele erau angajate în luptă, amiralul nu mai putea face practic nimic : explodînd, obuzele şi ghiulele învăluiau zona bătăliei în fum şi nu se puteau vedea semnalele de la o navă la cealaltă ; chiar dacă văzduhul se lumina pentru moment, corăbiile cu catarge frînte şi pînze zdrenţuite nu mai aveau cum răspunde comenzilor transmise de amiral. Nelson a trebuit să înfrunte greutăţi incomparabil mai mari decît urmaşii săi din era navigaţiei cu aburi, aflaţi în fruntea unor flote uşor de manevrat. Dacă planurile lui de luptă se dovedeau defectuoase, el nu le putea modifica pe parcurs. Nouă, celor care trăim în epoca motoarelor şi a comunicaţiilor radio, ne vine greu să concepem cît de diferite erau condiţiile pe timpul navigaţiei cu pînze.

Alţi autori pot vorbi cu mai multă competenţă decît mine despre victoriile maritime ale lui Nelson. Mă voi mărgini, aşadar, să schiţez în cîteva rînduri triumfala sa carieră. Cînd a murit, Nelson ştia că flota lui şi marinarii pe care-i iubea repurtaseră o mare victorie. La moartea sa, în ziua de 21 octombrie 1805, el a lăsat Marea Britanie stăpînă peste mările globului şi soarta lui Napoleon pecetluită.

După părerea mea, Nelson este cel mai mare amiral al tuturor timpurilor.

Victoria de la Abukir

Horatio Nelson s-a născut în 1758 şi a intrat în marină la vîrsta de treisprezece ani. Era foarte ambiţios şi în 1793 a căpătat gradul de căpitan. În 1797 a luat parte la bătălia de la Capul Sao Vicente[1]. Planul de luptă al englezilor prevedea o pătrundere în linia inamică, urmărind s-o rupă în două şi s-o atace înainte de a se reface. Aflîndu-se în ariergarda flotei, Nelson şi-a dat seama că breşa se va închide înainte ca britanicii să poată angaja lupta. El a de-

[1] Capul Sao Vicente se află în extremitatea de sud-vest a Peninsulei Iberice. În apropierea lui a avut loc bătălia navală anglo-franceză la care se referă Montgomery (*N.R.*).

Bătălia de la Abukir — tablou de N. Pocock

Emma Hamilton, prezentată în literatura romanţioasă drept eroina tragică a unei iubiri emoţionante

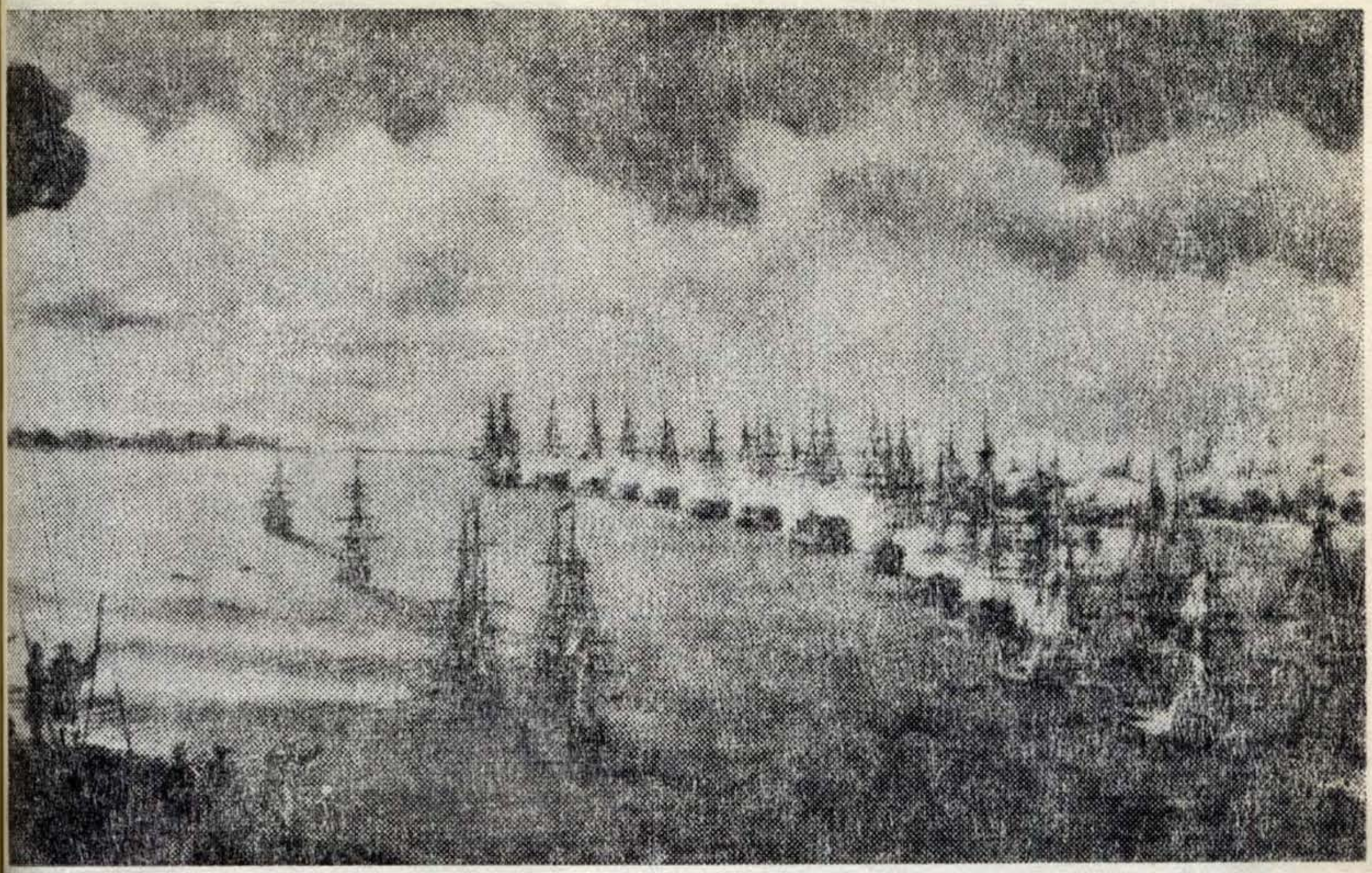

cis să împiedice de unul singur pe inamici să-și refacă linia, aruncînd în spărtură nava sa, **Captain,** care avea 74 de tunuri și angajînd în luptă șapte vase dușmane, pînă ce restul flotei engleze a fost în stare să facă calea întoarsă. Rezultatul îndrăzneței hotărîri luate de Nelson la „fața locului" a fost o victorie totală, cu prilejul căreia căpitanul a fost felicitat de amiralul Sir John Jervis.

La începutul lui 1798, englezii au prins de veste că Napoleon se pregătea să lanseze o expediție plecînd din portul Toulon. Încurajați de succesele înregistrate în anul precedent, ei s-au decis să se înapoieze în Mediterana, trimițînd acolo o escadră de 13 vase sub comanda lui Nelson, care fusese avansat între timp la rangul de viceamiral. Profitînd de o furtună, Napoleon, în fruntea unei armate de 35 000 de oameni, îmbarcați tot pe 13 nave, a scăpat de sub urmărirea lui Nelson și a călătorit nestingherit pînă în insula Malta și apoi pînă în Egipt. In seara zilei de 1 august, după ce cutreierase în lung și în lat Mediterana, amiralul britanic a descoperit flota franceză în Golful Abukir.

Nelson s-a hotărît să atace imediat, planificînd minuțios manevrele de angajare a luptei și instruind căpitanii celorlalte bastimente pînă în cele mai mici detalii. In același timp, bizuindu-se pe capacitatea lor, el le-a lăsat toată inițiativa în cadrul schemei sale tactice.

Flota franceză era ancorată de-a curmezișul golfului, atît de aproape de stîncile și brizantele Capului Abukir, încît amiralul Brueys, care o comanda, era convins că nimeni nu se va putea strecura prin strîmtul spațiu rămas liber pînă la țărm. Englezii erau de altă părere. La căderea nopții, căpitanul Foley s-a furișat cu patru nave printre stînci, ajungînd în spatele francezilor, în timp ce Nelson cu restul flotei a rămas în larg.

Vasele franceze — imobile — s-au trezit atacate simultan din două părți. Întunericul și imposibilitatea de a manevra le-au fost fatale : în zorii zilei următoare doar două dintre bastimentele lui Brueys scăpaseră tefere. După victorie, un mare număr de soldați francezi a rămas prins ca într-o capcană în Egipt, iar Mediterana a devenit mare britanică. Dominația Angliei în această zonă a fost întărită prin ocuparea insulelor Minorca (1798) și Malta (1800).

„Nu disting nici un semnal!"

Următoarea acțiune a lui Nelson a avut loc în 1801, în largul portului Copenhaga. Pentru necesitățile sale de ordin naval, Anglia depindea în mare măsură de materiile prime primite din Scandinavia. Dîndu-și

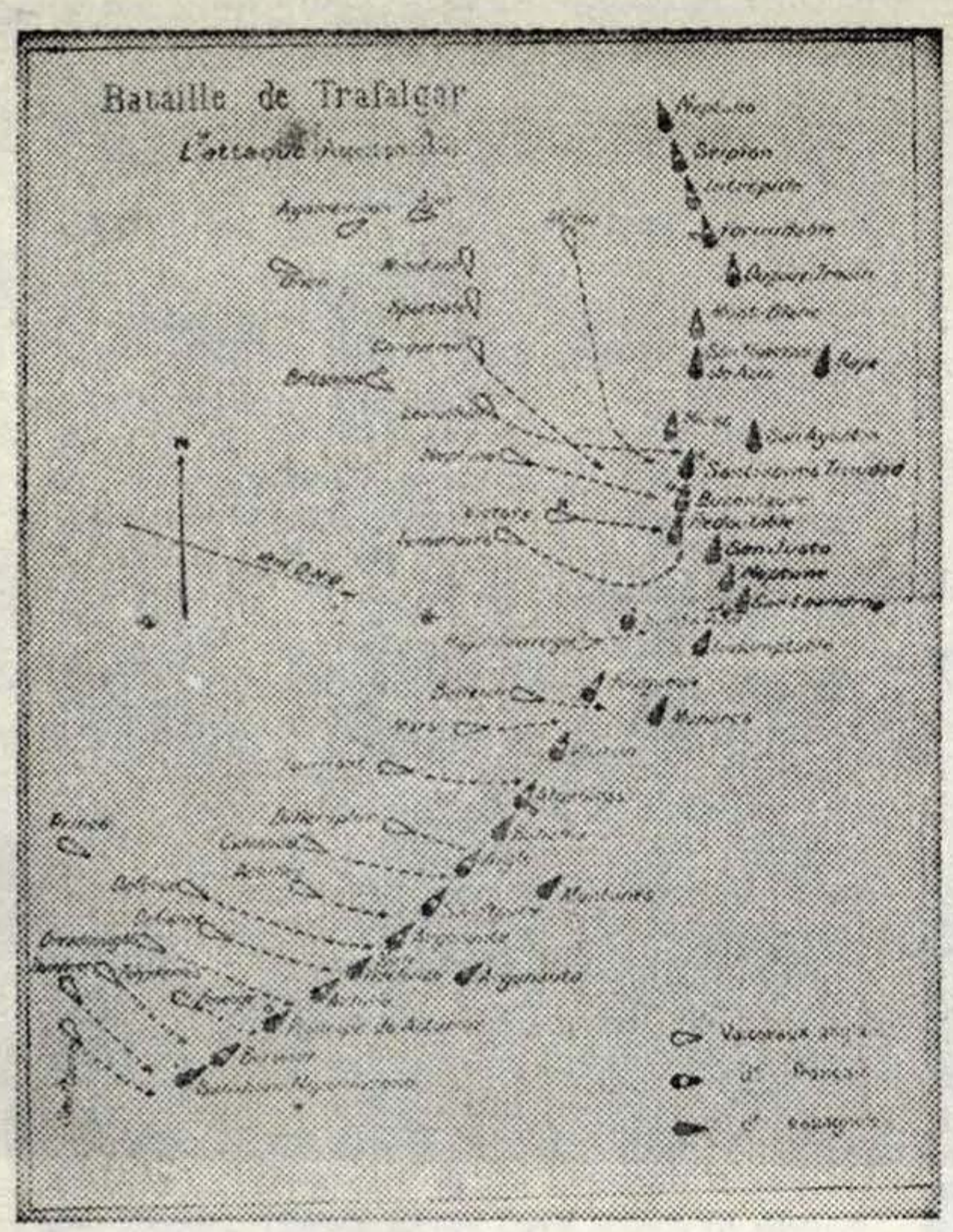
Bataille de Trafalgar
Victoire
Neptune
Leviathan
Conqueror
Ajax
Revenge
Mars
Tonnant
Bellerophon
Colossus
Achille
Polyphemus
Aigle
Swiftsure
Defiance
Prince
Dreadnought
Thunderer
Belle Isle
Tigre
Minotaure
Spartiate
Britannia
Agamemnon
Ardent
Africa
Orion
Atlas
Leander
Canada
Conqueror
Triomphante
Neptune
Leviathan
Conqueror
Ajax
Revenge
Mont-Blanc
Scipion
Formidable
Indomptable
Duguay-Trouin
Swiftsure
Defiance
Prince
Dreadnought
Thunderer
Bellerophon
Colossus
Achille
Polyphemus
Aigle
Belle Isle
Tigre
Minotaure
Spartiate
Britannia
Agamemnon
Ardent
Africa
Orion
Atlas
Leander
Canada
Triomphante
Bucentaure
Redoutable
San Justo
Neptune
San Leandro
Intrépide
Fougueux
Monarca
Berwick

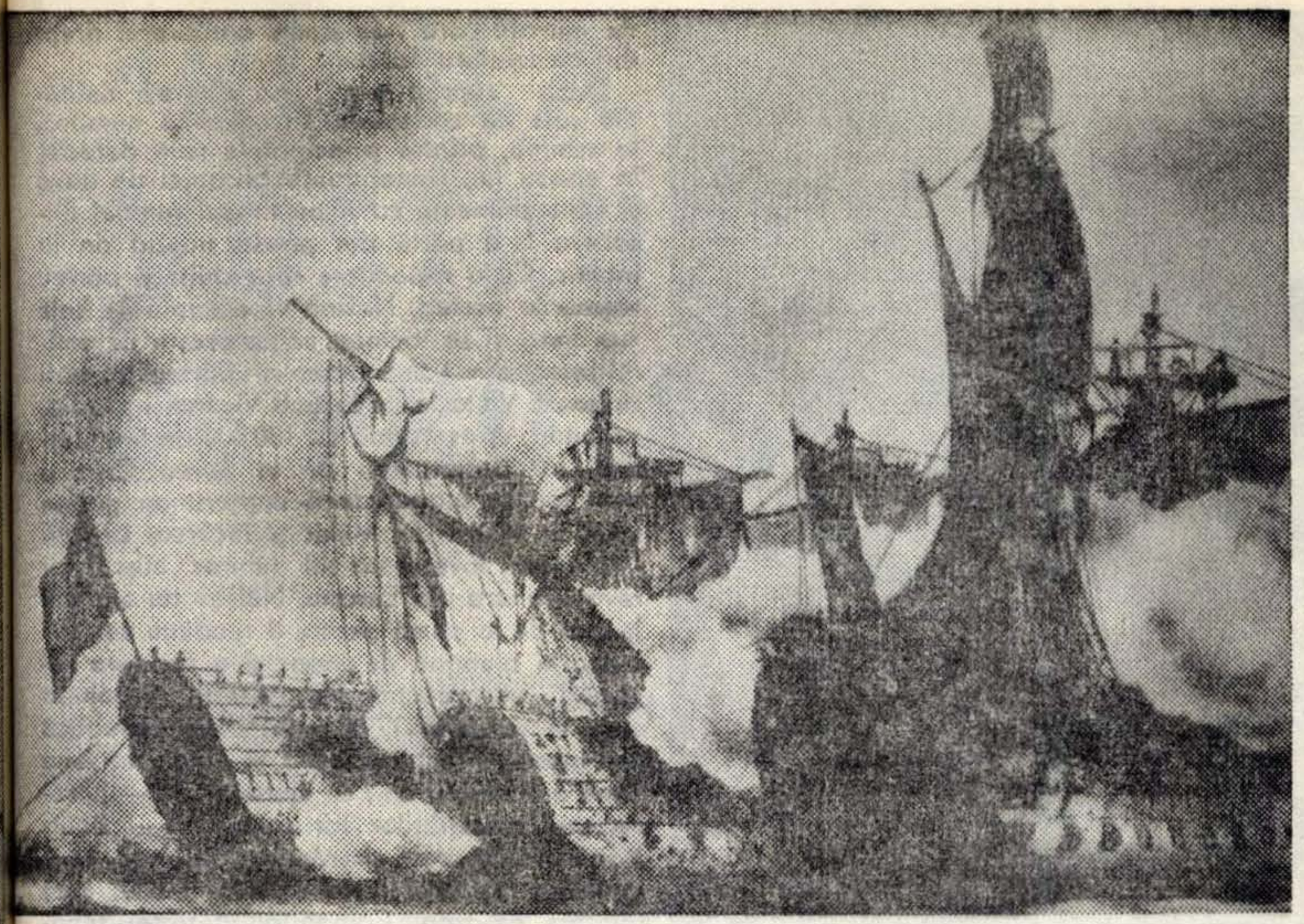

flota de la Toulon, de sub comanda amiralului Villeneuve, izbuti să spargă blocada. Nelson o urmări îndeaproape și la 21 octombrie o sili să dea lupta în largul Capului Trafalgar.

Bătălia se desfășura conform tacticii aplicate în acea vreme : linia inamicului fu străpunsă și în crîncena învălmășeală a vaselor nici o manevră nu mai fu posibilă. La Trafalgar, Nelson aplică această tactică în modul cel mai strălucit, obținînd de pe urma ei un desăvîrșit succes : dintre cele treizeci de nave ale francezilor, 18 fură capturate sau distruse. Dar focul intens abătut asupra bastimentelor angajate în luptă pricinui un adevărat măcel. Nelson însuși fu ucis în cursul bătăliei.

La Trafalgar a avut loc una dintre ultimele lupte navale din era corăbiilor cu pînze — și cea mai desăvîrșită din toate. Ea a asigurat Marii Britanii un control deplin asupra mărilor, atît în perioada respectivă cît și în restul secolului al XIX-lea. Comerțul Angliei a cunoscut o prosperitate fără precedent. Totodată Marea Britanie, stăpînă pe căile de comunicație și de aprovizionare, a putut aduce o contribuție însemnată la efortul militar împotriva lui Napoleon. Acesta s-a văzut constrîns la o strategie exclusiv terestră, care, în cele din urmă, i-a fost fatală.

La Trafalgar a avut loc una dintre ultimele lupte navale din era corăbiilor cu pînze — și cea mai desăvîrșită din toate

Un post-scriptum

Ocupîndu-se de istoria războaielor, lordul Montgomery a văzut în amiralul Nelson mai cu seamă comandantul militar, ignorînd alte trăsături ale acestei personalități remarcabile și lăsîndu-i portretul incomplet. Să ne ierte cititorii dacă succintele noastre informații suplimentare nu vor corespunde întru totul imaginii romantice pe care și-au făurit-o poate despre Nelson, sub influența literaturii și a cinematografiei.

Să începem cu celebrele sale infirmități. La 12 iulie 1794, în timpul asediului portului corsican Calvi, transformat în ruine sub avalanșa a peste 4 000 de obuze, o ghiulea pornită din gura unui tun inamic a căzut pe bordul vasului **Agâmemnon,** la picioarele lui Nelson. O așchie de piatră i-a atins ochiul drept.

În noaptea de 24 spre 25 iulie 1795, debarcînd în fruntea echipajului său de pe vasul **Theseus** în portul Santa Cruz din Tenerife — cea mai mare dintre insulele Canare —, Nelson a fost întîmpinat cu o salvă

Din lunga serie de cupluri Horatio—Emma pe care ni le-a furnizat ecranul, iată-l pe cel mai celebru : Vivien Leigh—Laurence Olivier (jos) și pe cel mai recent : Michèle Mercier — Richard Johnson (sus)

de mitralii care l-au smuls antebrațul drept din încheietura cotului.

Dacă curajul era una dintre calitățile sale de căpetenie, lăcomia se numără, în schimb, printre principalele sale defecte. În epoca lui, comandanții britanici de nave și flote primeau, ca și pe timpul reginei Elisabeta I, o parte din prada smulsă de la inamic. Cu o rapacitate rară chiar și pentru vremurile acelea, Nelson vîna capturile cele mai mari și se tocmea negustorește cu amiralitatea din Londra pentru partea care îi revenea. Victoria de la Sao Vicente i-a adus, de pildă, uriașa sumă de 180 000 de lire sterline, iar debarcarea de la Santa Cruz a avut loc cu scopul de a captura un galion spaniol, plecat din Mexic și încărcat cu aur.

Dușman înverșunat al tuturor mișcărilor revoluționare din Europa, Nelson nu s-a dat înapoi de la crimă pentru a readuce pe tron monarhi alungați de popor și a restaura regimuri ultrareacționare. Astfel, revoluția care în ianuarie 1799 a instaurat republica la Napoli a fost înăbușită în sînge, în luna iunie a aceluiași an ; cu ajutorul său — „protectorul maiestăților lor siciliene" — Bourbonii Ferdinand și Maria-Carolina, care cîrmuiau Regatul celor Două Sicilii, s-au reîntors pe tron. Comandantul flotei republicane, Francesco Caracciole, a fost spînzurat din ordinul lui Nelson, împreună cu alte cîteva mii de napolitani, care luptaseră în numele libertății, egalității și fraternității.

Nu numai convingerile politice l-au apropiat pe amiralul britanic de monarhii sicilieni, ci și prietenia personală a reginei Maria-Carolina cu lady Hamilton. O întreagă literatură romanțioasă a prezentat-o pe Emma Hamilton drept eroina tragică a unei iubiri emoționante. În realitate, Emma Hamilton, născută Lyons, era o femeie de moralitate ușuratică care reușind să-l seducă pe lordul William Hamilton, un diplomat tomnatec, l-a convins să-i devină soție. După unii autori se pare că anumite interese materiale erau amestecate în sentimentele Emmei față de Nelson. Contemporanii lor care i-au cunoscut recunosc însă cu toții că Nelson o iubea cu adevărat și că pentru ea și-a uitat adeseori chiar îndatoririle ostășești.

Cu titlu de curiozitate, menționăm că în amintirea bătăliei de la Trafalgar, atît matrozii britanici cît și cei francezi poartă cravată neagră. Deosebirea este că englezii marchează astfel eternul doliu pe care-l poartă după neîntrecutul lor amiral, în vreme ce pentru francezi acest detaliu vestimentar simbolizează dezastrul flotei imperiale.

«RIDICAȚI GLASUL VOSTRU DE PROTEST...»

OLIMPIU MATICHESCU

Spiritul solidarității internaționale a animat mișcarea muncitorească din România chiar de la începuturile activității sale organizate. Această trăsătură va căpăta valențe și contururi superioare în perioada istorică ce a urmat creării partidului comunist. Situîndu-se permanent în fruntea luptei pentru emanciparea socială și națională a poporului nostru, Partidul Comunist Român a militat necontenit pentru promovarea unor relații prietenești internaționale.

Evenimentele revoluționare, care în septembrie 1923 au zguduit din temelii regimul burghezo-moșieresc din Bulgaria, au constituit momentul de vîrf al crizei revoluționare care s-a dezvoltat treptat în această țară în perioada care a urmat primului război mondial. Grelele pierderi umane și materiale pe care războiul le-a provocat au înăsprit la maximum contradicțiile societății bulgare, dînd naștere unui avînt fără precedent al luptei de clasă.

Mișcarea revoluționară s-a concretizat într-o primă perioadă în numeroase greve, mitinguri, demonstrații de stradă și întruniri de protest, în care masele muncitorești revendicau drepturi economice și libertăți democratice. În fruntea acestor lupte s-a situat cu fermitate clasa muncitoare, condusă de partidul său marxist-leninist — Partidul Comunist Bulgar — a cărui platformă de luptă corespundea pe deplin năzuințelor fundamentale ale întregului popor.

În această atmosferă de efervescență revoluționară, în mai 1920, puterea politică a fost preluată de Partidul Țărănesc Bulgar, condus de A. Stamboliski, care reprezenta interesele țărănimii sărace și mijlocii. Deși se pronunța împotriva marii burghezii, guvernul nou creat nu garanta o rezolvare a conflictului dintre burghezie și proletariat, o lichidare a exploatării capitaliste și instaurarea unei societăți noi. Mai mult chiar, pînă în ajunul morții sale tragice, Stamboliski nu a văzut necesitatea închegării alianței dintre proletariat și țărănimea muncitoare, adoptînd, într-o primă fază a guvernării sale, măsuri represive împotriva mișcării muncitorești bulgare, a partidului comunist.

Forțele reacționare din Bulgaria au folosit cu abilitate inconsecvențele politice ale guvernului țărănesc. Nemulțumirea lor față de măsurile democratice adoptate de guvern, în primul rînd reforma agrară, s-a concretizat în organizarea, în iunie 1923, a unui puci cu caracter fascist. Guvernul a fost înlăturat prin forță armată, iar conducătorul partidului țărănesc asasinat.

În aceste condiții istorice, Partidul Comunist Bulgar și-a asumat sarcina mobilizării și organizării întregului popor muncitor la luptă împotriva guvernului fascist condus de Țancov. Analizînd multilateral situația internă din țară, Partidul Comunist Bulgar a hotărît, în septembrie 1923, declanșarea insurecției armate. S-a dovedit însă — așa cum aprecia Gheorghi Dimitrov — că insurecția n-a fost suficient de bine organizată sub raport politic și tactic. După două săptămîni de lupte înverșunate, cu tot eroismul și spiritul de sacrificiu al proletariatului bulgar, insurecția națională antifascistă a fost înăbușită în sînge.

Deși înfrîntă, insurecția oferea poporului bulgar și mișcării muncitorești internaționale bogate concluzii și învățăminte. Alături de evenimentele revoluționare din Ungaria, Germania și alte țări, insurecția națională antifascistă din Bulgaria a constituit, pentru proletariatul internațional, o mare experiență socială. Ea venea să se adauge experiențelor revoluționare anterioare, dovedind, în ciuda unor momentane insuccese, că mișcarea comunistă din fiecare țară avea inepuizabile resurse de vitalitate. Insurecția poporului bulgar, sublinia, pe de altă parte, marele rol ce revenea partidelor comuniste și muncitorești în organizarea și conducerea maselor de oameni ai muncii în lupta pentru libertate și progres social.

Clasa muncitoare din România, întregul nostru popor, au urmărit cu simpatie și spirit de solidaritate mișcarea insurecțională a poporului bulgar din septembrie 1923. Această atitudine a fost pe larg reflectată în presa muncitorească și progresistă a vremii.

Înfrîngerea insurecției, măsurile represive inumane luate de guvernul Țancov împotriva insurgenților, a maselor muncitorești din Bulgaria au produs un val de indignare și protest în întreaga lume ; cu atît mai mult în România, țară vecină cu tradiționale legături de prietenie.

Potrivit documentelor vremii, în timpul insurecției au fost uciși 5 000 de muncitori și țărani revoluționari, la care se adăugau 15 000 de deținuți politici și un număr foarte mare de refugiați peste graniță. Problema ajutorării materiale și morale a victimelor terorii albe din Bulgaria a stat în atenția forurilor internaționale ale mișcării muncitorești, comuniste. Internaționala Comunistă și Internaționala Sindicală Roșie, împreună cu Comitetul de ajutorare al emigrației bulgare din străinătate, au lansat numeroase apeluri, solicitînd sprijinul muncitorimii internaționale. Asemenea chemări au fost lansate și de către Federația partidelor comuniste din Balcani.

În România, inițiativa ajutorării a fost luată de către partidul comunist. Pornind de la experiența organizațiilor românești de ajutorare a sinistraților din Rusia Sovietică *, comuniștii au căutat să imprime un caracter unitar acțiunii de sprijinire a victimelor din Bulgaria. În numărul său din 28 octombrie 1923, „Socialismul" publica apelul adresat în acest sens de către C.C. al P.C.R. organelor conducătoare ale partidelor Țărănesc și Socialist, cît și forurilor de conducere ale mișcării sindicale din România, cu propunerea ca organizațiile sus-menționate să inițieze în comun acțiuni de protest împotriva terorii din Bulgaria, precum și crearea unor organizații de ajutorare comune „în orașe și sate". Cu rezolvarea acestor probleme, C.C. al P.C.R. a delegat pe N. Marian și M. Cruceanu. S-au raliat propunerilor P.C.R. organizațiile sale de masă : Sindicatele Unitare, Tineretul comunist, Organizația cultural-sportivă a P.C.R. „Prietenii naturii".

---

* În anii 1920—1921, mai multe provincii din Rusia Sovietică au fost bîntuite de secetă. Zeci de milioane de oameni au fost aspru loviți. În ajutorul lor s-a ridicat mișcarea muncitorească internațională. S-a creat un Comitet internațional de ajutorare. În România au fost create și au funcționat numeroase comitete de ajutorare a poporului rus. Rezultatele materiale importante, obținute prin colectări publice de către organizațiile muncitorești, au fost publicate în presa muncitorească, cu precădere în ziarul „Socialismul".

În același sens au militat activ și femeile comuniste din România. *Cu entuziasm am aflat de luptele eroice pe care le-ați dus alături de tovarășii voștri* — se arăta în scrisoarea adresată de femeile comuniste din România tovarășelor lor din Bulgaria, în noiembrie 1923. *Vă aducem prinosul nostru de dragoste și admirație pentru curajul și puterea de sacrificiu pe care le-ați arătat în lupta de dezrobire a poporului muncitor și țărănesc. În lupta pe care și noi o avem de dus cu burghezia noastră, tot atît de reacționară și de sugrumătoare a voinței poporului ca și a voastră, eroismul vostru ne va fi o pildă sfîntă...*

Alături de femeile comuniste din toată lumea, alături de tovarășii noștri din toate țările, nu vom înceta lupta înainte de a fi sfărîmat jugul capitalist, înainte de a fi întronat domnia proletariatului și a țărănimii sărace.

În mod concret, sarcina colectării de ajutoare pentru victimele din Bulgaria a fost încredințată de către P.C.R. Comitetului Central de Ajutorare, care funcționa pe lîngă C.C. al partidului și avea filiale locale în majoritatea centrelor economice mai însemnate ale țării *. Pe lîngă numeroase apeluri și chemări la solidaritate cu luptătorii comuniști bulgari, adresate maselor de oameni ai muncii prin intermediul presei muncitorești, în întreaga țară comitetele de ajutorare au lansat mii de liste de subscripție în fabrici, întreprinderi și la sate, care, în general, erau distribuite împreună cu listele de subscripție destinate ajutorării prigoniților politici din România.

Dovedind înțelegere și compasiune tovărășească pentru confrații din țara vecină, militînd pentru scuturarea aceluiași jug odios al exploatării burgheze și avînd de suferit aceleași privațiuni economice și social-politice ca și poporul bulgar, masele muncitoare din România, în primul rînd comuniștii, au răspuns chemărilor lansate în spiritul unei impresionante solidarități. Este perioada cu cele mai bune rezultate ale comitetelor de ajutorare, atît în ce privește rezultatele colectelor bănești, cît și în ce privește donațiile în alimente, îmbrăcăminte, încălțăminte etc. Parte din aceste ajutoare au fost trimise pe adresa Comitetului bulgar de ajutorare cu sediul la Viena, iar parte au fost folosite pentru ajutorarea luptătorilor refugiați în România.

---

* Comitetul Central de Ajutorare de pe lîngă C.C. al P.C.R. a fost creat în luna iunie 1922 cu scopul de a asigura ajutorarea materială, **morală și juridică a deținuților politici din România.**

Trebuie menționat, de altfel, că în România și-au găsit adăpost un număr mare de emigranți victime ale terorii albe din țara vecină. Documentele vremii reliefează sprijinul pe care partidul comunist l-a acordat insurgenților bulgari pentru a putea trece granița în România. Odată ajunși în țara noastră, pe lîngă ajutorul material, luptătorii bulgari s-au bucurat de un puternic sprijin moral. În presa muncitorească au apărut în acest sens, pe lîngă articole de popularizare a luptei eroice a poporului bulgar, proteste împotriva cererii adresată de către guvernul Țancov oficialităților românești de a extrăda refugiații politici bulgari din România. *Ridicați glasul vostru de protest împotriva odiosului guvern fascist din Bulgaria care a început din nou să prigonească pe cei mai buni fii ai poporului muncitor bulgar* — se sublinia într-una din luările de poziție ale partidului comunist, adresată întregului popor. *Datoria voastră este să veniți cu toții, cu ce puteți, în ajutorul prigoniților și al familiilor lor predînd obiecte și bani comitetelor noastre de ajutorare. Prin protestul vostru energic dați guvernului fascist bulgar și neomenosului reprezentant al lui în București să înțeleagă că nu veți permite să cadă nici un fir de păr din capetele celor care au venit sub scutul vostru.*

Și, într-adevăr, sub presiunea opiniei publice, organizată și mobilizată de partidul comunist, guvernanții români n-au îndrăznit să dea curs cererii guvernului bulgar de a extrăda pe insurgenții bulgari, deși în această perioadă se luau cele mai severe măsuri împotriva mișcării noastre muncitorești. Mai mult chiar, o serie de studenți bulgari au putut să-și continue studiile în facultățile românești.

Avînd în vedere simpatia deosebită cu care poporul român a privit evenimentele revoluționare din Bulgaria, solidaritatea și sprijinul pe care prigoniții politici din țara vecină l-au găsit în România, în ianuarie 1924, C.C. al Partidului Comunist Român a încercat să lărgească cadrul de acțiune pentru ajutorarea victimelor din Bulgaria, solicitînd sprijin și altor categorii sociale decît cele muncitorești. În acest sens, în numele C.C. al P.C.R., Gheorghe Cristescu a cerut autorizația prealabilă a Ministerului de Interne.

Intervenția a rămas fără răspuns — fapt care în practica aparatului de stat burghez putea fi interpretat în același timp ca o respingere sau o aprobare tacită, urmată, însă, în permanență de riscul măsurilor represive. Documentul își are, însă, importanța sa, reflectînd poziția internaționalistă și străduințile partidului comunist pentru organizarea acțiunilor de ajutorare a comuniștilor bulgari. *Domnule ministru,* — își începea Gh. Cristescu alocuțiunea sa — *subsemnatul, secretar al Partidului Comunist din România, am onoarea a vă aduce la cunoștință următoarele : Comitetul Central al Partidului Comunist a hotărît strîngerea de ajutoare în bani și obiecte pentru muncitorii, intelectualii și țăranii, victime ale terorii din Bulgaria. În vederea aceasta s-a și pornit acțiunea de strîngere a acestor ajutoare în rîndurile organizațiilor politice și sindicale muncitorești. În scopul unei acțiuni mai eficace de ajutorare, Comitetul Central a hotărît să apeleze și la marele public. Pentru aceasta fiind nevoie de autorizația dv. prealabilă, vă rog să dispuneți ca ea să ni se elibereze cît mai curînd.*

Preocupările partidului comunist, ale clasei muncitoare din România pentru sprijinirea morală și materială a victimelor teroarei fasciste din Bulgaria au continuat și în anii următori. În adîncă ilegalitate, în umbra umedă a temnițelor burgheze, prigoniți la tot pasul, comuniștii români, care în deceniile următoare vor milita necontenit pentru organizarea luptei poporului muncitor împotriva pericolului fascist, pentru salvgardarea independenței și suveranității naționale a poporului român, își vor aduce aminte de evenimentele tumultuoase prin care poporul bulgar a trecut în septembrie 1923. Ei vor comemora evenimentele, în limita posibilităților vremii, ca pe un moment al luptei poporului bulgar pentru scuturarea jugului exploatării capitaliste și instaurarea unei societăți noi.

Se poate afirma, deci, că alături de proletariatul internațional, oamenii muncii din România au acordat sprijinul lor material și spiritual revoluționarilor bulgari, dînd în acest fel expresie sentimentelor internaționaliste ale poporului nostru.

Alături de numeroase alte momente de luptă comună pentru eliberarea socială și națională, sprijinul multilateral pe care comuniștii bulgari l-au găsit în permanență la poporul român constituie un preludiu al relațiilor de frățească prietenie statornicite azi între cele două popoare vecine, eliberate de exploatare și asuprire, care își dedică forțele construirii noii orînduiri socialiste.

panoramic

Apărută în Ed. Academiei — sub redacția profesorului dr. docent D. Berciu — lucrarea colectivă *Unitate și continuitate în istoria poporului român* este consacrată aniversării semicentenarului unirii Transilvaniei cu România, glorioasă pagină de istorie națională.

Rod al cercetării cadrelor didactice de la facultățile de istorie ale universităților din București și Cluj și ale altor specialiști din țară, volumul cuprinde un număr însemnat de studii de sinteză privind diversele aspecte ale vieții economice, sociale, politice și culturale de pe întreg cuprinsul patriei noastre, din cele mai vechi timpuri pînă astăzi.

Studiile sînt axate în jurul ideii permanenței și unității poporului român pe aceste meleaguri și a reliefării luptei sale seculare, pentru dobîndirea independenței politice și făurirea statului național unitar român.

Valorificînd într-un spirit de sinteză tot ceea ce are mai de preț vechea istoriografie română, precum și rezultatele cercetărilor istorico-arheologice din ultimii 25 de ani, lucrarea prezintă cititorului o imagine clară a factorilor care au dus la procesul de desăvîrșire a unității noastre statale.

Străvechea matcă numită carpato-dunăreană este pe bună dreptate considerată drept baza dezvoltării istorice ulterioare în studiul aparținînd lui D. Berciu.

Etnogeneza poporului român, stăruirea fără soluție de continuitate a populației autohtone pe teritoriul Daciei, atestată atît de cele mai vechi, cît și de cele mai noi descoperiri arheologice, formează obiectul capitolului semnat de acad. C. Daicoviciu.

„Elemente de continuitate și unitate în istoria medievală a românilor" (A. Sacerdoțeanu) și „Unitatea limbii române" (acad. Al. Graur) vin să întregească ideea de bază a lucrării.

Figura voievodului Mihai Viteazul, cel care a înfăptuit unirea vremelnică a Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei într-un stat feudal centralizat, apare cu deosebire clarvăzătoare și luminoasă (I. Ionașcu).

Miron Constantinescu, autorul capitolului „Lupta națională și socială a românilor din Transilvania", accentuează caracterul unitar al revoluției de la 1848, izbucnită aproape simultan în cele trei țări române, însuflețită de aceleași idealuri și revendicări.

Știri din arhivele Vienei, referitoare la România și primul război mondial, sînt date în studiul elaborat de Const. C. Giurescu.

Volumul consacră un capitol special memorabilului act de la 1 Decembrie 1918 (Șt. Pascu) și se încheie cu paginile datorate lui L. Bányai și A. Petric privind odiosul Dictat de la Viena din august 1940 și lupta pentru anularea lui.

M. P.

O altă lucrare în care marile conflicte europene sînt amintite doar numai pentru a servi drept punct de plecare pentru analiza mai amplă a relațiilor dintre Franța și vecina ei din răsărit este intitulată *Most cerez Rein ? (Pod peste Rin ?)* de N. S. Biriukov, publicată la Moscova (Editura Mejdunarodnoe otnoșenie). Evocarea conflictului franco-prusac din 1870—1871 a primului și celui de-al doilea război mondial servește drept fundal pentru analiza consecințelor acestora atît asupra celor două state ca și a celorlalte țări implicate. Autorul se ocupă îndeosebi de forțele politice și economice care au influențat într-un sens sau altul politica Franței și Germaniei în relațiile lor reciproce. El relevă tendințele contradictorii ce s-au manifestat în cadrul acestor relații, oprindu-se în special asupra problemei „integrării" politice vest-europene. Se știe că cele două țări preconizează orientări diferite în această problemă, problemă care este în continuare subiect de aprinse dezbateri în politica occidentală.

N. D.

panoramic

CĂRŢI PRIMITE LA REDACŢIE

John Terraine : *Marele război 1914—1918*, Ed. „Arrow Books", Londra, 1967.

Pentru cei care i-au fost contemporani — şi cu atît mai mult pentru cei care au avut de suferit de pe urma ei, pe front sau acasă, — prima conflagraţie mondială a rămas definitiv etichetată ca *Marele Război*. Nicolae Titulescu spunea : Marele Război a fost o crimă, Marele Război a fost o nebunie. La peste jumătate de secol de la încheierea lui şi a trei decenii de la izbucnirea altuia, şi mai mare, războiul din 1914—1918 îşi păstrează intact epitetul. Mai mult, el continuă să ofere tematici ale unor lucrări noi, cum este cea a lui John Terraine.

În numai 256 de pagini, autorul reuşeşte să concentreze o informaţie extrem de bogată privind efectivele angajate în foc, schemele strategice şi tactice utilizate, bătăliile desfăşurate pe diferitele teatre de luptă, reacţiile înregistrate în opinia publică a ţărilor antrenate în conflict. O atenţie specială este acordată anului 1916 — „anul omorurilor", cum îl numeşte Terraine — căruia i se rezervă trei capitole, corespunzînd bătăliilor terestre de la Verdun (sîngeros meci nul, care a costat 700 000 de morţi şi răniţi francezi şi germani) şi de pe Somme, precum şi bătăliei navale din largul peninsulei Jutland, toate ciocniri lipsite de eficacitate, toate soldate cu pierderi imense. Aventurismul şi inconştienţa generalilor din ambele coaliţii, ambiţiile şi invidiile meschine care otrăveau atmosfera statelor majore, fricţiunile dintre comandamentele aliate franco-britanic pe de o parte şi germano-austriac pe de alta sînt pe drept cuvînt sesizate de Terraine ca fiind la originea acelor operaţii militare de anvergură, defectuos concepute şi încă şi mai defectuos traduse în practică.

La capătul celor peste patru ani de război, autorul notează că ceea ce impresionează în primul rînd sînt sacrificiile. Rusia a dat 3 000 000 de morţi, Imperiul habsburgic — 1 200 000, Germania — 1 800 000, Franţa — 1 400 000, Imperiul britanic — 947 000 (dintre care Anglia — 744 000), România — 800 000, Italia — 460 000 etc. etc. Acestora li se adaugă zecile de milioane de invalizi, văduve şi orfani, ca şi incalculabilele distrugeri de bunuri materiale şi culturale.

În portretul sumbru, dar în general de o scrupuloasă veridicitate pe care John Terraine îl face primului război mondial, nu toate trăsăturile de penel sînt la fel de inspirate. A arunca vina declanşării unui conflict — tipic imperialist pentru toate puterile implicate — exclusiv pe umerii Germaniei înseamnă a perpetua o prejudecată care era la modă în 1914 la Paris şi la Londra. Iar a nu aprecia aşa cum se cuvine răsunetul Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie în rîndurile tuturor armatelor duse la măcel, şi în primul rînd printre soldaţii germani, înseamnă a pierde din vedere unul dintre cei mai importanţi factori care au pus capăt războiului.

În ciuda acestor deficienţe de loc neglijabile, lucrarea îşi păstrează o incontestabilă valoare documentară, potenţată de o expunere vioaie şi plină de nerv, care fac pe lector interesat.

panoramic

Otto Habsburg : *Europa — Grossmacht oder Schlachtfeld* Ed. „Herold", Viena, ediția a II-a, 1968.

Otto Habsburg, autorul volumului „Europa — mare putere sau cîmp de bătălie", este însuși fostul arhiduce Otto de Habsburg, descendent al vestitei familii imperiale și pretendent (de o moderată și perpetuată insistență) la tronul Austriei. Nu e prima lucrare pe care o semnează : „Primăvara istoriei", „Mîna lui Dumnezeu în istorie", „Ordinea socială de mîine" și „Africa nu este pierdută" se numără printre scrierile sale anterioare și titlurile unora dintre ele vorbesc de la sine.

Volumul de față nu are o structură deosebit de coerentă. De la explicarea substanței „spirituale" a noțiunii Europa, care urmează unui capitol închinat „patriotismului european", se trece la analiza perspectivei de a transforma continentul nostru într-o putere atomică, pentru a se discuta apoi sarcinile ce revin statelor mici ș.a.m.d. Urmașul direct al lui Franz Iosef pare a-și fi așternut pe hîrtie gîndurile în ordinea (sau dezordinea) în care i se perindau prin minte.

Evident, vlăstarul celei mai vechi dinastii domnitoare de pe continent concepe această Europă într-un mod care să nu tulbure cu nimic pacea veșnică a nici unuia dintre numeroșii săi strămoși. Pentru Otto de Habsburg, de pildă, congresul de la Viena din 1815 rămîne și astăzi un model de constructivitate pe plan continental, pe care-l contrapune „destructivelor" acorduri și tratate de după cel de-al II-lea război mondial. Ca argument în favoarea învingătorilor lui Napoleon și în dauna învingătorilor lui Hitler, el invocă așa-zisa lunga perioadă de pace care a urmat după 1815 în contrast cu neliniștile internaționale ale zilelor noastre. Autorul neglijează, însă, să precizeze ce semnificație avea „pacea" instaurată de Sfînta Alianță, ultrareacționara coaliție dintre Habsburgi, Romanovi și Hohenzollerni : cei trei monarhi încetau să se mai războiască între ei pentru a putea combate cu forțe unite pe frontul intern, împotriva propriilor lor popoare, trezite la luptă de ideile de libertate, egalitate și fraternitate ale Revoluției Franceze.

În legătură cu această revoluție, de altfel, este interesant de remarcat că Otto de Habsburg nu găsește de spus decît că țăranii francezi s-au arătat... ingrați față de nobilii care, „de bună voie", au renunțat în faimoasa noapte de 4 august la unele dintre privilegiile lor.

Pentru a ne menține tot în domeniul istoriei, să semnalăm că autorul distinge două genuri de colonialism : unul „comercial", pe care nu-l stimează în mod deosebit, și unul „misionar", față de care are cel mai adînc respect. Această *sui generis* clasificare nu rezistă la confruntarea cu realitatea și, încă de cînd Franz Iosef mai era împărat, se știe că biblia misionarului, sabia cuceritorului și factoria negustătorului au simbolizat stadii succesive ale unuia și aceluiași colonialism.

Revelatoare este și anecdota pe care autorul o istorisește în contextul temei colonialiste. Întrebînd pe un prieten al său indian (care rămîne anonim, deși se afirmă a fi fost printre „cei mai apropiați colaboratori ai lui Gandhi"), la ce anume s-a gîndit atunci cînd țara lui a devenit independentă, răspunsul sună *(Otto dixit !)* : „N-am avut timp să mă gîndesc la nimic. Mă întrebam de ce s-au grăbit să plece englezii !"

S-ar mai putea cita multe alte asemenea exemple, care ilustrează profund retrograda poziție a autorului față de istorie ca și față de contemporaneitate ; dar socotim suficiente și cele de pînă acum. Totuși, oricît de diferit este punctul nostru de vedere față de cel al lui Otto de Habsburg, oricît de puțin convingătoare ne apar demonstrațiile sale, putem cădea de acord că Europa nu trebuie să mai fie niciodată cîmp de bătălie !

N. M.

Nopțile bucureștene ale cuțitelor lungi (III)

AURICĂ SIMION

Disputa între lachei a fost vreodată tranșată în afara vrerei stăpînului ? Istoria ne oferă prea rare exemple.

Fiind decis să rezolve în favoarea sa problema luptei pentru putere cu legionarii, Antonescu s-a hotărît să treacă la contraofensivă împotriva Gărzii de fier. La 19 ianuarie el a decis, prin decret, desființarea „comisarilor de românizare" legionari de pe lîngă întreprinderi. Totodată Antonescu a folosit ca pretext asasinarea, în capitala României, a maiorului german Doering pentru a acuza de incapacitate și a demite de la Ministerul de Interne pe generalul Petrovicescu, unul dintre cei mai fervenți susținători ai legionarilor.

Această măsură i-a nemulțumit profund pe gardiști, care se vedeau lipsiți de sprijinul unuia dintre sectoarele cheie ale aparatului de stat. Ca urmare, Horia Sima a organizat o consfătuire cu comandanții săi, unde s-a hotărît o desfășurare de forțe în întreaga țară pentru intimidarea lui Antonescu și readucerea lui Petrovicescu la Ministerul de Interne. Din ordinul lui Sima a fost scos un manifest în care se cerea înlocuirea persoanelor „masonice" din guvern și alcătuirea unui guvern legionar. La sediul din strada Roma s-a primit ordin de mobilizare, spre a-l asigura împotriva eventualelor încercări ale armatei de a-l ocupa. Legionarii s-au adunat în Piața Universității, de unde, manifestînd zgomotos, au pornit pe Calea Victoriei spre Piața Victoriei[1]. Manifestații cu caracter asemănător au avut loc și în celelalte orașe din țară, cu scopul de a impresiona populația și de a-l intimida pe Antonescu. Ei credeau că în acest fel vor putea impune gruparea legionară ca singura forță guvernamentală.

La 21 ianuarie, Antonescu a înlocuit și pe Al. Ghika, directorul general al poliției, pe directorul Maimuca și pe toți prefecții și comandanții de poliție legionari din țară. Ghika și Maimuca au refuzat să se supună hotărîrilor generalului, s-au baricadat în localul Siguranței împreună cu 50 de legionari și au deschis focul împotriva ostașilor veniți să-i evacueze.

Horia Sima a considerat că sosise momentul pentru a începe „lupta supremă pentru biruința legionară". Din ordinul său au fost ocupate Prefectura poliției Capitalei, primăria Sectorului albastru, Casa verde, Cazarma gardienilor publici și mai multe localuri ale ministerelor și instituțiilor publice.

În noaptea de 21 ianuarie...

În cursul nopții de 21/22 și în dimineața zilei de 22 ianuarie, grupuri de gardiști au început să se instaleze în casele din jurul Președinției Consiliului de Miniștri ; în toate localurile ocupate au fost organizate centre de teroare nu numai împotriva unităților militare, dar și împotriva populației civile care dezaproba grotesca dispută a celor două slugi hitleriste. Totodată, cartiere întregi au fost baricadate, folosindu-se în acest scop mașini, tramvaie și autocisterne încărcate cu benzină, cărora

[1] „Universul" din 22 ianuarie 1941.

IN CULISELE CONFLICTULUI DINTRE ANTONESCU ȘI GARDA DE FIER

urma să li se dea foc dacă armata ar ataca cu tancurile.

Viața Capitalei a fost aproape complet paralizată ; muncitorii și funcționarii erau în imposibilitate de a merge la lucru, școlile erau împiedicate să-și țină cursurile ; populația resimțea puternic lipsa alimentelor, a lemnelor, neputîndu-se aproviziona.

Legionarii au ocupat postul de radio de la Bod din primul moment, în timp ce la București ei au tăiat cablul ce lega studioul radiodifuziunii de antena de emisie. Nebănuind nimic, personalul de serviciu din studiouri executa programul obișnuit, în timp ce postul de radio transmitea comunicatele legionarilor de la un post de radioemisie mobil conectat la antenă.

Prin intermediul radiodifuziunii și presei, legionarii adresau populației numeroase apeluri la răsmeriță, urmărind să creeze o psihoză a anarhiei și dezordinii propice pentru a dezvolta cu mai multe șanse atacurile străine de orice interes pentru țară, dezlănțuite acum pe scară largă de Garda de fier.

Tot la 21 ianuarie a izbucnit rebeliunea și în alte orașe din țară, desfășurîndu-se aproape după același model ca în Capitală : peste tot grupuri de rebeli înarmați ocupau localurile chesturilor de poliție, primăriilor, oficiilor telefonice[1].

In zilele rebeliunii din ianuarie 1941 barbariile legionare au atins punctul culminant, ororile comise depășind orice închipuire. Astfel, numai în închisoarea Jilava au fost uciși în torturi groaznice cîteva sute de cetățeni. Numeroși alți cetățeni au fost schingiuiți, unii scăpînd ca prin minune cu viață din mîinile călăilor lor.

În cele cîteva zile de teroare dezlănțuită pînă la lichidarea rebeliunii de către gruparea antonesciană, apostolii crimei și pistolului au devastat și jefuit nenumărate instituții, magazine și locuințe, însușindu-și bunuri în valoare de zeci de milioane de lei. Setea lor de „procopseală" era atît de mare încît, alături de bani, bijuterii, automobile etc., ei și-au însușit și numeroase obiecte de uz casnic, prădînd magazine și gospodării ale unor oameni pașnici.

In București mai multe clădiri, după ce fuseseră în prealabil jefuite, au fost incendiate.

Cu nestăvilită ură s-a revărsat furia cămășilor verzi împotriva armatei : unii ostași, pe care gardiștii au reușit să-i dezarmeze și a căror „vină" nu consta decît în aceea că purtau uniformă militară, au fost stropiți cu benzină și li s-a dat foc, fiind transformați în adevărate torțe vii. Țara întreagă vedea cu groază și cu mînie cum răfuiala dintre legionari și clica antonesciană arunca cu brutalitate asupra poporului român spectrul violenței și asasinatului.

De ce a fost preferat Antonescu

În situația de subordonare a României față de Germania hitleristă, care dispunea de cîteva sute de mii de soldați pe teritoriul țării noastre, conflictul dintre cele două grupări fasciste aflate la putere nu-și

[1] *Pe marginea prăpastiei*, vol. II, București, 1941, p. 226—228.

putea găsi o rezolvare numai în funcție de raportul de forțe dintre ele. Un rol hotărîtor urma să-l aibă sprijinul acordat uneia sau alteia de către Hitler.

La 20 ianuarie 1941, cu o zi înainte de declanșarea rebeliunii legionare, într-o convorbire cu Mussolini, Hitler arăta, referindu-se la situația din România, că „este imposibil să se mențină pentru un timp îndelungat scindarea dintre conducătorul statului și conducătorul legiunii. Rațiunea... dictează necesitatea plecării unuia dintre ei". Stenograma menționează : „Führerul s-a exprimat în termeni de mare stimă în ceea ce-l privește pe generalul Antonescu". La rîndul său Ducele „a remarcat că, după părerea sa, Antonescu trebuie să-și asume conducerea globală".

Intervenind în discuție, von Ribbentrop, ministrul de externe al Reichului, a emis părerea că Antonescu nu trebuia totuși „să conducă în opoziție față de legiune, ci mai degrabă în colaborare cu elementele bune din legiune și că lui Horia Sima i s-ar putea da un înalt post guvernamental, poate Ministerul de Externe" [3].

În ziua de 21 ianuarie, Antonescu l-a chemat pe Fabricius și i-a cerut să ia imediat legătura cu Berlinul pentru a afla părerea lui Hitler cu privire la evenimentele din România. Fabricius i-a relatat pe scurt lui von Ribbentrop evoluția situației și i-a comunicat rugămintea lui Antonescu ca Führerul să-i dea un sfat. După ce s-a consultat cu Hitler, care stătea lîngă telefon, în spatele său, ministrul de externe al Germaniei i-a transmis lui Fabricius : „Dat fiind că a curs sînge, generalul să intervină energic și să facă curățenie. Apoi, sub conducerea sa, să întemeieze din nou legiunea" [4].

O. K. W. și „rebeliunea legionară"

În același timp și legionarii au făcut încercări desperate pentru a obține sprijinul conducătorilor naziști. În după-amiaza zilei de 21 ianuarie, conducătorii legionarilor au cerut lui Neubacher ca Wehrmachtul să intervină pentru a-i sprijini în conflictul cu Antonescu, declarînd că „toți legionarii se vor supune soldaților germani" [5].

Șeful misiunii militare germane din România, generalul Hansen, își făcuse deja o impresie asupra situației. Ca și Fabricius, el îi considera pe legionari incapabili și vedea în Antonescu cea mai bună garanție a ordinii. Într-un raport înaintat la Berlin, generalul german își exprimase neîncrederea în legionari și atrăsese atenția că Armata română nu sprijinea legiunea.

În momentul cînd s-a declanșat rebeliunea, O.K.W. — Înaltul comandament al Wehrmachtului — a dat ordin ca trupele germane să se pună la dispoziția lui Antonescu. Jurnalul generalului Halder conține următoarea înregistrare din seara zilei de 21 ianuarie : „Raport despre tulburări interne la București și în România. Misiunea militară are instrucțiuni să nu se amestece în chestiunile de politică internă, dar în caz de necesitate să-l sprijine pe Antonescu cu forța militară (după ce i se va cere)" [6].

Considerente economice și militare, dorința de a asigura îndeplinirea planurilor strategice în sud-estul Europei au determinat guvernul hitlerist să acorde cîștig de cauză generalului Antonescu. „Fără îndoială... — scria ziarul „Neue Zürcher Zeitung" — în relațiile româno-germane rolul hotărîtor îl joacă considerentele strategice, militare și mai ales economice. România rămîne și după războiul balcanic cea mai importantă țară de trecere spre Marea Neagră și Orientul Apropiat. De aceea, după cum accentuează au hotărîre remarcabilă diferite foruri, Germania este interesată ca în această regiune să domnească liniște, ordine și stabilitate, care astăzi în România pot fi garantate numai de generalul Antonescu și de armată care îl susține. În afară de aceasta se pare că între Hitler și Antonescu s-au ivit o serie de relații personale de încredere, care ușurează extrem de mult realizarea și interpretarea acordurilor. Cele două călătorii în străinătate ale lui Antonescu din noiembrie și mai ales din ianuarie au produs, fără îndoială, o cotitură importantă" [7].

Neubacher dictează ordinul de încetare a focului

O dată obținut asentimentul Berlinului, Antonescu s-a hotărît să treacă la zdrobirea grupării lui Sima, conducerea generală a operației de reprimare a rebeliunii fiind încredințată generalului C. Sănătescu. În după-amiaza zilei de 22 ianuarie, din ordinul lui Antonescu, armata — în rîndurile căreia Garda de fier era repudiată pentru spiritul ei de dezordine, anarhie și crimă, precum și pentru faptul că era o

[3] *Documents on German Foreign Policy 1918—1945*, series D, vol. XI, September 1, 1940 — January 31, 1941, London : Her Majesty's Stationary Office, 1961, documentul 679.

[4] Andreas Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu. Die Deutsch — Rumänische Beziehungen 1938—1944*, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden 1941, p. 120. Vezi și D.G.F.P., vol. XI, documentul 691.

[5] D.G.F.P., vol. XI, documentul 709.

[6] *Ibidem*, documentul 691.

[7] „Neue Zürcher Zeitung" din 15 mai 1941.

PIERDERI CU PRILEJUL REBELIUNEI

Armata
In Capitală și provincie:
— 21 ofițeri, subofițeri și soldați morți.
— 53 ofițeri, subofițeri și soldați răniți.
Rebeli și populația civilă:
In Capitală:
— 236 morți (din care 118 evrei executați de rebeli).
— 254 răniți.

In provincie:
— 117 morți.
— 73 răniți.
In total deci 374 morți și 380 răniți.

*

Iată bilanțul tragic re... să greu pe conștiin... nalilor carî... răsteame... cari...

UNIVERSUL

Tragicul bilanț al barbariilor legionare din zilele de 21—23 ianuarie 1941

agentură directă a hitleriștilor — a trecut la reprimarea legionarilor, atacînd și ocupînd principalele instituții în care aceștia se baricadaseră. În cursul nopții luptele au fost oprite pentru a nu provoca multe victime în rîndul ostașilor, urmînd ca a doua zi dimineața, la ora 5, să se declanșeze atacul general. Informat fiind de Mihai Antonescu de acest lucru, Neubacher s-a hotărît să intervină personal pentru salvarea prietenilor săi gardiști. La ora 4, el a fost condus la cartierul general al legionarilor de către împuternicitul serviciului politic secret german la București, von Bolschwing.

În convorbirea purtată cu Horia Sima și cu ceilalți conducători legionari, Neubacher a arătat că, ținînd seama de superioritatea armatei și a poliției, continuarea luptei era totalmente lipsită de perspectivă pentru Gardă. El a atras atenția legionarilor că Hitler considera pe generalul Antonescu singurul garant al ordinii și securității trupelor germane din România, așa încît ei nu trebuiau să conteze pe nici un sprijin german. „În propriul său interes, al țării și al Germaniei, legiunea trebuie să termine imediat luptele de stradă" — a subliniat Neubacher în discuția cu statul major legionar. După aceasta el însuși a dictat ordinul de încetare a focului și de evacuare a baricadelor, ordin pe care Horia Sima l-a semnat. „Desigur că noi avem nevoie de liniște și doresc să declar că acesta a fost argumentul cel mai puternic cu care, referindu-mă la atitudinea clară a Führerului nostru, eu am luat armele din mîinile prietenilor mei legionari, la 23 ianuarie, 5,00 dimineața" [8] — îi scria după cîteva zile Neubacher lui Clodius.

Însoțit de legionarul Lașinschi, Neubacher s-a dus apoi la Președinția Consiliului de Miniștri, unde a fost primit de Antonescu, care a declarat că-i va considera pe legionari rebeli și va pune să fie spînzurați toți conducătorii Gărzii de fier. Neubacher a protestat energic, arătînd că el „nu este furnizor pentru spînzurători" [9].

În memoriile sale, Constantin Argetoianu redă în felul următor scena care a avut loc între Neubacher și Antonescu cu această ocazie: „...Cînd generalul a dat ordin să fie curățați verzii, a venit Neubacher la Președinție și a fost întîmpinat de general cu cuvintele: «Acum veți vedea cine este generalul Antonescu...». Împăciuitor, Neubacher i-a replicat: «Desigur, domnule general, că regretați măsurile ce sînteți nevoit a lua». «De loc — a răspuns Antonescu —, regret că am fost silit să le iau atît de tîrziu»" [10].

După ce ordinul de încetare a focului a fost transmis prin radio în dimineața zilei de 23 ianuarie, majoritatea rebelilor s-au

[8] D.G.F.P., vol. XI, documentul 709.
[9] Andreas Hillgruber, *Lucr. cit.*, p. 121.
[10] C. Argetoianu, *Insemnări zilnice, 21 aprilie — 17 mai 1941, caiet 33*, în Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 104, dosarul nr. 8 633, fila 9 205.

predat armatei. Unii, în special conducătorii, s-au ascuns la căminul german din București, de unde (aproximativ 300) au fost transportați pe ascuns în Germania în trenuri militare ; ei au primit azil politic, fiind internați în lagăre și tratați relativ bine. După unele surse, Horia Sima ar fi încercat să fugă în Turcia, dar a fost descoperit la Sofia de atașatul militar german în Bulgaria, colonelul Bruckmann, și dus în Germania [11]. După altele, el ar fi fost ascuns de germani și scos din țară, o dată cu alți legionari, îmbrăcați în uniformele armatei germane [12].

Partidul nazist a considerat și după aceea Garda de fier ca un sprijin important al său, ca o rezervă pentru situația cînd Antonescu ar adopta o poziție potrivnică Germaniei hitleriste. „Legionarii — raporta Fabricius la 24 ianuarie — nu vor să se despartă de conducătorul lor, Sima. Ei se tem de persecuții. Eu i-am calmat în această privință... Sînt convins că o mare parte dintre acești legionari vor veni din nou la linia cea bună și *noi avem interes în această privință, întrucît ei constituie o garanție că pe viitor politica României va fi de partea Germaniei și Italiei*" [13].

Raportul lui von Killinger

Rebeliunea legionară din ianuarie 1941 a fost organizată cu sprijinul direct al unor cercuri naziste. Într-un raport întocmit la cererea lui von Ribbentrop — care voia să afle „dacă nu cumva, în ciuda directivelor clare date de Führer, alte foruri germane, fie chiar în România, fie din Germania, au dat de înțeles legionarilor că pînă la urmă vor putea conta pe sprijinul forurilor germane competente în ce privește puciul lor" —, von Killinger arăta că „unele cercuri germane au contribuit prin comportarea lor la realizarea acestei tentative" (de rebeliune — *A.S.*) [14]. Aceștia erau, după părerea lui von Killinger, reprezentanții Serviciului politic secret german în România, conducătorii SS-iști von Bolschwing, Geissler, Koenen și Waschinowski, atașatul pentru problemele agricole, conducătorul SS-ist Kräutle, conducătorul SS-ist contele Meran, conducătorul SS-ist de la departamentul economic al legației, Wenzel, unii membri din Auslandsorganization (organizația național-socialistă a germanilor de peste hotare) și reprezentantul agenției de presă germană (D.N.B.). Totodată, von Killinger comunica lui von Ribbentrop că dintr-o serie de rapoarte ale Marelui stat major român reieșea că Bolschwing, Geissler, Kräutle și Koenen au luat parte direct la rebeliune [15].

„Motivele care, după o îndelungată observație, m-au determinat să mă opresc asupra acestora — raporta von Killinger — sînt următoarele :

1. Cînd am venit la București se și efectuaseră o serie de arestări. Nu am avut

[11] Ion Gheorghe, *Rumäniens Weg zum Satellitenstaat*, Kurt Vowinckel Verlag, Heidelberg, 1952, p. 110.
[12] Andreas Hillgruber, *Lucr. cit.*, p. 310.
[13] D.G.F.P., vol. XI, documentul 699.
[14] *Ibidem*, vol. XII, documentul 94.
[15] *Ibid.*

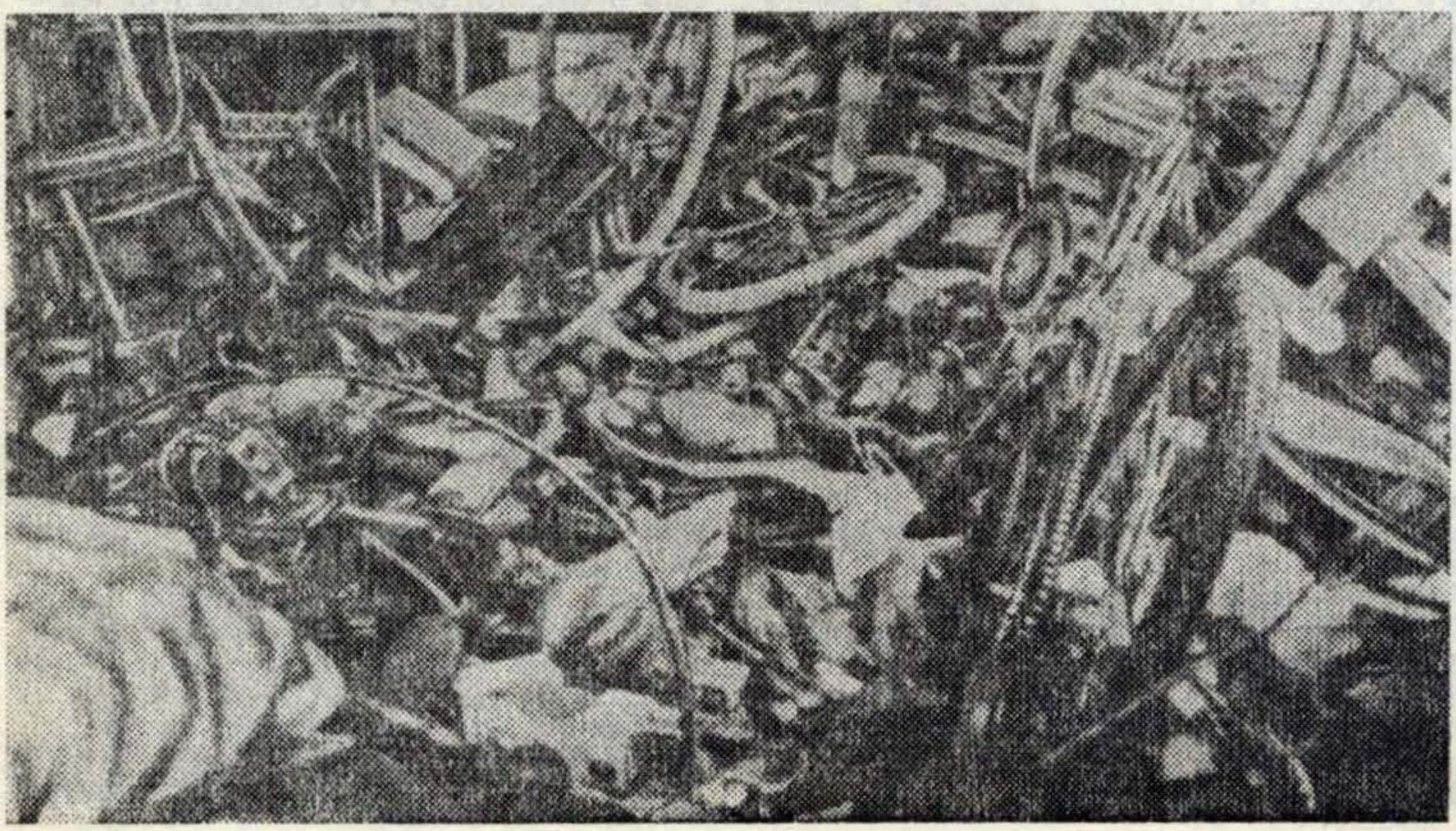

timp suficient la dispoziție pentru a vorbi cu ministrul Fabricius. Primul care m-a convocat a fost conducătorul SS-ist von Bolschwing. El a protestat împotriva arestării legionarilor, a încercat să-mi dovedească că legionarii au dreptate și m-a rugat să intervin pentru a convinge pe generalul Antonescu să-i elibereze pe prizonieri.

2. Același lucru, folosind aceleași argumente, l-a făcut și atașatul pentru probleme agricole, conducătorul SS-ist Kräutle, cît și conducătorul SS-ist Wenzel și ziaristul Cristoph.

Am tras concluzia din aceste intervenții că aceștia trebuie să aibă legături strînse cu legiunea și că ei au aprobat acțiunea legionarilor, în timp ce încercau să-l minimalizeze pe Antonescu în ochii mei, care, după cum spuneau ei, este înconjurat de francmasoni.

3. Conducătorul SS-ist contele Meran, care aparține serviciului SD, a avut relații foarte strînse cu legionarii. Conform declarațiilor sale personale, el a luat parte la o ceremonie deosebită la care 13 legionari (șoferi) au depus jurămîntul, la domiciliul contesei Cantacuzino, o fanatică turbată, la care ei, adică șoferii, au jurat pe pistol și pe biblie să-l împuște pe Antonescu...

4. Conducătorul SS-ist Waschinowski, șef de serviciu în cadrul SD-ului, a furnizat provizii legionarilor care se ascund.

5. Tot astfel, locțiitorul de Landesgruppenleiter Langenecker și membrul de partid Knoll, care este omul de legătură al legației, a sprijinit cu înfocare pe legionari...

6. Von Bolschwing, reprezentantul SD-ului, m-a asigurat de loialitatea sa absolută și de ajutor în încercarea de a duce la bun sfîrșit campania de pacificare, însă mi-a destăinuit faptul că el ascunde nouă legionari, cotați ca fiind conducători principali (și nu trei, cum declară Berlinul) într-o clădire extrateritorială a legației...

7. Încă o dovadă că există o legătură strînsă între SD și legionari este furnizată de împrejurarea că la cartierul general al rebelilor s-a putut ajunge, în vederea negocierilor pentru capitulare și încetare a focului, numai cu ajutorul SD-ului. Ministrul Neubacher, care a fost principalul mediator, confirmă acest lucru. Discuțiile care au început au avut loc în biroul lui Bolschwing, în casa SD-ului. Această casă este binecunoscută de legionari. Într-adevăr, ulterior, conducătorii legionari au fost ascunși aici. Aceștia sînt următorii : Papanace, Iașinschi, Stoicănescu, Mihăilescu, Axente, Borobar, Trifa, Gîrneață și Georgescu. Cu excepția lui Georgescu și Trifa, toți au fost transferați în Germania, lucru care nu se putea realiza fără ajutorul misiunii militare. Bolschwing afirmă că el nu putea expune pe acești conducători, în urma negocierilor de armistițiu. Lucrul acesta poate că este adevărat. Faptul că ei au fost ascunși în această casă extrateritorială dovedește însă cît de strîns era legat acest grup SD de conducerea legiunii și în special de aceia care au condus rebeliunea.

8. Atunci cînd, după o perioadă apreciabilă, am descoperit că legionarii sînt ascunși de reprezentanții SD-ului, iar Bolsch-

Biciclete, scaune, mașini de cusut, farfurii, cratițe... iată ce s-a găsit — între alte bunuri furate — în depozitele legionarilor după rebeliune. „Rebelii" s-au dovedit a fi în realitate criminali și jefuitori de rînd

wing a trebuit să recunoască acest lucru în fața mea, el mi-a făcut impresia că este cu totul umilit și avea lacrimi în ochi, deși în alte împrejurări a dat dovadă că este un om brav. Nu am putut să evit impresia că el este profund mișcat, că a suferit o profundă dezamăgire și o înfrîngere și în prezent consideră bătălia iremediabil pierdută.

9. Kriminalrat Geissler, care a jucat un rol destul de neplăcut, a fost omul de legătură al poliției legionare. El a declarat în mod public — declarație pe care au aflat-o și românii că uciderea celor 72 de prizonieri de la Jilava (în realitate au fost 64 — *A.S.*) a constituit o manifestare absolut justificată... Cînd l-am întrebat dacă lucrul acesta este adevărat, el a remarcat că, de altfel, aceasta este și părerea Führerului. L-am sfătuit să păstreze tăcerea asupra acestui fapt, chiar dacă aceasta este realitatea.

Geissler a venit la mine și m-a informat că Gruppenführerul Heydrich l-a chemat la el și i-a cerut ca să mă convingă să depun toate eforturile pentru a obține eliberarea lui Ghika și Maimuca, funcționari superiori în cadrul poliției legionare, care se află în prezent sub arest...

10. Geissler i-a cerut Kanzler-ului meu să transfere 3 milioane de lei pentru conducătorii legiunii, pe care între timp am reușit să-i scot din țară. Această sumă echivala cu aproximativ 60 000 de mărci...

11. L-am întrebat pe Bolschwing despre locul unde se află în prezent Horia Sima. El mi-a spus că se cunoaște acest loc, însă și-a dat cuvîntul de onoare să nu dezvăluie nimic. Acest angajament al lui Bolschwing este încă o dovadă asupra relațiilor care implică o anumită loialitate între SD și legiune. Îmi este imposibil să susțin că faptul acesta a ieșit la iveală numai în urma puciului. Desigur că aceste relații au existat și anterior și, avînd în vedere relațiile bazate pe loialitate și prietenie, sînt convins că planul pentru viitor a fost discutat în aceste cercuri și că, în consecință, SD-ul trebuie să fi știut că ei luptă împotriva lui Antonesau și că intenționează să-l doboare.

12. Mai departe, am aflat următorul fapt, care indică cît de departe a ajuns deja propaganda împotriva lui Antonescu în cercurile germane : cu ocazia unei adunări care a avut loc la legație înainte de puci, Reichsschulungsleiter Schmidt, auzind că Antonescu este gripat și nu mai poate veni, a remarcat : «Să sperăm că va sucomba în urma acestei răceli. Ar fi cel mai bun lucru pe care l-ar putea face...»"

În concluziile raportului său, von Killinger susține că legionarii „erau convinși că vor fi sprijiniți de germani în efortul lor de instaurare a unui stat legionar. Dezamăgirea lor a fost imensă atunci cînd au aflat că Führerul a anunțat că armata germană îl susține pe Antonescu".

Pe de altă parte, într-o scrisoare adresată lui von Manstein la 9 decembrie 1942, Ion Antonescu remarca faptul că în rebeliunea legionară din ianuarie 1941 au fost amestecați chiar și o serie de ofițeri și subofițeri ai misiunii militare germane în România. „...Au fost și ofițeri și subofițeri de-ai d-voastră — relata Antonescu —, cărora le-am dat cea mai frățească ospitalitate în țară și care drept răsplată au înarmat pe legionari în contra mea, i-au dirijat din umbră în acțiunea lor criminală, care tindea la răsturnarea regimului și la uciderea mea mișeleasică și care, după rebeliune, au îmbrăcat pe capii rebelilor în haina soldatului și ofițerului german și i-au trecut peste granță, ascunși în camioane germane sau amestecați printre soldați germani" [16].

Epilog

Așadar, la 24 ianuarie a sosit la București von Killinger, noul ministru plenipotențiar german, care avea misiunea, din dispoziția expresă a lui Hitler, „de a sprijini în orice condiții pe generalul Antonescu"[17]. În același timp însă, von Killinger primise instrucțiuni de a recomanda „în mod expres generalului Antonescu să nu facă cumva greșeala de a se sprijini, la reconstruirea noului stat român, pe armată, ci ca bază politică a acestui nou stat poate fi luată în considerație exclusiv Mișcarea legionară" [18].

La 27 ianuarie 1941, Antonescu a format însă un nou guvern exclusiv din militari și tehnicieni. Garda de fier a fost înlăturată de la conducerea statului ; statul „național-legionar" a fost abrogat.

„Schimbarea guvernului român de către generalul Antonescu este primită în mod favorabil la Berlin — relata ziarul „Neue Zürcher Zeitung". Un cabinet format din militari pare, după concepția germană, să ofere cel mai curînd garanția pentru asigurarea liniștii și ordinii și înlăturarea rapidă a urmărilor tulburărilor din ultimele zile" [19].

---

[16] Arhiva **I.S.I.S.P., fondul nr. 10, dosarul nr. 6, fila 15.**

[17] Andreas Hillgruber, *Lucr. cit.*, p. 121.

[18] Arhiva I.S.I.S.P., fondul nr. 10, dosarul nr. 9 G, fila 47. Telegramă a Ministerului Afacerilor Externe al Germaniei către reprezentantul german în România.

[19] **„Neue Zürcher Zeitung" din 29 ianuarie 1941.**

6. IX. 940 – 23. I. 941

În ciuda recomandărilor făcute de către von Killinger, a insistențelor repetate ale diferitelor foruri conducătoare germane, Antonescu nu a făcut însă nimic pentru refacerea Gărzii de fier. Mai mult încă, pentru a preîntîmpina reîntoarcerea în țară a legionarilor, au fost pronunțate sentințe de condamnare la moarte împotriva principalilor conducători ai Gărzii.

Rezolvarea crizei de guvern în favoarea lui Antonescu a fost salutată de vîrfurile burgheziei și moșierimii din România. Vorbind la 14 februarie 1941 în fața cadrelor P.N.L., C.I. Brătianu îl considera pe Antonescu „un om cinstit și patriot, cu dorința de a face bine... singurul care poate guverna țara în condițiile externe și interne de astăzi". Brătianu aprecia că guvernul de generali era „cea mai bună soluție ce se putea da crizei actuale. Soluție care asigură ordinea în țară, care poate, prin armată, care s-a arătat la înălțimea speranțelor noastre, să domine curentele anarhice și sub direcția conducătorului statului să rezolve multe din grelele probleme ce sînt la ordinea zilei". Șeful P.N.L. îl asigura pe Antonescu că îi va da tot concursul „pentru binele țării și în special pentru reorganizarea ei economică". Era un gir politic al liderului P.N.L. încărcat de grave răspunderi în fața istoriei, cu atît mai grave cu cît tot omul din această țară înțelesese că „ajutorul" lui Hitler era, în fapt, impunerea subjugării României la carul politicii agresive, criminale, a Germaniei fasciste, prin mijlocirea lui Antonescu.

Spre deosebire de P.N.L., care, după cum am văzut, se pronunța pentru sprijinirea lui Antonescu și a „guvernului de generali", instituit de către el, Partidul Național-Țărănesc a adoptat, față de evenimentele din ianuarie 1941, o atitudine mai nuanțată, aprobînd măsurile luate împotriva legionarilor, dar dezaprobînd „continuarea regimului dictatorial care exclude orice posibilitate de manifestare democratică a voinței populare și anihilează libertățile cetățenești". În memorii adresate generalului-dictator, Iuliu Maniu, vorbind în numele P.N.Ț., a cerut să se revină la regimul parlamentar anterior, iar partidele politice să fie autorizate să-și desfășoare activitatea în mod legal.

Regimul antonescian a continuat politica de oprimare a maselor și de cruntă teroare în special împotriva comuniștilor și a forțelor democratice antifasciste. Antonescu a menținut sistemul dictatorial instaurat ; el s-a sprijinit mai departe pe organele represive, pe elementele reacționare din aparatul de stat, din armată. Principalul său sprijin l-au constituit însă baionetele trupelor lui Hitler, de a cărui încredere desăvîrșită Antonescu s-a bucurat pînă la arestarea sa în ziua de 23 august 1944.

Folosindu-se de rebeliunea legionară — se arăta în circulara C.C. al P.C.R. din 8 iulie 1941 — „Antonescu a intronat dictatura militară impusă țării de către sîngerosul Hitler și de armata de ocupație. Trădătorii țării au militarizat întreprinderile, au prefăcut muncitorii și țăranii în sclavi, care sînt siliți să lucreze sub presiunea armelor și mitralierelor în folosul bandiților războinici ai Germaniei fasciste și al marilor capitaliști și moșieri români".

Orice activitate politică a fost interzisă, industria a fost militarizată, fiind trecută sub controlul conducătorilor militari ; s-a introdus pedeapsa cu carcera și bătaia pentru muncitori, care erau supuși, astfel, constrîngerii regulamentelor militare ; pentru „încălcarea ordinii" s-a instituit pedeapsa cu moartea sau cu ani grei de închisoare, internarea fără judecată în lagăre de concentrare. După înfrîngerea rebeliunii legionare, Antonescu a intensificat politica de reprimări împotriva comuniștilor și a altor militanți și patrioți antifasciști : pe baza ordinului său, în primăvara anului 1941 au fost internați în închisori mii de luptători comuniști și antifasciști. Antonescu — se arăta în circulara mai sus amintită a C.C. al P.C.R. — a „prefăcut țara în cazărmi, închisori și lagăre de concentrare".

Lupta pentru putere dintre cele două grupări aflate în slujba Germaniei hitleriste s-a încheiat în avantajul lui Ion Antonescu, dar aceasta n-a însemnat pentru cei mulți decît instaurarea unei noi dictaturi antipopulare.

Rămas singur în fruntea statului, Antonescu a făcut totul pentru a-și onora „polița" față de Hitler, care-l sprijinise în conflictul său cu Garda de fier. El a executat cu un zel deosebit dispozițiile primite de la Berlin și, nesocotind interesele reale ale României, a accelerat la maximum pregătirile în vederea participării, alături de mentorii săi naziști, la războiul antisovietic. În iunie 1941 poporul român a fost împins, într-un mod criminal, împotriva voinței sale, în războiul declarat de fasciștii germani contra Uniunii Sovietice.

În acei ani întunecați, masele populare, clasa muncitoare, sub conducerea comuniștilor, și-au intensificat lupta împotriva regimului dictatorial al lui Ion Antonescu și a patronilor săi de la Berlin, luptă care a culminat cu înfăptuirea insurecției naționale antifasciste din august 1944.

(Sfîrșit)

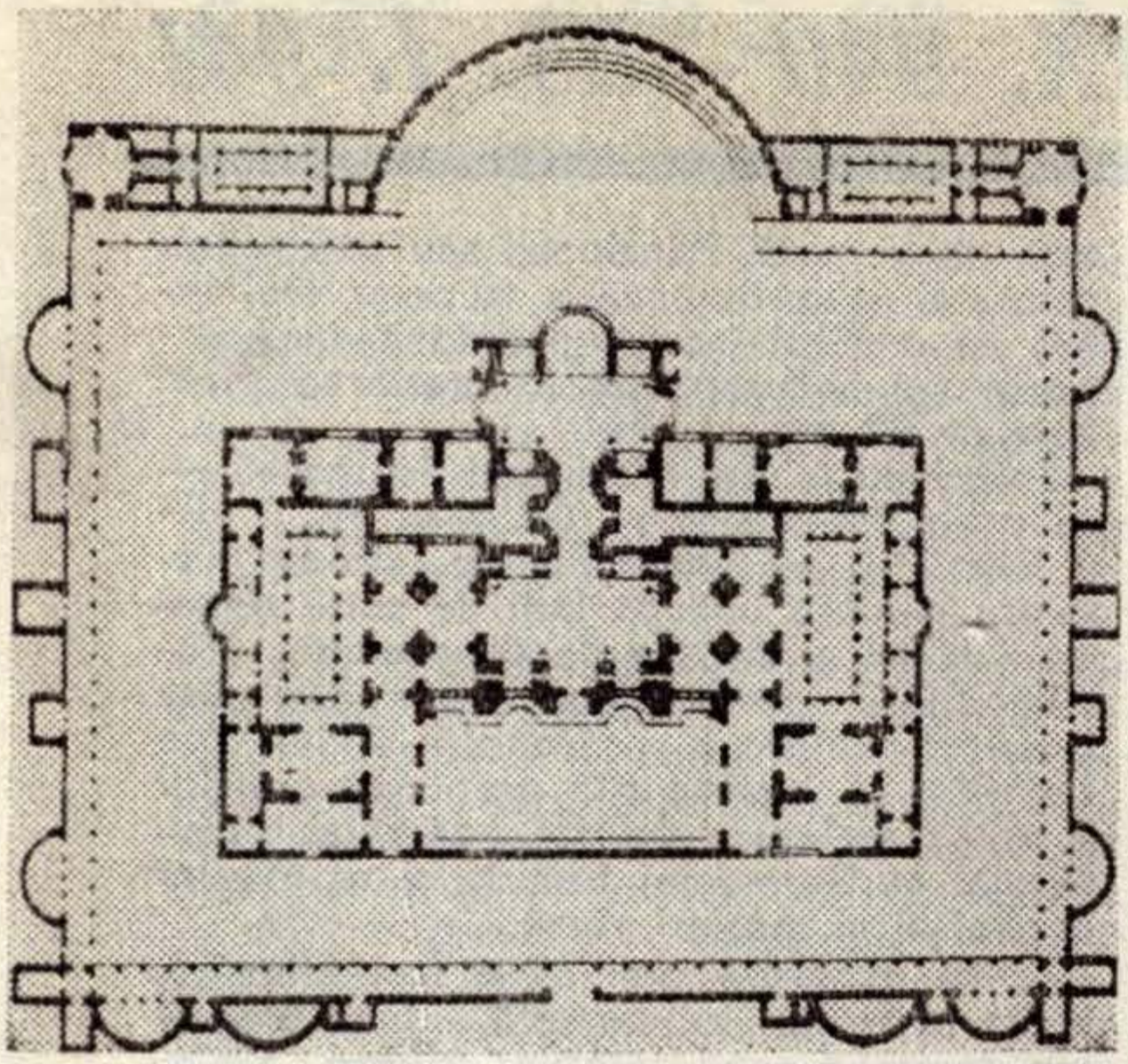

Planul termelor lui Diocleţian, a căror arhitectură Rafael o considera nobilă şi bine înţeleasă

Rafael arheolog

Arhitect ANTON MOISESCU

Unul dintre cei mai străluciţi reprezentanţi ai artei Renaşterii mature în Italia, „sinteza supremă a acestei mişcări prodigioase" (acad. G. Oprescu), Rafael Santi da Urbino a trecut prin vremea sa ca un meteor, lăsînd în urmă-i — după o viaţă de numai 37 de ani (1483—1520) — strălucirea unei opere prodigioase. Tablourile sale, chiar cele din prima tinereţe — de pildă „Visul cavalerului", realizat la 17 ani — poartă pecetea unui talent neobişnuit. Echilibrul compoziţiei, o mare sensibilitate şi o nobilă eleganţă caracterizează întreaga sa operă de pictor, din care amintim : „Cele trei graţii", „Madona Sixtină", „Logodna fecioarei", „Sfîntul Gheorghe", madonele, portretele (în special cel al lui Castiglione, al papei Iuliu al II-lea şi al papei Leon al X-lea), numeroasele fresce care împodobesc interioarele Vaticanului (Şcoala din Atena, Pronaosul, Mesa din Bolsano ş.a.) şi ale palatului Farnesina („Povestea Psycheei", „Triumful Galateei" etc.), cartoanele pentru tapiserii ale Vaticanului. Bucurîndu-se de o poziţie excepţională la Curtea papilor Iuliu al II-lea şi Leon al X-lea, Rafael a fost un timp arhitect-şef şi superintendent al edificiilor. Aportul său ca arhitect la catedrala Sf. Petru din Roma (între 1514 şi 1520) la vila Madona, la Palatul Farnesina, la Palatul Vidoni Capparelli sau Palatul Pandolfini (la Florenţa) a îmbogăţit patrimoniul artei universale.

Acestea nu au fost însă singurele îndeletniciri ale lui Rafael. Ca adevărat om al Renaşterii a avut numeroase alte preocupări despre care însă s-a vorbit mai puţin sau de loc. Şi, totuşi, pentru sîrguinţa cu care a lucrat la descoperirea şi restaurarea ruinelor din Roma el poate fi socotit unul dintre pionierii arheologiei renascentiste. A elaborat proiectul unui vast plan topografic al Romei cu relevarea tuturor monumentelor antice şi l-a supus spre aprobare papei Leon al X-lea. Acest proiect grandios a fost apoi reluat în secolele XVI, XVII şi XVIII şi realizat de-abia în secolul al XX-lea.

Referindu-se la acest aspect al operei lui Rafael, umanistul Celio Calcagnini scria într-o scrisoare către umanistul Iacob Ziegler din Basel :

„Rafael a reînviat în mare parte Roma antică sub vechiul său aspect, vechile ei limite şi vechea ei frumuseţe, pentru a o face să reapară în faţa ochilor noştri. El a cercetat fundaţiile din trecut ale oraşului pe coline şi în văi, sprijinindu-se pe mărturiile din bătrîni, şi a uluit în asemenea măsură

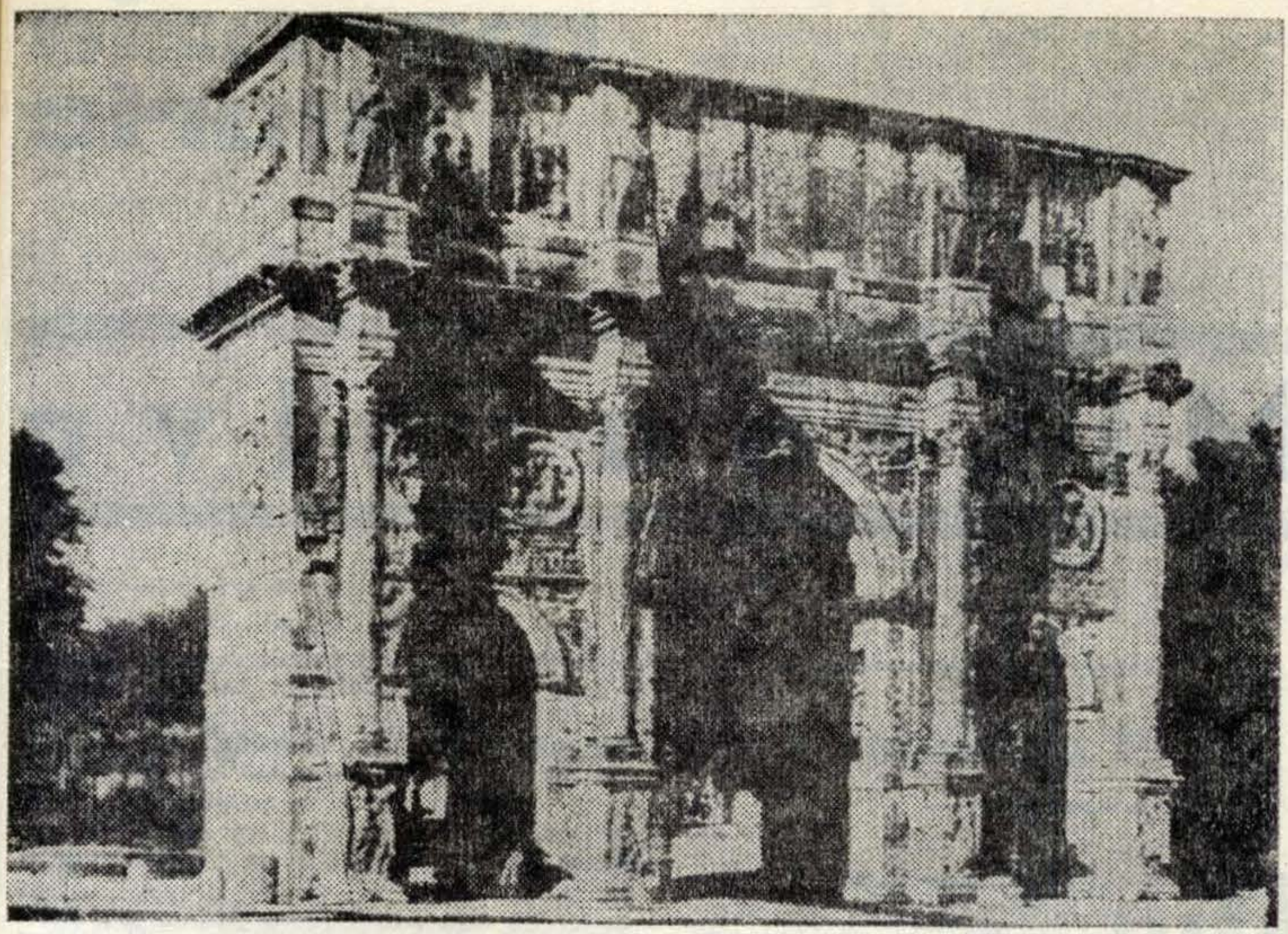

Arcul lui Constantin, ridicat la Roma în anul 312

pe Papă şi pe locuitorii Romei încît toţi îl consideră ca pe o fiinţă divină coborîtă din ceruri pentru a reda oraşului etern maiestatea-i antică".

Cam în aceeaşi vreme iată ce scrie Rafael într-un raport adresat papei Leon al X-lea:

„...Sînt mulţi oameni care cred, cu judecata lor slabă, că măreţele fapte ce ni se spune că au fost îndeplinite de romani în domeniul militar sau de cetatea Romei în domeniul frumosului, bogăţiei, ornamentării şi măreţiei edificiilor lor sînt mai curînd păreri, iar nu fapte adevărate. Eu încerc un sentiment cu totul opus. Apreciind după vestigiile care se mai văd încă între ruinele Romei splendoarea acestor spirite ale antichităţii, nu mi se pare temerar să cred că multe din lucrurile ce nouă ni se par imposibile pentru ei erau uşor de înfăptuit (...)

Cu toate că literatura, sculptura, pictura şi, în oarecare măsură, toate celelalte arte decăzuseră în vremea ultimilor împăraţi, arhitectura şi-a menţinut principiile solide pînă tîrziu şi a continuat să fie practicată la fel ca înainte. După cum putem constata din multe opere — printre care arcul lui Constantin —, arhitectura a fost ultima dintre arte care a decăzut. Ordonanţa acestui monument este frumoasă şi perfectă în tot ceea ce priveşte arhitectura; în timp ce sculpturile sînt neplăcute, neartistice şi fără umbră de desen. În schimb sculpturile aceluiaşi arc provenind din ruinele arcului lui Traian şi ale lui Antoninus Pius sînt excelente şi perfecte ca stil. Tot astfel, în termele lui Diocleţian, sculpturile contemporane sînt fără stil şi foarte prost executate (...) Arhitectura lor este însă nobilă şi bine înţeleasă".

Rafael a acordat o atenţie deosebită activităţii arheologice mai ales în ultimii ani ai scurtei sale vieţi. În fiecare zi, înarmat cu un instrument inventat de el, făcea măsurători într-unul din cele 14 cartiere ale oraşului, relevînd ruine din antichitate. Cît timp s-a ocupat de construcţia catedralei Sf. Petru, fiecare bucată de marmură găsită în Roma trebuia să-i fie arătată înainte de a putea fi folosită la edificarea catedralei, neexecutarea acestei măsuri putînd fi grav sancţionată. Totodată el a folosit un număr apreciabil de desenatori în toată Italia şi chiar în Grecia pentru copierea operelor antice.

Rămîne apreciabilă contribuţia lui Rafael în studiul ruinelor romane şi greceşti şi în redescoperirea şi valorificarea culturală şi artistică a vestigiilor antichităţii.

Microarhiva

Din lumea eroilor lui Caragiale

AL. GH. SAVU

„Dezbaterile parlamentare" oferă un abundent material privind alegerile de odinioară. Cu nelipsitele lor cete de bătăuși. Cu furturile de urne și morții înscriși în listele electorale. Cu „molimele" abătute miraculos în ajunul alegerilor asupra satelor unde predomina influența opoziției. Cu mititeii, cu țuica fiartă și cu jandarmii lor. Poate se va edita cîndva o antologie a acelui parlament — sîntem convinși că un astfel de tom s-ar bucura de interesul multor cititori.

Se reflectau în acele dezbateri viciile organice, structurale, ale sistemului parlamentar burghez din România. Pe atunci partidele ajungeau la putere pe următorul itinerar : mai întîi, șeful statului — regele — numea guvernul, de regulă în virtutea practicii așa-zisei „rotative guvernamentale" ; noul guvern organiza apoi alegerile, recurgînd la variate mijloace de presiune (economice, administrative, morale și fizice), adesea chiar la falsuri pentru a obține victoria. În aceste condiții, nu guvernul rezulta din voința parlamentului, ci invers, parlamentul era în esență o creație a guvernului.

Această stare de lucruri nu s-a modificat sensibil nici după introducerea votului universal, sub presiunea valului revoluționar de la sfîrșitul primului război mondial. Pentru a limita influența electoralului și a evita orice surprize, cercurile dominante au introdus atunci așa-zisa „primă majoritară", potrivit căreia partidul ce întrunea minimum 40% din totalul voturilor primea majoritatea mandatelor de deputați. Era o nouă cale de viciere a rezultatelor scrutinului, deoarece numărul locurilor deținute în Parlament devenea și mai disproporționat față de voturile primite de diversele partide, deci față de influența lor reală în masele de alegători.

Numirea guvernului de către rege, subordonarea Parlamentului față de puterea executivă, prevederile reacționare ale legilor electorale au constituit forme importante

de limitare și falsificare a democrației, de nesocotire a drepturilor și libertăților civice în România burghezo-moșierească. Sînt ușor de înțeles, în această lumină, „miracolele" parlamentarismului de altă dată. De pildă, faptul că grupări politice insignifiante sau devenite impopulare, ca Partidul poporului în 1926 sau Partidul național în 1931, își aveau victoria asigurată în alegeri, și încă cu majorități pe care le-ar fi putut invidia orice mare partid de aiurea. Sînt cunoscute, de asemenea, decalajele extraordinare dintre procentele voturilor obținute de un partid în opoziție și procentele voturilor înregistrate atunci cînd se afla la putere ; asemenea decalaje nu se puteau explica printr-o fluctuație de influență — în nici un caz nu în măsură hotărîtoare —, ci prin forțarea rezultatelor alegerilor în perioada de guvernare.

Următoarele fragmente, pe care le publicăm selecționate din „Dezbaterile parlamentare", ilustrează cu prisosință realitățile înfățișate mai sus. Primul fragment se referă la validarea rezultatelor alegerilor generale din decembrie 1933, organizate de guvernul liberal. Ca de obicei, reprezentanții „minorității opoziționiste" au acuzat vehement „majoritatea guvernamentală" că s-a ales prin măsluiri și presiuni și tot ca de obicei majoritatea a respins învinuirile, invocînd ca argument de bază faptul că, în definitiv, și „opoziționiștii" procedaseră la fel cînd se aflaseră la guvern. De fapt, și unii și alții aveau dreptate. Eroi principali ? În postura de acuzator — D. Căpățineanu, deputat național-țărănist de Olt ; acuzat și contraacuzator — I. A. Tomescu, deputat liberal tot de Olt.

Ședința Camerei din 6 februarie 1934*

D-l C. Bacalbașa, președinte de vîrstă : D-l Căpățineanu are cuvîntul.

D-l D. Căpățineanu : D-le președinte, d-lor deputați, după 15 ani de viață a votului universal, după un număr destul de mare de alegeri generale, validarea de astăzi, din 1934, este un examen pe care partidele politice îl dau în fața țării, pentru ca să dovedească gradul de maturitate politică la care au ajuns — și din punct de vedere al programului, și mai ales, din punctul de vedere al metodelor cu care înțeleg să susțină acest program.

Partidul național-liberal, care și în timpul colegiilor censitare, și după votul universal, a avut favoarea, meritată sau nemeritată...

O voce de pe băncile majorității : Nu ai cădere să judeci.

D-l D. Căpățineanu : Cădere am, pentru că sînt în lupta politică de 15 ani ; sînt ales pentru a șasea oară deputat ; căderea nu o aveți mulți dintre d-voastră, care apăreți abia acum, pentru prima dată în această Adunare.

O voce de pe băncile majorității : Lasă cioarecii !

D-l D. Căpățineanu : Cioarecii trebuie să facă cinste oricui, afară de d-ta, care nu știi ce înseamnă cioareci ; se vede treaba că nu ai luat contact niciodată cu ei și nici n-ai sprijinit pe cei care îi poartă.

O voce de pe băncile majorității : Fac cinste țăranului adevărat, nu dumitale, cu 10 000 de lei pe zi.

D-l D. Căpățineanu : Neadevăr. Eu presupuneam că de la 1928 și pînă la noiembrie 1933, Partidul național-liberal a învățat ceva sub votul universal, pe care în mod constant îl înlătură. Am constatat însă cu mare părere de rău... *(Întreruperi pe băncile majorității.)*

D-le președinte, eu nu pot vorbi în astfel de condițiuni, într-un parlament în care chiar de la început nu se respectă cuvîntul.

Se presupunea că, după cinci ani de opoziție, Partidul național-liberal a învățat ceva, și anume că în votul universal nu se poate intra pe fereastră. Din nenorocire, și mai ales la noi, în județul Olt, în mod constant, Partidul național-liberal s-a dovedit o grupare de oameni care urmăresc interese personale, fără program, fără metodă de lucru. Voi face dovada. În vreme ce Partidul național-liberal [era] la putere, d-l Vasile Alimănișteanu, al doilea reprezentant al Partidului național-liberal din jud. Olt *(aplauze pe băncile majorității)*, a lansat programul partidului. Puteați să mai așteptați puțin cu aplauzele, căci după ce veți auzi mai pe urmă nu veți mai aplauda. Programul partidului era acesta : „Cine nu votează cu noi, nu mănîncă purceaua de Crăciun". Iar ca metodă de lucru, metoda era aceasta : „Pe acesta să-l omorîți !" Cuvinte pe care le-am auzit, d-le ministru de interne, pe peronul gării Slatina, spuse de către acest domn Alimănișteanu, către un primar pe care bătăușii trebuiau să-l omoare în bătăi. *(Întreruperi pe băncile majorității.)*

Primele măsuri care s-au luat au fost : suspendarea a 94 de primari, dizolvarea consiliilor comunale în bloc, „pentru moti-

---

* „Monitorul oficial", Dezbaterile Adunării deputaților, nr. 4 din 15 februarie 1934, ședința de marți, 6 februarie 1934.

vele care se vor vedea", spunea prefectul respectiv. Desigur că nu se vor vedea și nu se vor spune niciodată. Înlocuirea de notari cu 20 și 30 de ani de serviciu. Notarul din comuna Mircești, Voicu Marinescu, notarul din comuna Profa, Georgescu, notarul din comuna Scornicești, Nițulescu, și încă mulți alții, cari și-au făcut viața în acest serviciu zeci de ani de zile, s-a găsit acum ocaziunea de către Partidul național-liberal ca să fie înlăturați. Factori poștali cu 25 de ani de serviciu au fost luați din județul Olt și trimiși în județele Sibiu, Teleorman și Argeș.

Așa, Marinescu și Constantinescu de la Spineni, V. Barbu și alții.

Dar ce au pus în loc? Au scuturat din gunoaie toate trențele, fiindcă stat-major Partidul național-liberal în Olt nu are. Se bizuie pe anumite bande pe care le păstrează în timp de opoziție ca să le lanseze în timpul venirii la putere. *(Zgomot.)* Gogu Georgescu, bătăuș, a fost numit ofițer de stare civilă la Slatina.

D-l Armand Călinescu : Să auzim.

D-l Al. Alimănișteanu : Ai să auzi și o să-ți pară rău de ce ai să auzi.

D-l D. Căpățineanu : Au pus în mișcare aparatul jandarmeriei, mărindu-l, și în fiecare comună au apărut cîte 4, 5, 6 jandarmi noi. Ca să se pomenească în județul nostru de împărțire de manifeste, de libertate de propagandă, prin glas sau prin scris, nici vorbă. Au mers pînă la violarea domiciliului cetățenilor ca să adune manifestele pe care noi le împărțiserăm cu multă greutate în diferite părți ale județului. *(Întreruperi.)* Prefectul județului a dat poruncă ca nici o mașină de curse, nici un automobil de piață să nu iasă în județ. Am fost nevoiți să angajăm o mașină de la R. Vîlcea, dar nici aceasta nu a fost lăsată liberă să meargă în județ. [...]

Iată, d-lor deputați, situația în care era așezat județul Olt din punct de vedere al libertății propagandei electorale și al posibilității de liberă mișcare în județ. N-ar fi fost nimic, partidul nostru avusese grije să-și facă propaganda an cu an, lună cu lună, zi cu zi și n-am fi simțit prea mare trebuință de această propagandă dacă dumnealor nu ar fi mers mai departe cu programul pe care și-l formaseră și nu ar fi oprit cărțile de alegător și n-ar fi organizat bandele de bătăuși în fiecare comună și n-ar fi arestat ilegal mulțime de săteni. În fiecare comună, cetățenii pacinici nu se puteau mișca nicăieri pe străzile satului, din cauza bătăușilor turmentați și lipsiți de cel mai elementar simț de respectarea cetățenilor. Așa a fost situațiunea timp de 40 de zile, pînă la alegerea deputaților în județul Olt.

O voce de pe băncile majorității : Parcă ar fi fost pe timpul țărăniștilor.

D-l D. Căpățineanu : Ce s-a petrecut în ultimele patru-cinci zile înainte de alegeri? Județul a fost pus sub completă teroare, delegații și asistenții tuturor partidelor de opoziție au fost unii arestați, alții urmăriți și s-a încercat să se însceneze tot felul de procese, să se producă tot felul de cazuri, de fapte ; pentru că socoteau d-lor că în ziua de alegeri să nu existe la localul de vot delegații și asistenții opoziției, și în special ai Partidului național-țărănesc.

Ce s-a petrecut în ziua alegerilor?

O voce de pe băncile majorității : S-a votat. Ce era să se petreacă?

D-l D. Căpățineanu : Înainte de toate vă voi spune că în preziua alegerilor delegații și asistenții opoziției, în cea mai mare parte din centrele de votare, au fost sechestrați la casele unde se duseseră să găzduiască.

Iată ce s-a petrecut la secțiunea Potcoava, unde din partea guvernului a luat parte d-l Tomescu, care așteaptă validarea d-voastră. Nimeni nu putea să pătrundă în zona de votare. În seara zilei de 19, delegații și asistenții Partidului național-țărănesc, Teodor Rădulescu-Barbu, Petre Dutoiu, Bălășescu Oproiu, Florea Zlate și Enechescu, au intrat în casele săteanului Florea Ion Albu, în apropiere de localul de vot ; casa săteanului Florea Ion Albu, unde locuiau delegații și asistenții opoziției, a fost asediată în seara zilei de 19 de către bătăuși, peste 50 la număr, și pentru că săteanul Florea Ion Albu și feciorii săi rezistau de a scoate pe delegații noștri să-i predea bandele de bătăuși s-au retras, pentru a veni a doua oară în frunte cu Bot Gros, Marin Ivan, Soreanu, Radu Vasilescu, Sp. Mihăilescu, la care se alăturase și plutonierul de jandarmi cu cîțiva soldați din garda de alegeri, în frunte cu căpitanul Cosmulescu. Va să zică, căpitanul, comandantul gărzii, se găsea în fruntea bătăușilor ca să ridice pe delegații și asistenții Partidului național-țărănesc, din casa unde se aflau, violînd domiciliul. Veneau cu torțe aprinse, amenințau că vor da foc casei. Delegații noștri, văzînd aceasta, au cerut ca să vie jandarmul de la secție pentru a ieși din casă, deoarece în armată și în căpitanul Cosmulescu nu aveau încredere. Era pentru a treia oară cînd căpitanul Cosmulescu făcea alegeri, în tovărășia Partidului liberal, sprijinind acest partid. [...]

La secția Greci același procedeu, delegații noștri, în frunte cu fostul senator Vasile Popescu, au putut să pătrundă într-o casă aproape de localul de vot. Noaptea pe la ora 4 au început să se tragă asupra casei focuri de armă. Același procedeu la Ursi, același procedeu la Greci. Socoteala era făcută ca să riposteze cumva delegații și asistenții noștri, fie cu focuri de armă, fie ieșind afară, să se însceneze un proces de ocazie, cum s-a mai făcut și în timpul alegerilor liberale de la 1927, cînd nici un candidat, nici un delegat și asistent al partidului nostru nu a putut să ia parte la o singură secție de vot și cînd partidul nostru a întrunit numai 97 de voturi în cele 114 comune ale județului Olt.

Delegații noștri însă, care erau oarecum Stan Pățitul, prinseseră metoda de lucru a d-lui Alimănișteanu & Comp. ; delegații noș-

tri nu s-au lăsat trași în cursă, au stat pe loc, pentru ca a doua zi să se găsească la secțiunea de vot, spre a-și împlini însărcinarea.

Sînt dator...

D-l dr. N. Hasnaș : Cît ești de dator ? *(Mare ilaritate pe băncile majorității.)*

D-l D. Căpățineanu : Sînt datorii și datorii, d-voastră vă gîndiți numai la unele, pe care sperați că a venit vremea să le plătiți.

Sînt dator magistraturii din județul Olt să-i aduc cuvinte de laudă că de această dată, în marea ei majoritate, nu s-a lăsat intimidată nici de rosturile și pozițiile fals-politice ale unora din membrii ei și nu au ținut seamă nici chiar de legăturile de sînge cu unii dintre fruntașii liberali și nu s-a lăsat ademenită nici de anumite perspective care i se punea înainte, încît la opt din cele 12 secțiuni de vot, judecătorii, înlăuntrul localurilor de vot, au înțeles să-și facă datoria.

Dar, d-lor, nu s-a petrecut tot așa la patru secțiuni, din cele mai importante ale județului nostru. La secțiunea Urși, în care intră și comuna unde trăiesc eu, din aproape 2 200 de votanți, Partidul național-țărănesc a realizat 38 de voturi.

D-l dr. N. Hasnaș : Te cunosc oamenii bine. Știu ce au pățit.

D-l D. Căpățineanu : Da, da, mă cunosc, să luați însă mai în serios votul universal și datoria d-voastră față de cetățeni. *(Aplauze pe băncile opoziției ; întreruperi pe băncile majorității.)*

La secțiunea de vot Urși a căzut, prin tragere la sorți, este adevărat, să prezideze ajutorul de judecător Grigore Stăncescu, mutat prin ancheta inspectorului judecătoresc la Sulina și adus anume de Partidul național-liberal ca să prezideze una din secțiuni la Olt. Măsurile pe care le luaseră bandele de bătăuși nefiind suficiente, și alegătorii din comunele Făgețel, Păroși, Topana, în număr de 500—600, trecînd și peste rezistența bătăușilor și chiar peste a jandarmilor și a armatei în oarecare măsură, au ajuns la localul de vot. N-au avut încotro și a trebuit să-i lase să voteze. Seara la ora 9, ajutorul de judecător a dat poruncă comandantului militar, căpitanul Constantinescu, cu 6 soldați, cu baioneta la armă, să-i stea la dispoziție. Cu aceștia a înlăturat pe toți delegații și asistenții opoziției, s-a așezat singur lîngă urnă și a început să citească : lista nr. 1 *, lista nr. 1, lista nr. 1, nr. 1, nr. 1,... pînă la 2 000 de voturi ! *(Aplauze, rîsete pe băncile majorității.)*

Voci de pe băncile majorității : Dacă a fost așa !

D-l D. Căpățineanu : Aceasta vă va mînca în scurtă vreme, aplauzele acestea, care nu dau probă de conștiință, față de votul universal. *(Întreruperi pe băncile majorității.)*

Nouă ne-a dat 38 de voturi ; ca să păstreze măsura, a dat partidului d-lui Gheorghe Brătianu 12 voturi ; a dat partidului d-lui general Averescu, care întîmplător avea doi delegați și doi asistenți de față, două voturi, deși erau patru de față ! Apoi pentru aceasta rîdeți d-voastră ? ! Aceasta vă bucură pe d-voastră ? Acesta este rîsul inconștienții ! *(Aplauze pe băncile Partidului național-țărănesc ; protestări pe băncile majorității.)* [...]

La secția Potcoava, una din cele mai importante secțiuni ale noastre, loviturile n-au cunoscut nici o limită, fiindcă în această secțiune, din nenorocire, lucrează din partea Partidului liberal d-l Tomescu, s-a găsit acolo în fruntea celor din urmă elemente care sînt în această regiune : Păunescu de la Maldări, făcut primar din hoți de cai ; Marin Ivan de la Potcoava, cîrciumar de la Potcoava la trei kilometri distanță de comună, pe care l-a făcut președinte al comisiei interimare — nici măcar atît bun simț n-a avut, căci primarul trebuie să locuiască în mijlocul comunei pentru a satisface multiplele nevoi ale cetățenilor, nu cetățenii să fie siliți să se ducă trei kilometri pînă la gară —, Spiridon Mihăilescu de la Bălțați, Ion Popescu de la Negreni și mulți alții care formau anturajul d-lui Tomescu. Aceasta era compania în care se complăcea d-l Tomescu în timpul alegerii de la Potcoava.

O voce de pe băncile majorității : Simple vorbe.

D-l D. Căpățineanu : Va să zică, pentru d-voastră nu am spus nimic pînă acum cînd am vorbit despre arestări și bătăi ? Aceasta nu înseamnă nimic la d-voastră ? Cînd am vorbit de oprirea propagandei, nu înseamnă nimic ? Cînd am vorbit de fraude, făcute de judecători, nu înseamnă nimic ? Atunci d-voastră nu însemnați nimic. *(Aplauze pe băncile Partidului național-țărănesc ; zgomot, întreruperi, protestări pe băncile majorității.)*

O voce de pe băncile majorității : La Tutova ați asasinat oamenii. *(Zgomot, întreruperi pe băncile Partidului național-țărănesc.)*

D-l D. Căpățineanu : D-lor, din cele ce v-am arătat se poate desprinde un mare învățămînt, și anume : Partidul liberal nu se adaptează cerințelor votului universal ; el se găsește într-o stare de imposibilitate sufletească de adaptare la cerințele votului universal. Dovada a făcut-o : la 1922, furtul de urne ; la 1927, înlăturarea în masă a delegaților, a asistenților și candidaților partidului nostru : la 1931, la noi la Olt, conducerea alegerilor tot Partidul național-liberal a avut-o. Nu a învățat nimic Partidul național-liberal și nu va învăța nimic în forma în care se găsește azi. Poate dizolvarea acestui partid, poate o nouă formă de viață a Partidului național-liberal să-l adapteze cerințelor unei noi metode, pe

---

* Lista nr. 1 aparținea Partidului național-liberal.

care o preconiza zilele trecute d-l George Brătianu în „Mișcarea".

Cu astfel de apucături, după cuvintele pe care le-am rostit din adîncă convingere și dintr-o adîncă credință în îmbunătățirea stărilor din țara noastră, cum vă închipuiți dv. că se mai poate crede în destinderea de care vorbea d-l prim-ministru Tătărăscu ? Care este metoda prin care se poate duce la această îndeplinire ? Țara aceasta merită o altă viață decît aceea pe care i-o dați d-voastră, cu arestări, loviri etc... *(Aplauze pe băncile Partidului național-țărănesc.)*

Pentru d-voastră nici arestarea cetățenilor, nici oprirea alegătorilor în masă de la exercitarea dreptului de vot, nici bătăile și loviriile nu înseamnă nimic.

Cu toate acestea, d-voastră voiți destinderea. Iată, d-le ministru de interne, destinderea pe care a-ți adus-o d-voastră ! Iată. Rezultatul ? D-l Milan Ionescu-Berbecaru are capul spart de bandele de bătăuși, în frunte cu d-l Alimănișteanu și cu d-l Tomescu, și azi zace în spital. *(Întreruperi, protestări, zgomot pe băncile majorității.)*

D-l C. Bacalbașa, președinte de vîrstă : D-le Căpățineanu, vă rog să nu provocați.

D-l V. Lepădatu : D-le președinte, vă rog să stăpîniți majoritățile, iar nu pe orator. *(Întreruperi, protestări pe băncile majorității.)* Aceasta nu este imparțialitate.

D-l C. Bacalbașa, președinte de vîrstă : D-le Lepădatu, cînd prezidez eu, nu îngădui să se facă scandal în Cameră. *(Aprobări pe băncile majorității, întreruperi, protestări pe băncile Partidului național-țărănesc.)*

Rog pe d-l orator să nu mai facă dialoguri.

D-l D. Căpățineanu : D-lor deputați, în astfel de condițiuni s-au făcut alegerile de Cameră din județul Olt, dar Partidul național-țărănesc, cu toate samavolniciile, cu toate arestările în masă și cu toți cei trei președinți, care au înțeles să nu fure voturile la secțiunile respective, noi am reușit să realizăm un număr de aproape 5 000 de voturi, luate cu luptă de către un partid conștient de programul și de metodele civilizate de luptă, pe care le-a arătat în două alegeri generale, care vor face totdeauna fala Partidului național-țărănesc *(întreruperi pe băncile majorității, aplauze pe băncile Partidului național-țărănesc)* și care au fost piatra de încercare la temelia acestui partid. *(Întreruperi pe băncile majorității.)*

Rezultatul la care am ajuns ne dă dreptul să spunem că această majoritate este compusă în largă măsură din oameni care nu au nici o experiență parlamentară... *(Întreruperi pe băncile majorității, aplauze pe băncile Partidului național-țărănesc.)* Poate greșesc, poate sînteți din aceia cu prea multă experiență parlamentară ; dar sînteți și mulți fără experiență parlamentară.

În fața acestei majorități, așa cum se prezintă, a venit spre judecare validarea alegerilor din județul Olt.

Nu-mi fac nici un fel de iluzie asupra hotărîrii d-voastră, căci știu că este luată ; dar țin să constat un lucru : de acolo de unde este invaliditate politică, eu nu aștept și nu primesc nici un fel de validare. *(Aplauze pe băncile Partidului național-țărănesc.)*

D-l C. Bacalbașa, președinte de vîrstă : D-l deputat Tomescu are cuvîntul.

D-l I. A. Tomescu : D-le președinte, d-lor deputați, cînd d-l deputat Căpățineanu a început cuvîntarea sa, v-a arătat că așa cum s-au făcut alegerile în județul Olt nu se putea aștepta la acest rezultat, bazat pe considerațiunea foarte simplă că Partidul național-liberal nu mai are cadre. Atunci, dacă Partidul național-liberal nu mai are cadre și stat-major, nu mai putea să se prezinte în alegeri și să obțină rezultatele de azi.

Cînd d-sa spunea că Partidul liberal nu mai are cadre, înțelegea prin aceasta să atace pe cei doi fruntași ai acestui județ, care l-au condus cu destulă pricepere, pe d-nii Alexandru Alimănișteanu și Vasile Alimănișteanu. *(Aplauze pe băncile majorității.)*

Dar d-l Căpățineanu nu i-a atacat numai personal, ci căuta să facă și oarecari insinuări, arătînd că Partidul național-liberal la Olt este format din oameni de afaceri, iar Partidul național-țărănesc din oameni cinstiți și că singuri ei pot să fie reprezentanți ai poporului.

D-lor deputați, pentru că s-a vorbit despre cinstea și a Partidului național-liberal, și a Partidului național-țărănesc, dați-mi voie să vă spun numai cîteva cuvinte.

Cine sînt aceia care, în adevăr, reprezintă statul major al Partidului național-țărănesc în județul Olt ? D-l Căpățineanu, fratele său, preotul Ilie Căpățineanu, mai sînt Radu Popescu, vestitul cooperator, și Nedelea Predescu.

Ei bine, d-lor, ca să vă arăt ce fel de oameni sînt acești domni, este destul să vă spun un singur fapt. Nu mai departe decît acum trei luni de zile, Curtea de apel din Craiova a condamnat la trei luni închisoare pe preotul Căpățineanu *(aplauze pe băncile majorității)*, pentru că a mîncat banii prefecturii județului Olt, atunci cînd era prefect administrativ.

Voci pe băncile majorității : Rușine !

D-l I. A. Tomescu : Nu eu l-am pedepsit, d-le Căpățineanu, justiția l-a pedepsit. *(Aplauze pe băncile majorității.)*

Cel de-al doilea, Radu Popescu, vestitul cooperator, acela care are în mînă Oficiul național și Uniunea cooperativelor din Craiova, a fost pedepsit și el tot cu trei luni ; iar Nedelea Predescu, fostul subrevizor școlar, mîna dreaptă a d-lui Căpățineanu, a fost condamnat și el la trei luni pușcărie. *(Aplauze pe băncile majorității.)*

Voci pe băncile majorității : Rușine, rușine, la pușcărie.

Carnaval politic („România ilustrată", ianuarie 1929)

D-l I. A. Tomescu : Acesta este statul major al d-voastră, față de statul major al Partidului național-liberal.

De cinci ani de cînd sîntem în opoziție, d-l Căpățineanu și cu toți care îl înconjoară au căutat, doar o găsi ceva în contra oamenilor noștri politici ; de cinci ani controlează toate scriptele, fără să fi putut să bage pe nimeni în pușcărie și fără să fi putut face să se deschidă nici o acțiune publică *(aplauze pe băncile majorității)*, în timp ce noi, de doi ani încoace, băgăm în fiecare lună pe cîte unul de-ai d-nealor la pușcărie. Și, d-lor, lista celor care vor face cunoștința acestor pușcării este mare, iar de azi înainte vom putea să descoperim încă multe.

Dar, se întreabă d-l Căpățineanu : de ce au ajuns d-lor aici, de ce au primit un număr atît de mic de voturi ? Oare cum putea să se aștepte d-l Căpățineanu la același număr pe care l-a avut în 1932, cînd d-nealor, de cînd au venit la guvernare, în județul Olt, nu au făcut altceva decît să desființeze școli și să facă afaceri.

Voci pe băncile majorității : Rușine, rușine.

D-l I. A. Tomescu : Școala normală de băieți ei au desființat-o ; cea de fete — de asemenea, școlile au fost fără nici un

ajutor, iar învățătorii întrebuințați în slujba d-sale politică.

În aceste condițiuni nu mai putea pretinde d-sa nici un fel de credit din partea alegătorilor.

D-l D. Căpățineanu : Din toată sărăcia județului Olt am dat 600 000 de lei...

D-l I. A. Tomescu : Sărăcia județului Olt, față de d-ta ; d-ta, înainte de a veni la guvern, erai sărac și dator ; astăzi ești milionar. De unde ? *(Aplauze prelungite pe băncile majorității.)*

D-lor deputați, consecvent ordinului pe care l-am primit de la guvern, de a vorbi foarte scurt și numai ceea ce putem dovedi imediat, voi căuta să vă arăt, în foarte scurte cuvinte și cu acte, nu cu vorbe, cum au făcut d-nealor alegerile și în 1932, și în 1928.

D-l I. Răducanu : D-le Tomescu, vorbește despre ingerințele de la alegerile acestea.

D-l I. A. Tomescu : D-le Răducanu, d-voastră ați început, arătînd că noi nu am știut să educăm votul universal și ne-am bătut joc de conștiința cetățenească și de libertatea individuală. Ei bine, să vă arăt eu cum ați educat d-voastră votul universal. Căci noi sîntem părinții legitimi ai votului universal ; d-voastră sînteți părinții lui vitregi. *(Aplauze pe băncile majorității.)*

Voci de pe băncile majorității : Profitorii.

D-l I. A. Tomescu : Ați profitat numai de pe urma votului universal și l-ați exploatat.

D-l C. Argetoianu : Așa sînt copiii din flori, sînt totdeauna cei mai alintați. *(Ilaritate.)*

D-l I. A. Tomescu : Și atunci, dați-mi voie să vorbesc și în privința acestor alegeri.

De la început, d-l Căpățineanu a făcut afirmații nedovedite.

Veți cerceta dosarul și veți constata că în dosar nu este nici un fel de contestațiune, ceva mai mult, veți găsi în acest dosar că, la secțiunile pentru care d-sa se plînge a luat parte chiar feciorul d-lui Căpățineanu. Și totuși nu a făcut nici un fel de contestațiune. Ceva mai mult, la toate secțiile de votare, delegații tuturor partidelor de opoziție au asistat și au avut concursul nostru, al tuturor prietenilor noștri, și nimeni nu i-a împiedicat să intre în aceste secții de votare.

Dar, d-lor, pentru că d-l Căpățineanu spunea că d-lui a făcut alegeri libere și se lăuda cu metodele întrebuințate din alegerile din 1928, să-mi dați voie să citesc cîteva acte oficiale care au fost, de altfel, publicate de noi încă din 1929, pentru ca să putem risipi și această faimă, că în timpul cînd au fost național-țărăniștii la putere s-au făcut alegeri libere.

D-lor, teroarea care s-a dezlănțuit în județul Olt, în timpul celor două guvernări ale Partidului național-țărănesc, este nemaipomenită. Și pentru că este vorba de acte oficiale...

D-l D. Căpățineanu : Teroarea alegătorilor, nu a magistraților.

D-l I. A. Tomescu : Despre aceasta este vorba, că alegătorii noștri v-au terorizat pe d-voastră. De altfel vă mărturisesc că nu înțeleg raționamentul d-voastră : pînă la 1928 vă plîngeați de jandarmi, acum vă plîngeți că fruntașii noștri v-au terorizat, și acum spuneți că și ai d-voastră ne-au terorizat în 1928.

D-l D. Căpățineanu : Jandarmii erau alegătorii d-voastră ? ! *(Ilaritate pe băncile opoziției.)*

D-l I. A. Tomescu : Nu. Ca să vă fac o dovadă evidentă de cum s-au făcut alegerile în 1928, cînd la Potcoava am fost bătut cu pietre o zi și o noapte, cînd delegații Partidului național-liberal nu au putut pătrunde nici unul și cînd acel Nedelea Predescu și Radu Popescu făceau pe judecătorii în secțiile de votare... *(Zgomot, întreruperi.)* D-lor eu nu știu dacă d-voastră știți ce este o bătaie cu ciomagul, te poți feri de oricare altfel de bătaie, dar de bătaia cu pietre este imposibil să te ferești. Ei bine, o noapte întreagă și o zi au curs pietrele pe mine, din partea oamenilor puși de d-l Căpățineanu.

D-l Gh. A. Cuza : Frumoasă rezistență ! *(Ilaritate.)*

D-l I. A. Tomescu : Da, foarte frumoasă. Dar nu numai atît. Atît la secția Schitu Greci, cît și la celelalte secțiuni, delegații noștri au fost cu toții opriți și a trebuit să vie procurorul să dreseze proces-verbal, să stabilească acest fapt, care a rămas în picioare pînă astăzi.

Să-mi permiteți să citesc numai acest act al procurorului.

D-l Gh. Bogdan-Duică : Așa, pe scurt.

D-l I. A. Tomescu : Iată, d-lor : „Noi, procurorul tribunalului Olt, constatăm prin prezentul proces-verbal că astă-seară pe la ora 22 ni s-a dat o petițiune semnalată de d-l Stavarache din Slatina, prin care afirmă că d-sa împreună cu Mihail Vergulescu, profesor la Slatina, cu preoții I. G. Popescu, Gălbineanu din Tîmpeni și cu Văgăonescu din Slatina, au fost grav bătuți în comuna Schitu Greci, cu ocazia alegerilor ce urmau să fie astăzi și nu se poate ști dacă preoții

Popescu și Gălbineanu trăiesc sau nu. În baza acestei reclamațiuni am plecat, însoțit de locotenentul Stănescu..."

D-l C. Argetoianu : Aceasta este totul în alegeri : o dată sînt unii bătuți și alții care bat, și altădată cei bătuți bat la rîndul lor. *(Exclamări, ilaritate, întreruperi).*

O voce de pe băncile majorității : Așa ai făcut și d-ta alegerile ?

D-l C. Argetoianu : Singurele alegeri libere au fost acelea din 1931, făcute de mine. *(Ilaritate, întreruperi.)* Iar dacă în alegerile din 1931, pe cari le-am prezidat ca ministru de interne, au fost ceva abateri de la regulă, aceasta se datorește numai colaborării cu d-voastră *(adresîndu-se către majoritate). (Ilaritate pe băncile opoziției ; protestări pe băncile majorității.)*

D-l I. A. Tomescu : [...]

Dar, d-lor deputați, alegerile din 1932 au fost ele mai sfinte ? Am o hotărîre judecătorească în această privință și pot să vi-o citesc. Voi citi numai faptele din această hotărîre judecătorească :

„Carte de judecată penală nr. 882, ședința din 26 mai 1933".

D-l Gh. Bogdan-Duică : Citește și autorii, ca să știm dacă este tot popa acela.

D-l I. A. Tomescu : Iată ce constată judecătorul în considerente :

„Campania electorală pentru alegerile din iulie 1932 s-a desfășurat prin acte de violență în comuna Corbu, județul Olt, unde sătenii, împărțiți în două tabere — liberali și național-țărăniști — își disputau întrecerea în cîștigarea de partizani. Național-țărăniștii aveau ca exponenți localnici pe primarul Florea Zlate și pe notarul comunei Ion Buzescu..."

D-l D. Căpățineanu : Zlate pe care l-ai bătut personal în alegerile acestea.

Voci de pe băncile majorității : Bine i-a făcut.

D-l D. Căpățineanu : O să vă bată Țara pe toți. Acesta este răspunsul pe care l-ați dat ? Frumos vă șade !

D-l I. A. Tomescu : D-lor, vă rog să luați act că Florea Zlate este partizanul d-sale ; pentru că și acesta este un pușcăriaș, condamnat în timpul războiului la Iași. Acesta a exploatat pădurea orașului Slatina, fără nici un fel de contract. De aceea se plînge d-l Căpățineanu. De altfel, eu nu am bătut în viața mea pe nimeni, pentru că corpul meu nu îmi permite astfel de gesturi.

D-l D. Căpățineanu : În 1921 cînd s-a ales Duca, ai lovit cu pumnul pe țărani. Cum ai putut să bați un țăran ? Ești o veche cunoștință a bătăușilor.

O voce de pe băncile majorității : Mai bine să ne spui ceva despre cultura crapului. *(Ilaritate pe băncile majorității.)*

D-l I. A. Tomescu : În ziua de 16 iulie, ultima zi de propagandă, căci a doua zi erau alegerile pentru Cameră, notarul Ion Buzescu adunase cîțiva săteni și cu gornistul, prin comună, pleca manifestînd pentru a da de veste locuitorilor să meargă a doua zi la secțiunea de vot Potcoava. Din comuna Corbu au trecut în comuna vecină, unde au băut cîteva vedre de țuică la cîrciumarul Florea Zlate — era și primar și cîrciumar — și apoi seara s-au întors iar în comuna Corbu, manifestînd ostil pe la casele celor ce nu erau național-țărăniști. Astfel au pătruns în curtea locuitorului Gheorghe Popescu, amenințîndu-l pe el și bătîndu-i mama... — pentru că nu au putut să-l bată pe Gheorghe Popescu, au bătut pe mama lui.

Voci de pe băncile majorității : Rușine ! Rușine !

D-l I. A. Tomescu : S-au întors apoi la cîrciuma lui Florea Zlate unde s-au așezat din nou pe băutură și apoi cînd oamenii noștri voiau să se ducă la secția de vot Potcoava, o bandă de bătăuși le-a ieșit înainte și a tras iar focuri de revolver. Aceasta o constată judecătorul, nu o spun eu. [...]

D-lor, nu mai vorbesc de ceea ce a afirmat d-l Căpățineanu, fără nici un fel de dovadă. Dar, pentru ca să închei și pentru ca să vă arăt cum s-au făcut alegerile [din 1933] în județul Olt, vă voi citi o declarație a tuturor delegaților și asistenților adversari în actualele alegeri.

„Subscrișii delegați și asistenți ai secției Potcoava, declarăm că alegerile efectuate astăzi în 20 decembrie 1933 s-au bucurat de o libertate și o ordine cu adevărat civilizată cum nu s-a mai văzut pînă astăzi". Cine credeți că semnează ? Chiar și delegatul d-voastră, d-le Căpățineanu, și cu Mihăiescu, de la Corbu. *(Aplauze pe băncile majorității.)*

Iată, d-lor, că nu scrisoarea socrului d-lui Căpățineanu poate să vă dea d-voastră idee de cum s-au efectuat alegerile de la Olt, ci acte ca această declarațiune, făcută în fața judecătorului.

Știam că d-l Căpățineanu este foarte semeț, dar nu știam că este atît de imprudent. *(Aplauze pe băncile majorității.)*

— Se pune la vot luarea în considerare a contestației susținută de d-l D. Căpățineanu și se respinge.

D-l C. Bacalbașa, președinte de vîrstă : Proclam validate operațiunile electorale din județul Olt.

SEMNAL

Histriae excidium: 267 e.n.

Este sigur că cetatea elenică Histria de pe lacul Sinoie (odinioară golf de mare) a suferit o cumplită distrugere din partea populațiilor transdanubiene care au atacat Imperiul roman în cursul secolului III e.n. Dezastrul a fost pe deplin confirmat arheologic. Discuția a rămas deschisă doar asupra *datei* evenimentului.

Multă vreme s-a crezut, pe baza unei greșite interpretări a unui pasaj din *Historia Augusta*, transmis de Iulius Capitolinus, că *Histriae excidium* („nimicirea Histriei") *ar fi avut loc în anul 238*, dar descoperirile epigrafice și numismatice ivite între timp au dovedit că cetatea a durat destul de mult și *după* această dată. De aceea, acum 35 de ani, S. Lambrino a propus ca dată a distrugerii Histriei anul 248. Mai recent însă, cercetătoarea Emilia Doruțiu-Boilă (vezi „Studii clasice", VI, 1964, p. 247—259) a arătat că nici această dată nu e în concordanță cu indiciile epigrafice și a adus bune argumente pentru a susține că dezastrul Histriei trebuie să se fi produs numai în intervalul dintre anii 258 și 269, sub împăratul Gallienus, cînd au avut loc o serie de invazii maritime asupra coastelor imperiului, de proporții enorme, din partea populațiilor din nordul Mării Negre conduse de goți.

Acceptînd acest punct de vedere, prof. Radu Vulpe — într-o comunicare ținută la Societatea de studii clasice — atrage atenția asupra unui alt pasaj din *Historia Augusta*, atribuit lui Trebellius Pollio, în care se spune că regiunea din jurul gurilor Dunării a suferit mari pustiiri cu prilejul uneia dintre aceste expediții piratерești, anume aceea din anul 267. Dînd o nouă interpretare expresiei din acest pasaj : *Istrum ingressi, multa gravia in solo Romano fecerunt* („intrați pe Istrus, multe rele grave făcură pe solul Imperiului roman"), care fusese neglijat pînă acum, profesorul R. Vulpe arată că nu poate fi vorba de o înaintare a agresorilor pe Dunăre (grecește *Istros*), lipsită de rentabilitate și de orice scop real în acea împrejurare, ci de o intrare a lor în golful Histriei (pe grecește tot Istros), adică în Golful Sinoie, unde puteau surprinde și prăda ușor această bogată cetate comercială. Și Capitolinus, și Pollio și-au extras informațiile dintr-unul și același autor grec : Dexippus, martor al respectivelor evenimente din secolul III. Concluzia comunicării profesorului R. Vulpe e că *Histriae excidium* n-a putut să se întîmple decît în anul 267, cu prilejul acestei pătrunderi în golful Istros.

Antichități românești... în voiaj

S-a deschis la Köln (R. F. a Germaniei) expoziția de antichități românești, intitulată : „Romanii în România". Inițiată la cererea Muzeului romano-german — care are în tradiție organizarea unor asemenea manifestări —, expoziția românească este cea mai amplă deplasare de acest fel organizată de țara noastră peste hotare. La alcătuirea ei au colaborat 24 de colecții și muzee din țară, printre care amintim : Muzeul de istorie al Transilvaniei, Muzeul național de antichități, Muzeul de arheologie din Constanța, Muzeul „Brukenthal", Muzeul unirii din Alba Iulia etc. etc. Expoziția întrunește peste 1 000 de piese reprezentînd vestigii arheologice (inscripții, ceramică, monede, podoabe, tezaure, unelte, reprezentări sculpturale etc. etc.), ilustrînd viața populației autohtone dacice, războaiele daco-romane, colonizarea daco-romană după retragerea aureliană etc. etc.

Proiectată să rămînă la Köln pînă în luna mai, expoziția de antichități românești își va prelungi voiajul pe un itinerar ce urmează a fi stabilit.

Epidemie sau ritual?

Se știe că la Poiana, pe Siret (lîngă Tecuci), a fost identificată mai de mult una dintre cele mai importante cetăți getice din Moldova — probabil Piroboridava. Amplasarea sa la întretăierea a numeroase drumuri de circulație și mai ales vestigiile arheologice datorate campaniilor de săpături (începute încă în 1927) au conturat profilul și rolul acestei cetăți : un mare „antrepozit" de mărfuri.

Se părea — pe baza urmelor materiale descoperite pînă acum — că esențialul în viața cotidiană a Piroboridavei a fost aflat.

Dar surprizele arheologice sînt infinite. În campania săpăturilor din anul trecut, ceea ce a stîrnit senzație a fost nu tezaurul de monede romane republicane, nici numeroasele morminte de inhumație getice, ci *mormîntul unei femei, depusă cu cei doi copii ai săi.* Este, se pare, primul mormînt de acest fel descoperit pînă acum la noi. Faptul ridică în fața cercetătorilor o sumedenie de întrebări. De ce a fost femeia înmormîntată cu cei doi copii ai săi ? Epidemie sau sacrificiu ritual?

Descoperiri ulterioare vor lămuri, poate, această mărturie singulară, care dă o nouă tentă — ușor enigmatică — vieții cotidiene a „Piroboridavei".

Runele de la Murfatlar

Controversatele inscripții runice de la Murfatlar au reținut atenția a numeroși specialiști din țară și de peste hotare.

Epigrafiști, lingviști, bizantinologi se interesează de runele de la Murfatlar. Astfel au fost cerute, pentru a fi studiate, copii ale inscripțiilor publicate la noi în țară de cîțiva specialiști de renume mondial, printre care amintim : André Grabar (Franța), istoric de artă bizantină, Veselin Beseliev, Vladimir Gheorghiev (Republica Populară Bulgaria), Scerbak (Uniunea Sovietică), specialist turcolog, care atribuie aceste inscripții pecenegilor, etc. etc.

Polarizînd interesul unor cercetători cu specialități atît de variate, enigmaticele rune de la Murfatlar vor fi sigur dezlegate !

Monede callatiene în Frigia

Un tezaur monetar descoperit la *Mektepini* în *Frigia*, în 1956, publicat în 1965, alcătuit din ceva mai mult de 735 de tetradrahme de argint, cîte au putut fi studiate, are pentru istoria veche a patriei noastre și a sud-estului european o importanță cu totul ieșită din comun.

Printre monedele cu chipurile lui Alexandru cel Mare și Lysimach, emise în diferite monetării după moartea celor doi suverani, se află emisiuni ale orașelor Odesos (Varna de astăzi), Mesambria (Nesebar), Byzantion (Constantinopol) și două monede emise la Callatis. Tezaurul mai cuprinde și monede seleucide.

Data îngropării tezaurului este stabilită în preajma anului 190 î.e.n., în nici un caz nu mult mai tîrziu.

O deosebită... achiziție în City

In plin centru financiar londonez, în vestitul City, a început să fie scos la iveală, în apropiere de Lower Thames Street și Billnigsgate Market, un important vestigiu al prezenței romane în insulele britanice. Este un sistem complet de băi romane dintr-o casă particulară, datînd din jurul anului 200 î.e.n. Corporația Londrei se va îngriji de prezentarea acestor relicve rare, care sînt în prezent dezgropate de echipe de săpători voluntari, sub îndrumarea specialiștilor de la Guildhall Museum.

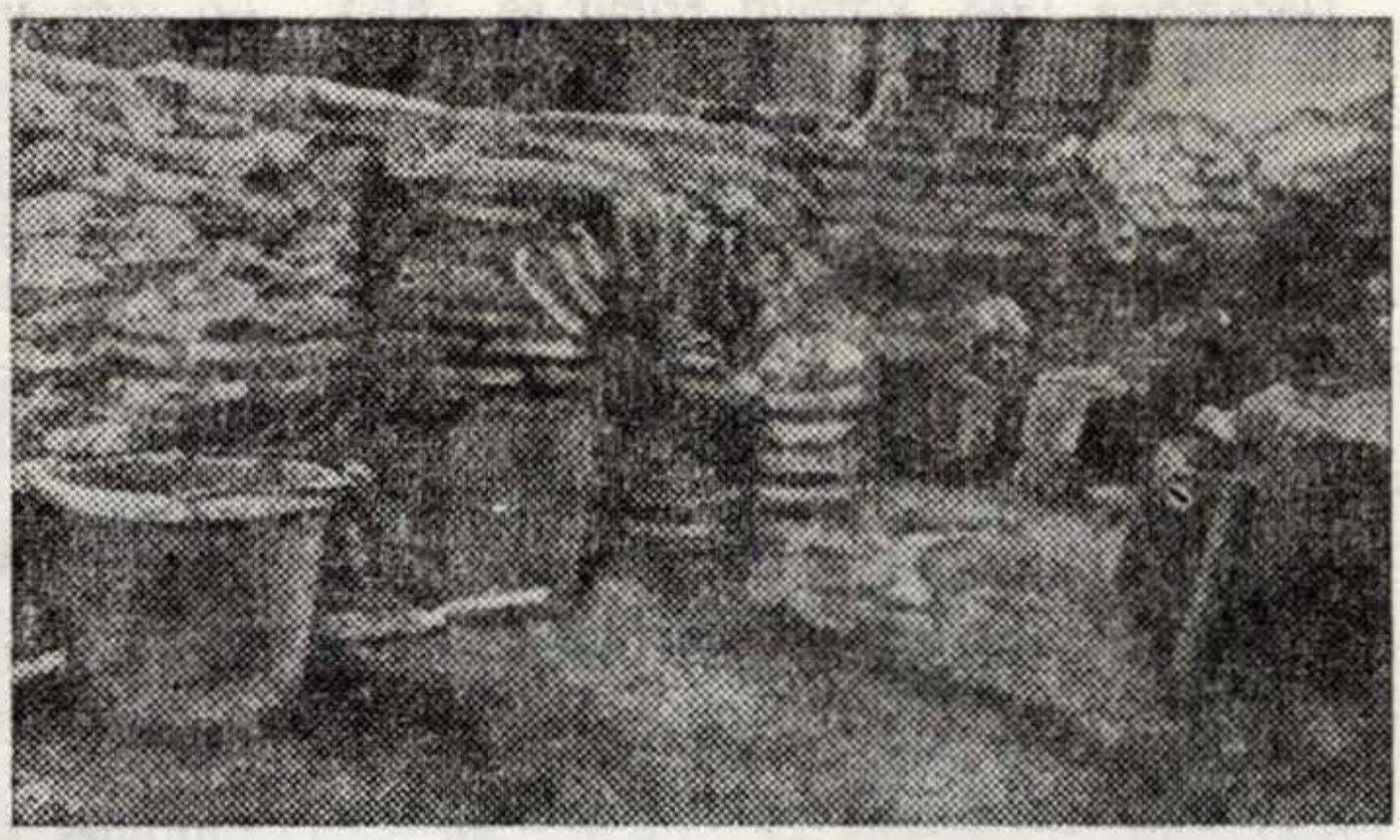

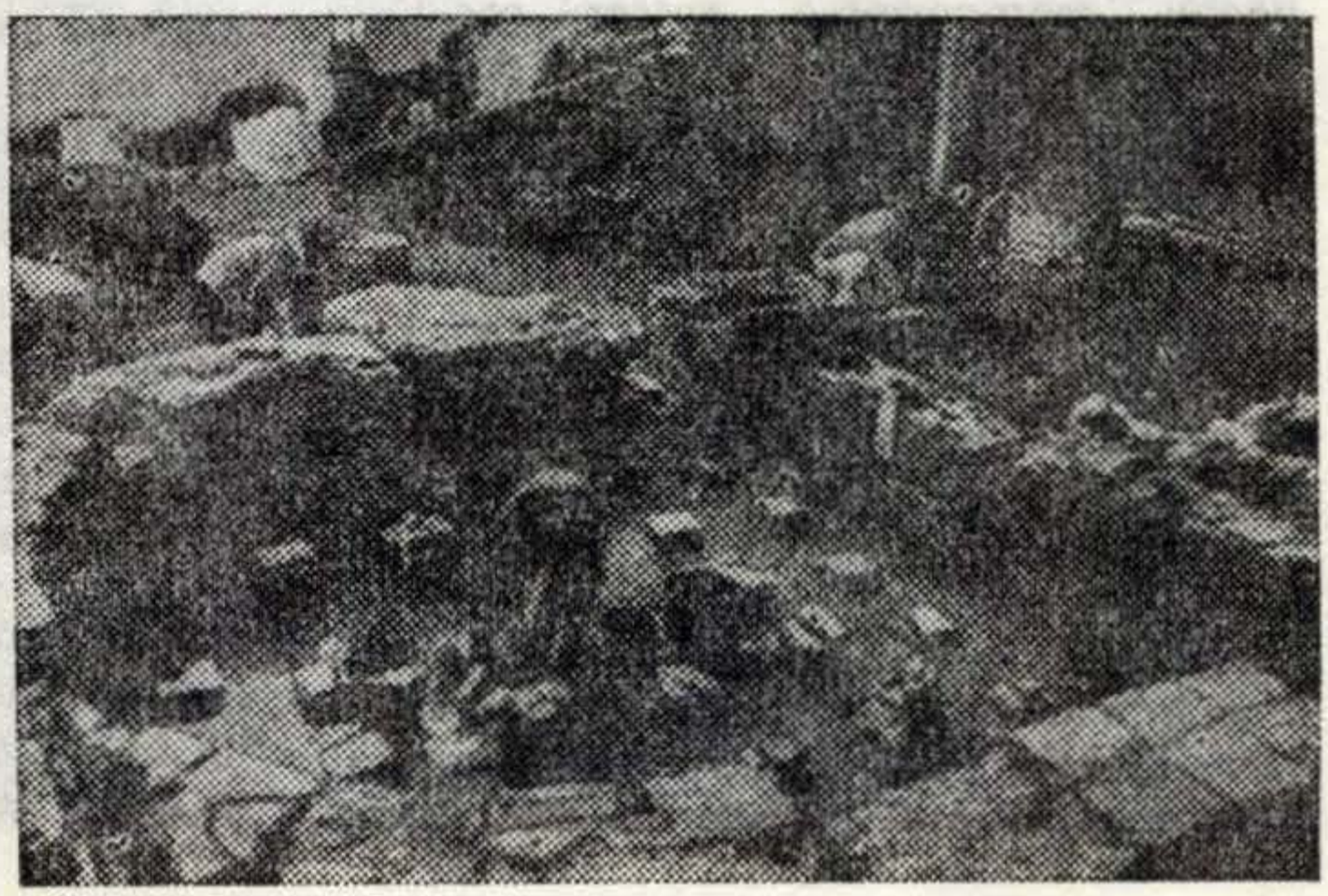

UN OM DE SEAMĂ

I.C. FRIMU

I. FELEA

Decembrie 1948. Rozalia Frimu se afla internată în Spitalul „Iubirea de oameni". La un moment dat a început să-și depene amintirile legate de evenimentele de la 13 decembrie 1918 și de moartea lui Frimu. Vorbea cu ochii închiși. Lăsa impresia că murmură un monolog din nopțile fără de somn. Vorbea despre Frimu ca și cum mai era încă în viață, undeva la „club", acolo, în odăița societății „Munca", aplecat asupra unui memoriu trimis de niște muncitori.

M-am apropiat mai mult de patul bolnavei.

— După fuga din țară a trupelor germane de ocupație, Frimu a plecat în Moldova pentru reorganizarea mișcării socialiste. Agenții siguranței îl urmăreau peste tot. Știau că el trebuia să rezolve și modalitatea difuzării manifestelor partidului. Arestat la Roman, Frimu a fost trimis sub escortă la București. A ajuns în Capitală la 11 decembrie. A doua zi, „cu scuze", i s-a dat drumul. Frimu a venit acasă, s-a spălat și apoi s-a dus la sediul din strada Sf. Ionică.

Cînd sediul a fost atacat, Frimu a fost lovit cu arma și azvîrlit jos, pe trepte. Sîngerînd și cu oasele aproape frînte, se trezise în stradă. Un soldat, poate un muncitor, atunci militar, l-a recunoscut și, printre trupurile sîngerînde ale celor căzuți, l-a scos undeva, în afara măcelului. S-a suit într-o trăsură și a plecat acasă să se oblojească. Era ora 6 după-amiază. Dar n-a apucat să stea prea mult. După puțin timp sosiră zbirii, care-l căutaseră peste tot, înfuriați că le scăpase din mîini. De acasă, Frimu a fost dus la Prefectura poliției, bătut, schingiuit...

„Scuzele", „eroarea" și „regretul"

În noaptea zilei de 13 decembrie, Frimu a fost tuns în Corpul de gardă al Poliției Capitalei ; i s-au pus și lui în mînă — ca o supremă ocară adusă fruntașului muncitorimii — un făraș și o mătură. A fost gonit, cu santinela la spate, prin curtea poliției, lovit cu ciomagul peste fluierele picioarelor, în coaste. Și lui, omului integru, tovarășului devotat pînă la moarte clasei muncitoare și socialismului, autoritățile i-au pregătit drumul, pe o targă, cu trupul zdrobit, spre închisoarea Văcărești, apoi spre Spitalul „Colentina" și de-acolo imediat spre cimitirul Sfînta Vineri...

În dimineața zilei de 14 decembrie, Frimu, așa cum l-au „aranjat" zbirii, a fost dus în fața prefectului de poliție, generalul Ștefănescu. Acesta i-a mărturisit că „știe că

Frimu era moderat", cerîndu-şi scuze că, „din eroare", fusese confundat cu ceilalţi...

Cînd Frimu se afla pe patul de suferinţă al închisorii, o delegaţie a muncitorilor din Transilvania s-a prezentat în audienţă la primul ministru, cerîndu-i să dispună eliberarea celor arestaţi cu prilejul evenimentelor de la 13 decembrie. Brătianu a răspuns delegaţiei că „instrucţia e în curs şi nu poate anticipa nimic". În acelaşi timp, primul ministru şi-a exprimat „regretul" că printre cei închişi se află şi Frimu. Şi Ion C. Frimu a fost menţinut în continuare sub stare de arest şi lăsat să moară de tifos exantematic.

Cînd — pe patul de moarte fiind — Gh. Cristescu, C. Mănescu, Gheorghe Stoica şi Gh. Niculescu-Mizil îl îmbrăcau pentru a fi dus cu automobilul sanitar de la Văcăreşti la Spitalul „Colentina", unde avea să moară în aceeaşi noapte, Frimu le-a spus celor mai tineri din cei arestaţi :

— Băieţi, fiţi revoluţionari, cît mai revoluţionari, băieţi ! În voi e speranţa viitorului.

Ce nu i s-a putut ierta

Era un revoluţionar. „Regretul" acelora care i-au pregătit moartea era o sinistră comedie. Ei cunoşteau foarte bine convingerile şi faptele lui Frimu, începînd încă

MERGEM ÎNAINTE!..

A fost de ajuns a împinge sfera noastră de acţiune în afară de barierele ... pentru ca clasa ...

DATORIA NOASTRA

Furtuna dezlănţuită de către guvern în timpul din urmă asupra muncitorimei, a scos şi mai mult în evidenţă deosebirea ce există între clasa stăpînitoare şi clasa muncitoare. De astăzi înainte, mai mult

In 1899, Lumea nouă a publicat articole prin care Frimu îşi exprima răspicat punctul său de vedere în problemele mişcării muncitoreşti

Participanţi la Congresul de refacere a Partidului Social-Democrat din 1910

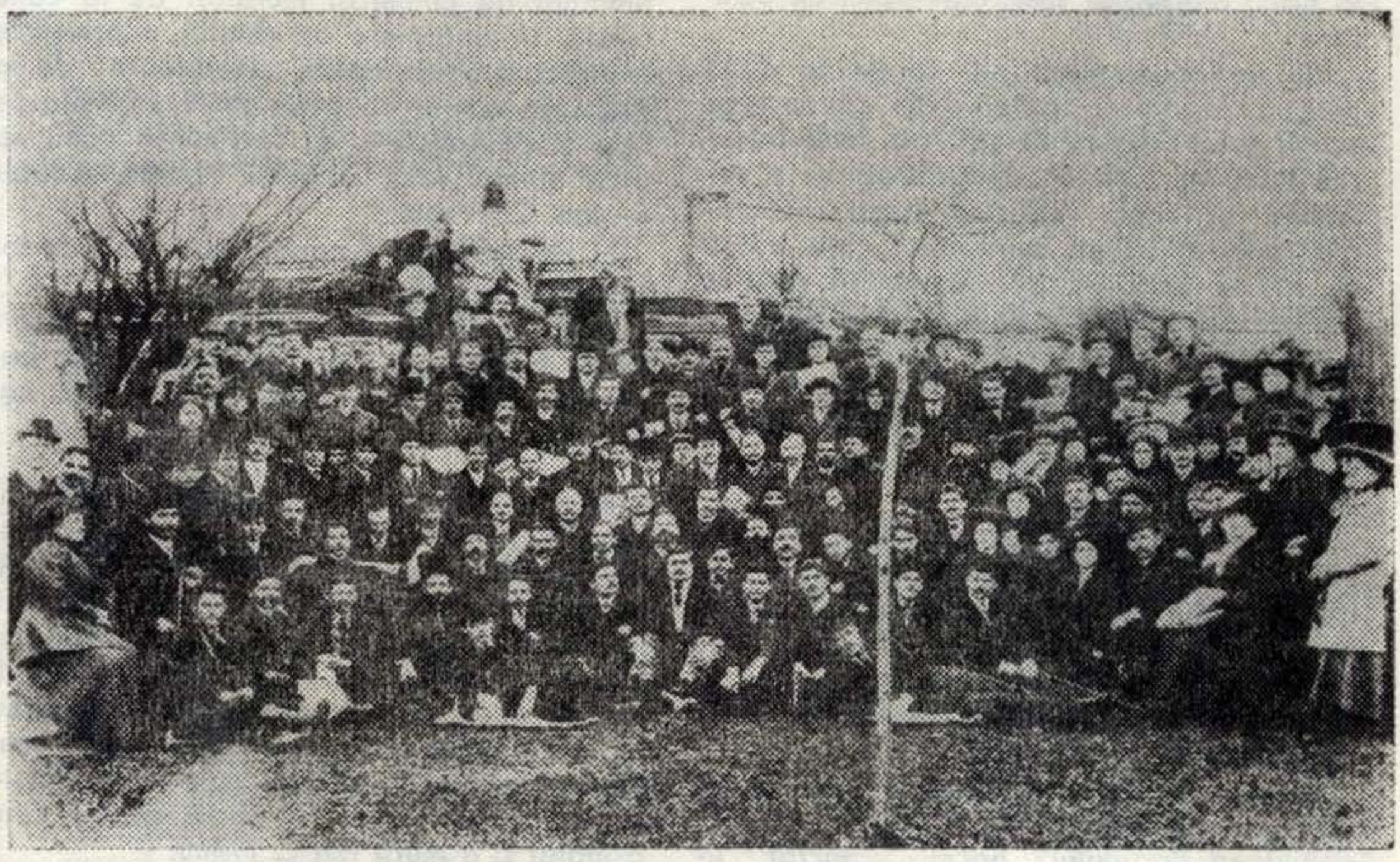

din veacul trecut, pentru a dori dispariția lui din viață.

Nu i-au putut ierta multe.

Nu i-au putut ierta tînărului Frimu, delegat al județului Vaslui la Congresul al V-lea al P.S.D.M.R. din 1898, cînd spusese că pe țărani îi poți apropia de ideile socialiste dacă le vorbești mai pe înțelesul lor, „dacă li s-ar spune că după cum au drepturi la imaș, tot astfel ar putea să aibă drepturi la arătură".

Nu i-au putut ierta atitudinea lui plină de revoltă, cînd, din ordinul boierilor și arendașilor, în anul 1899, polițiștii și jandarmii au tăbărît asupra cluburilor socialiste de la sate. Primarii și uneltele lor au spart capetele oamenilor, caii jandarmilor au trecut peste femei și copii trîntiți la pămînt. Oamenii au fost legați de pomi și bătuți pînă la sînge. Rîndurile scrise de Frimu cu acel prilej sînt o emoționantă pagină de antologie : „Cînd se va scrie vreodată istoria mișcării socialiste din România, mișcarea aceasta țărănească va cuprinde cea mai curată, cea mai nobilă și mai înălțătoare pagină. Oamenii aceștia curați la suflet, cinstiți și drepți au suferit un întreg martiraj, fără să se plîngă, fără să tăgăduiască participarea lor".

Nu i-au putut ierta că în 1900, cînd s-a pus la cale distrugerea „cetățuiei" socialiste, care era atunci Societatea de ajutor reciproc „Munca", și s-a înscenat un proces cu zeci de oameni în cauză, sute de martori, ridicare de registre, judecata dăduse, în urma eforturilor sale, un verdict de achitare.

Nu i-au putut ierta nici faptul că după plecarea „păturii culte" din conducerea partidului, Frimu, cu cei „50", a strîns faldurile steagului roșu, a adunat broșurile și colecțiile revistelor, aducînd elogii redactorilor acestor bunuri spirituale, „care trăiau cu 50 de bani pe zi". Mulțumită acestor oameni, socialismul a dăinuit — spunea Frimu. Datorită scrierilor lor, „orice lucrător și intelectual își poate face azi educația socialistă". Dușmanii nu-i puteau ierta că la începutul veacului nostru Ion C. Frimu a spus: *mergem înainte !*

Nu i-au putut ierta că datorită lui au căzut în ridicol înscenările Siguranței generale din 1907 și 1909, acțiunile provocatoare ale agenților polițienești strecurați în mișcarea socialistă, care puneau la cale atentate împotriva lui Brătianu și tot ei le descopereau...

Nu i-au putut ierta că el, Frimu, fusese unul dintre principalii luptători pentru reorganizarea Partidului Social-Democrat în 1910, că el desfășurase, împreună cu alți militanți revoluționari, o neîntreruptă acțiune antirăzboinică. Ion C. Frimu reprezenta exemplul proletarului cult — cum îl numea Gherea —, figura muncitorului care împletea stăruitor, cu profundă gîndire, ideile marxiste cu acțiunea practică a organizațiilor muncitorești și, mai presus de orice, căuta ca ele să fie potrivite condițiilor nu numai economice ale țării noastre, ci și psihologiei maselor noastre muncitorești și țărănești.

În acordurile „Internaționalei"

Autoritățile au încercat să-l înmormînteze pe Frimu în timpul nopții. Nereușind, au crezut că prin măsuri violente vor face gol în jurul sicriului. Încă de vineri toate fabricile au fost înștiințate că în afară de doi sau trei lucrători, cărora li se vor elibera legitimații, ceilalți nu aveau voie să părăsească lucrul în ziua de sîmbătă. „Cei care vor contraveni ordinului vor fi dați în judecata Curții Marțiale" — au avertizat autoritățile.

Tot autoritățile au stabilit și itinerarul : de la locuință direct la cimitirul Sf. Vineri. N-a fost admisă nici o cuvîntare la locuința defunctului. Numeroase trupe au fost concentrate în diferite părți ale orașului, mai ales în jurul Regiei și al Atelierelor C.F.R.

Dar cu toate aceste măsuri, la înmormîntare a participat o mare mulțime. Ajungînd la bariera Griviței, cortegiul a fost întîmpinat de numeroși lucrători de la căile ferate. În apropiere de cimitir, o priveliște înălțătoare : minunatele lucrătoare de la Regie, în număr de peste 2 000, înșiruite pe cele două trotuare, cu lacrimi în ochi, au adus ultimul salut iubitului lor conducător — Ion C. Frimu.

În cimitir, lîngă groapă, peste 5 000 de tovarăși și tovarășe...

Sicriul a fost coborît în mormînt în acordurile înălțătoare ale „Internaționalei", fredonată de un cor imens, format din toți cei prezenți.

În anul 1908 murise un vrednic militant al mișcării noastre muncitorești : Voicu Andreescu-Rîureanu. Luîndu-și rămas bun de la tovarășul său de luptă, Frimu spusese : *„Dacă vreți să trăiți și după moarte, trebuie să muriți pentru viață"*. Frimu a luptat, a trăit și a murit pentru viață. Amintirea lui, după o jumătate de secol, e vie în conștiința poporului nostru, care desăvîrșește construcția societății socialiste, pentru care a luptat și a murit Ion C. Frimu.

MICROANTOLOGIE* I.C. FRIMU

...Cînd partidele boerești au arătat de ce sînt capabile a face pentru muncitori, datoria noastră este de a deștepta la viață politică marea mulțime de țărani cari astăzi zac în cea mai neagră sărăcie și neștiință...

Datoria muncitorimei conștiente de la orașe e de a-și strînge rîndurile pentru a putea ține piept furtunei, care vine de sus și pentru ca la adăpostul acestei muncitorimi să se poată organiza și lumina muncitorimea de la sate...

„LUMEA NOUĂ",
anul V, seria a II-a, nr. 19,
din 28 martie 1899

...Mișcarea actuală socialistă este continuarea vechei mișcări sau mai bine zis a vechei idei socialiste.

Fostul partid a murit din cauza trădării conducătorilor. În momentul cel mai hotărîtor al trecutei mișcări, în momentul cînd și șefii și soldații partidului trebuiau să stea la posturile lor, șefii au dezertat, lăsîndu-și armatele dezorientate. Ei, cari veșnic se plîngeau de lipsa proletariatului, au părăsit mișcarea tocmai în momentul cînd, în urma evoluției industriale, apărea în țară un puternic proletariat.

Mișcarea a încetat atunci. Un mic grup de lucrători însă au rămas credincioși steagului roșu și au ținut nestinsă flacăra idealului socialist. Cu chipul acesta, întocmai ca pasărea Phoenix, partidul a putut renaște din cenușa sa proprie. Persecuțiunile nemaipomenite îndreptate în contra noastră, îndeosebi de foștii noștri amici, au grăbit întemeierea cu o oră mai curînd a Partidului Social-Democrat...

„ROMÂNIA MUNCITOARE",
seria a II-a, anul V, nr. 99—100,
din 7 februarie 1910

...Propaganda prin pilde sau prin fapte e cea mai grea, pentru că cere multă statornicie și abnegație și nu poate să fie făcută decît de un om de caracter. Dar aceasta e propaganda care face educație și aderenți mai statornici și mai hotărîți. Aci unui om de idei, de principii, i se cere ca să se poarte în conformitate cu principiile și credințele lui. În viața de toate zilele trebuie să pună în practică ideile pe cari le propagă.

„CALENDARUL MUNCII PE ANUL 1912"
București, Cercul de editură socialistă, 1911,
p. 90—93

...Astăzi, cînd Europa e teatrul măcelului organizat de statele capitaliste pentru interesele lor coloniale, lupta de clasă apare și mai evidentă și e foarte posibil ca războiul acesta să aducă Revoluția Socială care va croi drum societății socialiste, cu venirea căreia vor dispărea și clasele.

„LUPTA ZILNICĂ",
anul XI, nr. 138,
din 15 iunie 1915

...Asupra muncitorimii socialiste cade greaua sarcină de a apăra nu numai libertatea presei, dar chiar interesele primordiale ale întregului popor român pe cari mișcarea socialistă le reprezintă...

„LUPTA ZILNICĂ",
anul XI, nr. 213,
din 13 septembrie 1915

...Ideile nu mor și nici nu pot fi împiedicate în mersul lor. Întocmai ca și cursul unei ape, căreia cînd i se pun în cale diguri și stavile ea le îneacă sau le rupe, tot asemenea ideea socialistă n-a putut fi oprită nici prin puterea forței armate, nici prin calomnii și nici prin ani de închisoare. Ea își urmează drumul înainte pînă la transformarea societății de astăzi în cea socialistă.

„CALENDARUL MUNCII PE ANUL 1915",
București, Cercul de editură socialistă, 1915,
p. 44—49

---

* Frimu s-a remarcat, de asemenea, drept un puternic talent publicistic. Numeroase articole au apărut în gazetele muncitorești „Munca", „Lumea nouă", „România muncitoare", „Independența tipografică", „Vrem legalitate", precum și în ziare și reviste cu orientare democratică : „Adevărul", „Facla", „Viața socială".

I.C. FRIMU AȘA L-AU CUNOSCUT...

...Frimu era un om inteligent, o minte clară și clarvăzătoare. Avea mult bun simț — o calitate a clasei căreia aparținea —, avea mult tact și, ceea ce e mai important, avea dezvoltat simțul realității. Pe Frimu nu puteai — cum zice românul — să-l îmbeți cu apă rece. El nu se ambala ușor ; fire entuziastă, el știa să-și pună entuziasmul sub controlul minții sale clare și al spiritului său de realitate. Frimu avea și altă calitate ; un spirit profund de răspundere, care izvorăște totdeauna din marele devotament și din iubirea curată pentru o cauză mare. Toate aceste calități enumerate mai sus sînt de cea mai mare însemnătate pentru un conducător socialist. Principiile socialiste sînt sigure, idealul și țelul socialist sînt limpezi, dar drumurile cari duc acolo sînt așa de multe, așa de grele, atît de nesigure, așa de întortochiate și spinoase, încît e fără de seamă de greu de a găsi drumul cel drept și sigur. Pentru asta trebuie minte clară, tact, simț de realitate, devotament adînc pentru cauză și un simț mare de răspundere. Toate acestea Frimu le avea din belșug...

...Ceea ce făcea marele farmec al personalității morale a lui Frimu și ceea ce îi dădea o ascendență și-i asigura o influență binefăcătoare asupra celorlalți era marea lui armonie sufletească...

...Calitățile sufletești puțin comune ale lui Frimu, ridicate la cea mai înaltă a lor potență prin armonia desăvîrșită ce domnea în sufletul lui, au făcut din Frimu un mare socialist. Iar faptul că el era lucrător, un lucrător ce vorbea lucrătorilor, un lucrător care pricepea și simțea așa de bine psihologia maselor populare, acest fapt, se înțelege, a contribuit mult ca influența lui asupra maselor muncitoare să fi fost așa de mare...

C. DOBROGEANU-GHEREA:
„I. C. Frimu". Articol apărut în „Socialismul" nr. 33, din 19 februarie 1920

Se anunță moartea șefului socialist I. C. Frimu.

Om statornic în vederile sale, camarad credincios al celor cari au luptat alături de dînsul, om de treabă, iar, nu mai puțin, evoluționist convins, care aducea o notă de calm în vălmășagul revendicațiilor sociale, el merita stima adversarilor.

(Cenzurat)

N. IORGA,
„Neamul românesc" nr. 32, din 10 februarie 1919

...Nu l-am văzut niciodată dezamăgit și învins. Nici chiar în închisoare. Ba poate că niciodată nu i-am văzut ochii mai blînzi și mai limpezi ca atunci cînd, în urma întrunirii de la 19 octombrie 1909, l-am găsit la judecătorul de instrucție, după trei zile petrecute în beciurile poliției, bătut, însîngerat, cu fața diformă și umflată. În zilele acelea de guvernare lașă și crudă ale ministerului domnului Brătianu, ochii tovarășului Frimu ascundeau o durere și o revoltă nemărginită, într-un albastru senin ca al ochilor unui copil. Să-l ferească Dumnezeu pe domnul Brătianu să dea vreodată ochii cu ochii oceia, în parlamentul țării.

N. D. COCEA,
Articol apărut în revista „Facla" din 12 februarie 1911

...Scump prieten, inimă fierbinte și suflet de apostol ! Ai voit să mîntuiești pe frații tăi, ai voit binele poporului, ai voit să potrivești cu rîndeaua ta — tîmplar sublim — nodurile și scrîșnelile blestematei trupine sociale ? Te priveam totdeauna cu drag și admirație. Iubeam avîntul tău, veneram sfînta ta sinceritate și mă plecam adînc, cum mă voi pleca întotdeauna, înaintea crezului tău socialist.

GALA GALACTION : „O lume nouă",
București, Editura P. S. D., p. 45—48

...Frimu a întruchipat tot ce a fost mai bun în vechea mișcare muncitorească și socialistă din România. A fost cea mai luminoasă figură a mișcării noastre muncitorești dinaintea primului război mondial. Mulți au subliniat, pe bună dreptate, omenia, trăsăturile alese ale personalității lui Frimu. Dar el a fost, înainte de toate, *un conducător* politic și un organizator. Acestea se puteau realiza numai în legătură strînsă cu oamenii. De aceea la Frimu munca cu oamenii juca un rol atît de mare, reprezenta o necesitate firească....

GHEORGHE STOICA,
din prefața la volumul „I. C. Frimu", în curs de apariție în colecția „Evocări", București, Editura politică 1969

Texte selecționate de N. PETREANU și D. BARAN

BAYARD

PĂCATE ȘI VIRTUȚI CAVALEREȘTI

STELIAN BREZEANU

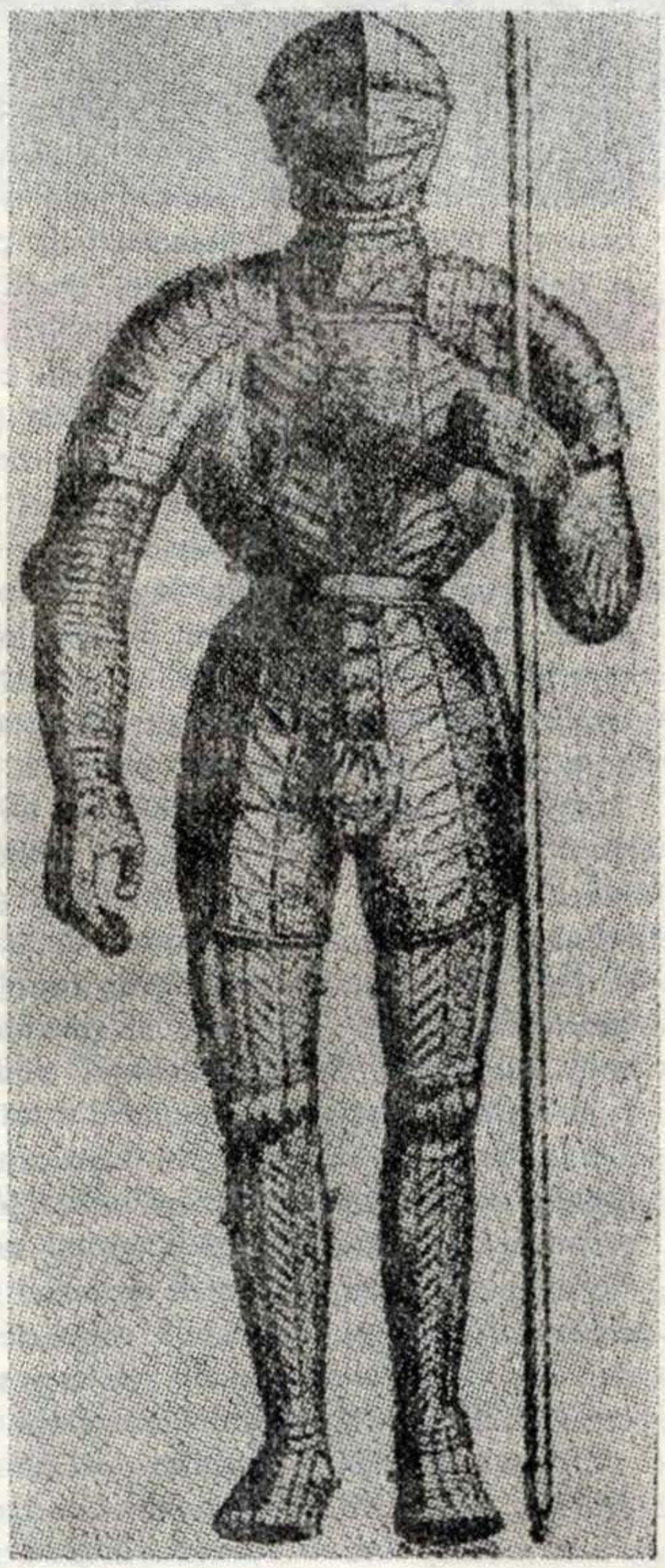

Anno domini 1503... De aproape zece ani pămîntul Italiei era călcat în picioare de armate străine — franceze și spaniole — în lupta pentru bogățiile peninsulei. Pe francezi îi comanda regele Ludovic al XII-lea, iar pe spanioli Gonzalvo de Cordoba.

Într-una din dimineţile lui decembrie, tabăra franceză fu cuprinsă de mare fierbere. Spaniolii dădeau un nou atac în josul rîului Garigliano. Francezii din garnizoana podului alergară să respingă atacul.

Rămas cel din urmă, un cavaler tocmai se pregătea să pornească după tovarăşii săi de arme. Fu singurul care zări, dincolo de pod, răsărind de după nişte movile cîteva sute de oşteni spanioli, care se îndreptau spre pod. Cavalerul înţelese tactica iscusită a duşmanului, care simula un atac asupra altei poziţii pentru ca adversarul să lase podul fără apărare, iar el să-l ocupe şi să atace din flanc oastea franceză.

„Basco, aleargă şi caută oamenii noştri ! — porunci cavalerul scutierului său. Altfel sîntem pierduţi. Eu îi voi distra pe spanioli pînă la întoarcerea ta !"

Şi se avîntă singur în faţa duşmanului.

Avangarda cavaleriei spaniole se angajase deja la celălalt capăt al podului. Galopînd în întîmpinarea ei, cu viziera lăsată, cu lancea plecată, cavalerul frînse elanul năvălitorilor. La fiecare lovitură de lance ţîşnea strigătul de moarte al unui duşman prăbuşit de pe pod, în curentul năvalnic al rîului.

Spaniolii erau uluiţi : să fie oare cu putinţă ca un singur om să zădărnicească un plan atît de bine întocmit ? Şi înverşunarea luptei spori. Săgeţile cădeau ca ploaia în dreapta şi în stînga temerarului cavaler, dar ca prin minune nici una nu-l nimerea. Părea un leu asupra căruia se năpustise o hidră cu zeci de capete.

Într-un tîrziu auzi tropot de copite. Soseau francezii.

„L-aţi avut în mînă pe Bayard!" — le strigă el spaniolilor. La auzul numelui, adversarii tresăriră : „Bayard ? Cavalerul cel făr' de frică şi prihană" ?

Cînd lăcomia dă mîna cu ambiţia

Odată cu secolul al XV-lea se pregătea să apună o lume veche, cea a cavalerilor. Războiul de 100 de ani fusese pentru aceştia o neîntreruptă agonie. Praful de puşcă avea să le semneze actul de deces fizic, iar „Don Quijote" al lui Cervantes — actul de deces moral.

Lumea cea nouă a lui Leonardo şi Michelangelo, Machiavelli şi Cesar Borgia prăvălea, unul după altul, stîlpii ce susţineau edificiul clădit pe autoritatea milenară a Bibliei.

In acel asfinţit de secol se părea că raţiunea îşi croieşte un drum statornic în lume. Rupînd grelele lanţuri ale scolasticii, ea pornea spre „descoperirea omului şi a lumii". Dar istoria îşi are ciudăţeniile ei. Un puternic vînt de aventură, iscat parcă din adîncurile vremii, inundă Europa apuseană. Ariosto şterse colbul de pe istoria faimosului Roland şi cîntă din nou epopeea şi aventura cavalerească, încercînd să-i prelungească viaţa.

La moartea „înţeleptului rege" Ludovic al XI-lea în 1483, Franţa era o ţară bogată, centralizată şi înzestrată cu o armată puternică. Dar strălucita aristocraţie franceză, potolită nu atît de braţul puternic al lui Ludovic al XI-lea, cît de marea lui iscusinţă în a ţese intrigi, aştepta un prilej pentru a-şi dobîndi vechile privilegii şi a-şi relua vechiul năravaş al luptelor fără sfîrşit. In faţa unei rebeliuni nobiliare, regalitatea franceză preferă „fumurile şi gloriile Italiei". Aureolată de splendida ei civilizaţie şi de imensele bogăţii adunate din întreaga lume, dar sfîşiată de lupte fratricide, Peninsula Italică deveni ţinta ambiţiilor de cucerire ale nobilimii, dar şi a noului suveran Carol al VIII-lea. Cezarii Franciei luară drumul Alpilor şi „nebunul" rege deschise o aventură care, vreme de peste şase decenii, scăldă în sînge solul Europei.

Era în anul 1494. În fruntea unei puternice armate, înzestrate cu cea mai bună artilerie a vremii, tînărul suveran invadă Italia.

Pierre Terrail, senior de Bayard, care nu împlinise încă douăzeci de ani, văzu un prilej pentru a-şi împlini visurile de glorie şi aventură, tradiţionale în familia sa. Petrecuse cîţiva ani în anturajul lui Carol, duce de Savoia, apoi la curtea regelui Franţei, unde reuşise să pătrundă toate tainele meseriei armelor. Avînd de ales între satisfacţiile puţine şi searbede ale unei cariere de curtean şi riscurile vieţii de războinic îmbrăcă armura şi-şi încinse spada. Fusese chemarea destinului.

In Italia, aventură, glorie, prăzi bogate. Pavia... Florenţa... Roma... Napoli, *del mondo la piú bella parte*... Carol al VIII-lea, după pilda cezarilor antici, îşi făcuse o intrare triumfală în oraşul de la poalele Vezuviului. Nici nu apucă să tragă spada şi fructul dorit — regatul napolitan — căzu în stăpînirea sa.

Totul începuse ca un pasionant basm oriental. Dar pe neaşteptate, în 1495, situaţia se complică. Neliniştiţi de succesele francezilor, puterile vecine interveniră pentru a reface echilibrul european. O oaste a coaliţiei apărută în Lombardia tăie

Portretul cavalerului Bayard

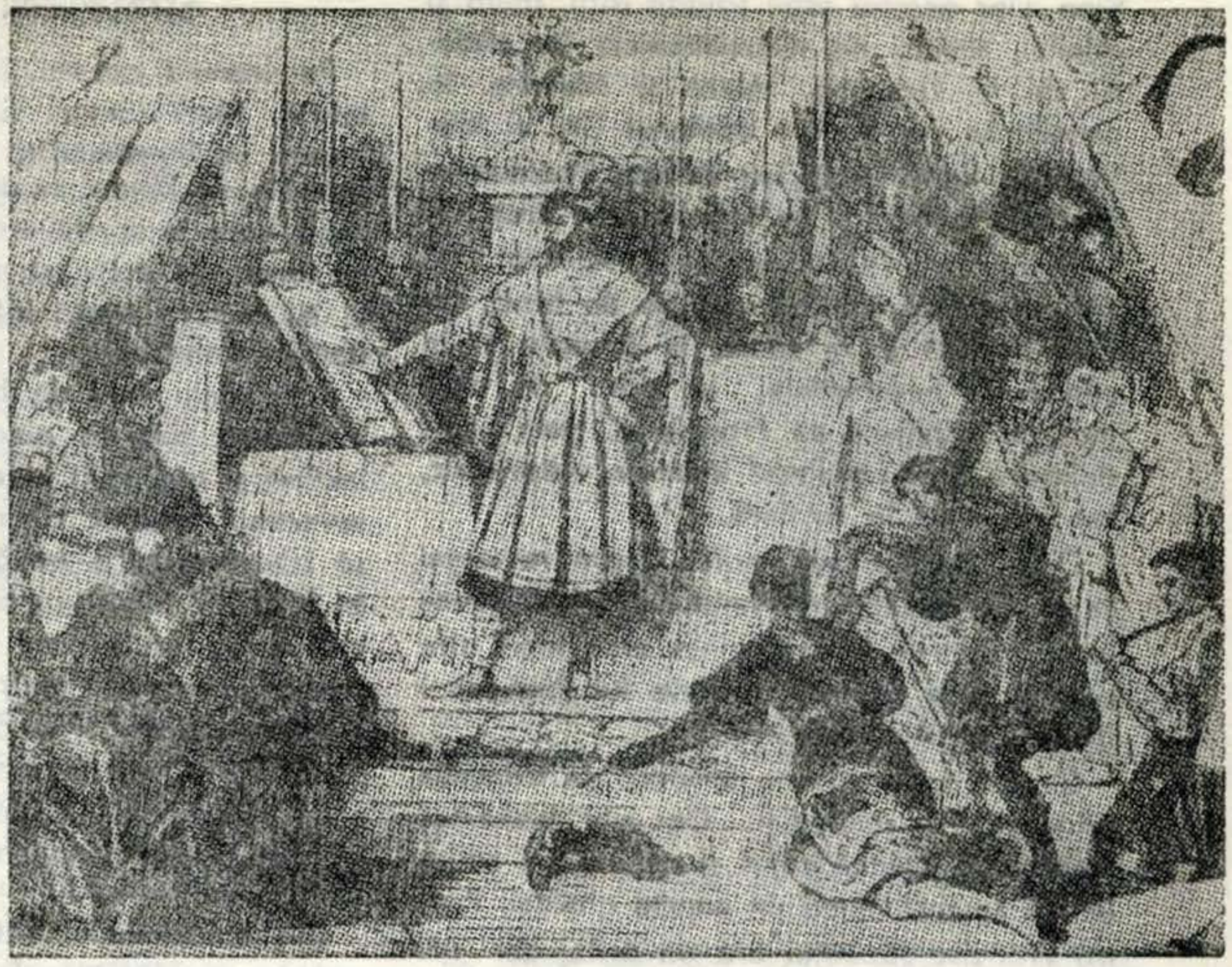

Pierre Terrail, senior de Bayard este făcut cavaler de regele Franței

legătura lui Carol cu Franța. Regele trecu repede Apeninii și înaintă, în întîmpinarea dușmanului, care era de trei ori mai numeros. Înfruntarea de la Foronuovo fu scurtă, dar crîncenă. Acolo primi Bayard botezul unei bătălii adevărate și se dovedi la înălțimea reputației sale. Lăncile i se frînseră una după alta. O puternică lovitură de halebardă, abătută asupra lui, îl răsturnă de pe cal. Cu un efort supraomenesc reuși să se ridice și să ajungă la ai săi, cu un stindard venețian pe care-l capturase, pe care-l depuse la picioarele suveranului său.

Devenise eroul zilei, simbol viu al „furiei franceze". Regele îi conferi titlul de „cavaler făr'de frică și prihană" („le chevalier sans peur et sans reproche").

După cîteva ore, oștile Franței răzbiră prin mijlocul armatelor dușmane, croindu-și drum spre Alpi.

Încleștarea de la Marignano

Trecură anii... Carol al VIII-lea se săvîrși din viață în 1498. Anii consumară apoi și domnia lui Ludovic al XII-lea, care, mînat de aceeași aviditate, continuase să pîrjolească Peninsula Italică.

Suit pe tronul Franței la începutul anului 1515, Francisc I era frumos și desfrînat, îndrăzneț și risipitor, însetat de putere și nepăsător la suferințele poporului său.

Ispitit și el de prada pe care o reprezenta Italia, trimise vorbă lui Bayard să se îndrepte spre această țară, pentru a comanda avangarda oștirii franceze.

Vestea sosirii lui în valea rîului Pad căzu ca un trăsnet asupra dușmanilor. „Acest Bayard a trecut munții, dar îl voi prinde ca pe un porumbel în colivie!" — se făli Prospero Colonna, comandantul armatei papale. Cîteva săptămîni mai tîrziu, el era cel care lîncezea în cușca lui Bayard. Întreaga oaste a pontifului de la Roma capitulă, ceea ce sili pe mercenarii elvețieni să se retragă spre Milano.

Cîteva zile mai tîrziu, Francisc I își aducea trupele în cîmpia lombardă. La Marignano, nu departe de Lodi, avu loc o mare bătălie, în cadrul căreia 30 000 de pedestrași și 9 000 de călăreți francezi, susținuți de o artilerie excelentă, înfruntară pe cei 28 000 de pedestrași elvețieni ai cardinalului de

Sion. Dar aceștia erau soldați dîrji, înalți și atletici, mîndri de răsunătoarele lor victorii de la Granson, Morat și Novara. În acordurile corului din cantonul Uri, ei înaintau la luptă în rînduri strînse, bizuindu-se pe forța loviturii și pe îndemînarea brațelor.

Bayard era în elementul lui. Aplecat pe cal, se avîntă printr-o pădure de lănci, lovind în față și în spate, în dreapta și în stînga. Pe neașteptate, un grup de vrăjmași îl înconjură pe Francisc I, gata să-l doboare. Dar cavalerul interveni năprasnic, salvîndu-l de la captură.

Odată cu venirea zorilor, lupta reîncepu cu și mai multă înverșunare. Șarjele cavaleriei franceze fură respinse una după alta și abia spre amiază artileria lui Francisc I frînse avîntul elvețienilor.

Cîmpul de luptă era acoperit de trupurile celor uciși și schilodiți. Dar nici monarhul Franței, nici neînfricatul și neîntinatul cavaler nu se sinchiseau de soarta gloatei. Pentru Francisc războiul era un prilej de noi cuceriri, pentru Bayard, profesionistul armei albe, o competiție cu caracter aproape sportiv.

Nici un nor nu mai tulbura acum cerul cîrmuitorului francez, care dori să fie „uns" cavaler de către cel mai vrednic oștean al regatului. Onoarea reveni lui Bayard, „pentru că nimeni nu avusese norocul de a se găsi în atîtea bătălii și asalturi... și de a da mai multe dovezi de vitejie, îndemînare și înțelepciune..."

Zadarnic se ridica pe atunci vocea lui Rabelais în contra imitărilor anacronice ale isprăvilor lui „Hercul, Alexandru, Hanibal, Scipio și Cezar : vitejia de odinioară e azi furt și silă". Sunetul războinic al trîmbițelor înăbuși glasul înțelept al scriitorului.

Stratagema reușește

Pe vremea aceea, pacea avea viață scurtă. Nori negri și amenințări pentru Franța se îngrămădiră curînd la orizont. Dincolo de Pirinei se urcase pe tron un nou rege, care în scurtă vreme căpătă și coroana imperială a Habsburgilor: Carol Quintul. El își închină viața întreagă mirajului monarhiei universale.

Tendințele sale de hegemonie întîlneau în Franța singura piedică. Alianța Angliei înclină și mai mult balanța în favoarea lui : suveranul britanic Henric al VIII-lea făcu să izbucnească o nouă furtună războinică în 1521. În frunte cu contele von Nassau și cu aventurierul Franz von Sieckingen, o puternică armată pătrunse în Franța. Surprins nepregătit, Francisc I încearcă să cîștige timp. Cheia rezistenței se găsea în orășelul de graniță Mézières. După cucerirea lui, năvălitorului nu-i rămînea decît să bată la porțile Parisului.

Din Dauphiné-ul său natal, Bayard se grăbi spre Mézières. În locul unei cetăți puternice și bine echipate găsi o localitate cu fortificațiile slabe, bastioane dărîmate și un turn în ruină. Peste două zile apăru și dușmanul. Situația cavalerului era foarte grea. Celor 40 000 de inamici, care dispuneau și de artilerie, Bayard nu le putea opune decît niște metereze neterminate, în spatele cărora se aflau abia 3 000 de apărători, cu alimente și muniții insuficiente.

Cotropitorii trimiseră un sol, care-i ceru să capituleze. „Prietene — îi răspunse cavalerul —, spune stăpînilor tăi că regele, suveranul meu, are destui oameni ca mine pentru a păstra acest oraș care vă stă în cale. Deoarece mi-a făcut cinstea de a se încrede în mine, sper să-l păstrez pînă cînd stăpînii tăi se vor plictisi de asediu..."

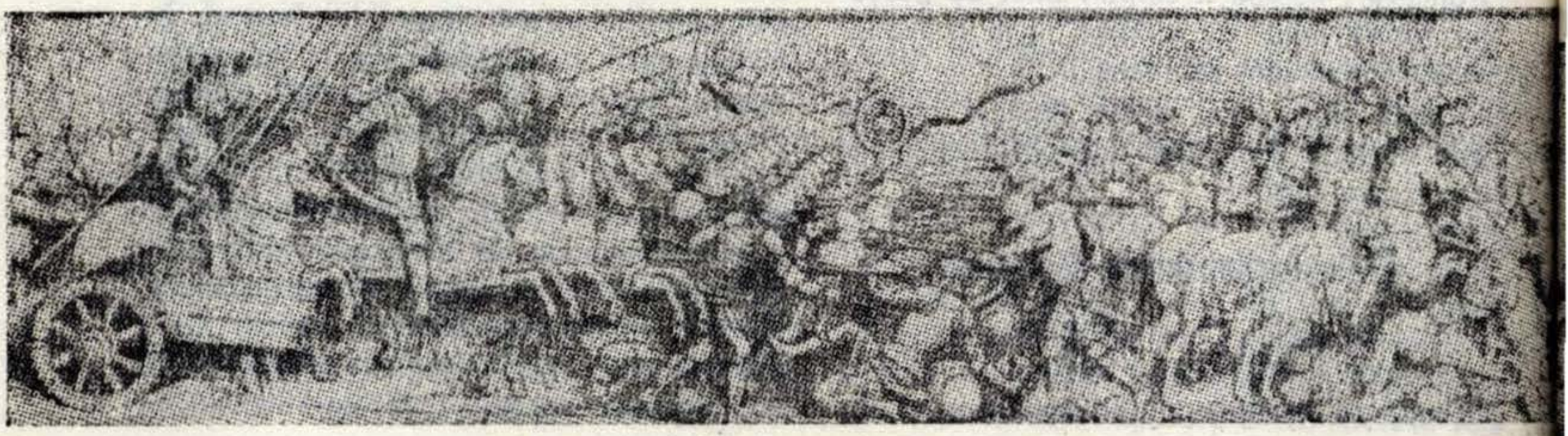

Trecură trei săptămîni de lupte înverșunate. Totul se prefăcuse în ruină. Cei rămași în viață se aflau la capătul puterilor. Lui Bayard îi veni o idee : aflînd de discordia dintre cei doi comandanți din tabăra dușmană, von Nassau și von Sieckingen, făcu să cadă în mîinile celui de-al doilea o scrisoare, prin care îl anunța pe Francisc I că orașul este perfect aprovizionat și că moralul soldaților e nezdruncinat. Descurajat, von Sieckingen ridică tabăra în aceeași zi și bătu în retragere. După trei zile, nu mai puțin descurajat, renunță la asediu și contele von Nassau.

★

Din nou în Italia. Ultimele zile ale lui aprilie 1524 se scurgeau chinuitor de greu. Oastea franceză se retrăgea din Lombardia, în dezordine, hăituită pas cu pas de spanioli. De vină era incapacitatea comandantului șef, amiralul Guillaume Gouffier de Bonnivet, favoritul regelui.

Focul necruțător al archebusierilor basci semăna moarte în jurul cavalerului Bayard. Și iată că norocul lui proverbial nu-l mai ocroti. Lovit în spate, se frînse pe cal și căzu la tulpina unui stejar bătrîn.

Cînd se trezi din leșin, constată că era la Romagnano Sesia, înconjurat de spanioli. Recunoscu pe marchizul de Pescara și pe generalul Francesco d'Avalos. Făceau parte din tabăra adversă, dar îi însuflețea aceleași „ideal", aceeași mentalitate de spadasini cu titluri de noblețe, de profesioniști ai războiului. Veniseră cu toții să plîngă „marea pierdere pe care o suferă întreaga cavalerime...", căci „Franța nu știe ce a pierdut azi în acest cavaler...".

La căpătîiul muribundului venise și vechiul său tovarăș de arme, canetabilul de Bourbon, care-și trădase țara și trecuse de partea dușmanului. Cînd el încercă să-și exprime durerea pentru rănirea lui Bayard, acesta îi răspunse : „Vă mulțumesc, dar nu eu sînt cel care trebuie plîns. Mi-e milă de domnia voastră, monseniore, de a vă vedea contra regelui, *a patriei* și a jurămîntului vostru". Era o lecție aspră pe care cavalerul o dădea canetabilului trădător. În acest răspuns al lui Bayard, istoriografii remarcă trecerea de la simpla fidelitate față de persoana monarhului, la un sentiment nou, mult mai cuprinzător și mai general — patriotismul.

Bayard închise ochii pentru totdeauna. Avea patruzeci și opt de ani. Armata spaniolă, în frunte cu comandantul ei, defilă descoperită prin fața trupului său neînsuflețit.

Au fost folosite ca izvoare : *Histoire du Gentil, Seigneur de Bayard composée par, le Loyal Serviteur*, Paris, 1882 ; Commynes' *Mémoires*, t. III, Paris, 1925 ; Alfred de Terrebasse, *Histoire de Pierre Terrail, Seigneur de Bayard*, Paris, 1828 ; Paul Ballaguy, *Bayard*, Paris, 1935 ; Marcel Brion, *Bayard*, Paris, 1942 ; Henri Bordeaux, *Vie et mort de Bayard*, Paris, 1943 ; J. Calmette, *L'Elaboration du monde moderne* ; Lefranc, *La vie quotidienne au temps de la Renaissance*, Paris, 1956 ; *Hacket, François I-er*, Paris, 1933 ; Duc de Lévis-Mirepoix, *François I-er*, Paris, 1931 ; J. Bainville, *Heur et malheur des français*, Paris, 1924 ; A. Oțetea, *Renașterea și reforma*, București, 1968.

Basoreliefuri de pe mormîntul lui Francisc I reprezentînd bătălia de la Marignano

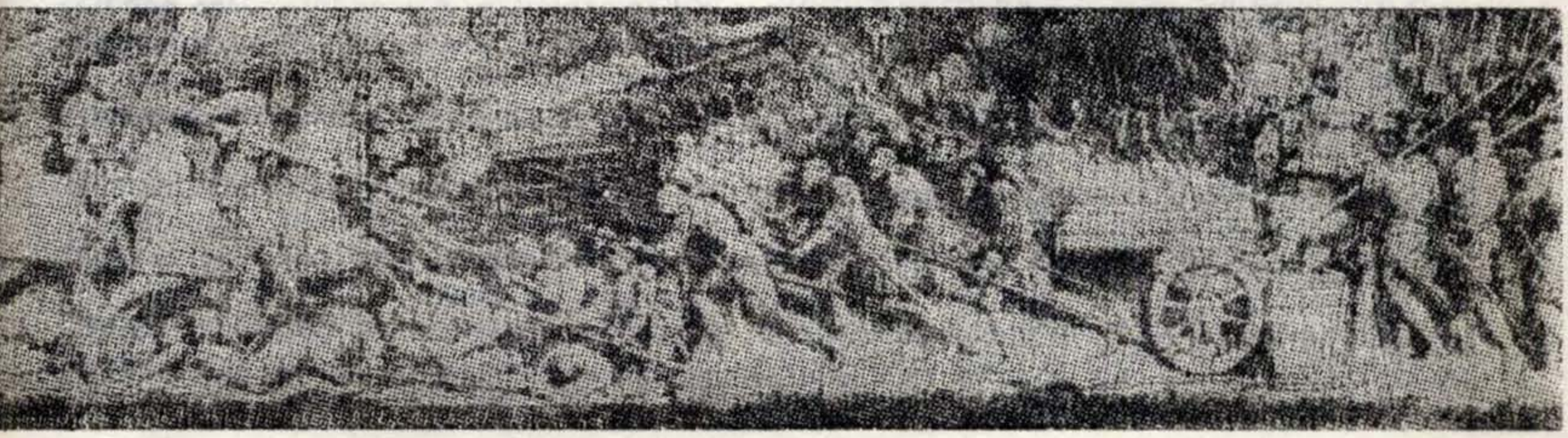

O interesantă pagină din activitatea externă inițiată de Ștefan cel Mare — revelatoare și ea pentru prestigiul diplomatic de care se bucura între șefii de state ai timpului — o constituie încercarea de a media între țarul Ivan al III-lea al Moscovei și ginerele său Alexandru, mare cneaz al Lituaniei, între care, datorită acumulării unui șir de neînțelegeri, relațiile ajunseseră extrem de încordate. Faptul că Alexandru urmărea să-și convertească soția (fiica țarului) în mod silit la catolicism constituia un element în plus în agravarea conflictului dintre cei doi suverani.

Acțiunea întreprinsă de Ștefan în anul 1498, prin trimiterea unei solii țarului Moscovei, se înscrie în preocupările de anvergură ale domnitorului moldovean, pe coordonatele politicii de înțelegere între domnii creștini în vederea coalizării eforturilor tuturor împotriva dușmanului comun : Imperiul otoman. Iată ce-i declara țarului moscovit solul lui Ștefan : „Ștefan Voevod ne-a poruncit să-ți vorbim : toți craii și toți domnii creștini, cîți sînt și toate părțile apusului și toate țările Italiei se unesc și se gătesc și ar dori să meargă împotriva păgînilor. Ar fi bine să ai și tu pace cu creștinii și să te scoli împreună cu toți domnii creștini împotriva păgînătății".

Prin aceeași solie domnitorul român îl înștiințează pe țarul rus că a întreprins demersuri și pe lîngă ginerele acestuia, cneazul Alexandru, trimițînd la curtea lui pe „același sol al nostru pe care l-am trimis și la voi, pe Constantin diacul, ca să vă facă treabă și el, după înțelegerea și jurămîntul și zapisele ce ați avut împreună (cu Alexandru), și după ce va fi făcut treabă, cum e înțelegerea și jurămîntul și cum sînt zapisele ce ați avut împreună, să faci și tu pace și să trăiești în unire cu el".

„Ștefan Vodă ne-a poruncit să-ți vorbim"

P. BĂRBULESCU

Foarte firesc și logic apare răspunsul dat de Ștefan în aceeași solie, la cererea lui Ivan al III-lea ca și domnitorul român să se ridice contra lui Alexandru : „Dar adu-ți aminte : cînd ai trimis la noi pe solii tăi Ivan Bersen și Balița diacul ne-au vorbit ei din partea ta ca să luăm pace cu ginerele tău, cu marele cneaz Alexandru al Litvei, fiindcă ai luat și tu înțelegere și pace cu el. Noi atunci, după vorbele tale, am făcut pace cu el și ne-am jurat pe cruce și am scris zapise de pace".

Călcarea „zapiselor de pace" încheiate cu domnitorii creștini nu era în firea dom-

nitorului român. De fapt în virtutea respectului unor asemenea „zapise" acționa Ștefan cu atîta stăruință în vederea stabilirii păcii între Ivan al III-lea și Alexandru. Însuși cneazul lituan atunci cînd face apel la Ștefan spre a interveni în conflictul dintre el și socrul său îi amintește de un asemenea „zapis". Semnificativă în acest sens este declarația făcută lui Ștefan de către solul lui Alexandru, pe nume Boguș : „Domnul nostru a zis : De aceea îți aducem aminte domniei tale de **tratatul** tău cu noi și de jurămîntul nostru, ca să binevoiești a ne fi sfătuitor și a ne ajuta împotriva acestui neprieten al nostru în neplăcerea și nevoia noastră. Tot așa îți vom fi și noi sfătuitori și te vom ajuta în neplăcerile și nevoile tale, împotriva tuturor neprietenilor

Domnița Elena, fiica lui Ștefan cel Mare

tăi, după **înțelegerea** ce avem cu tine și după jurămîntul nostru". Nu întîmplător făcea deci cneazul lituan apel către domnitorul român într-o împrejurare atît de grea. Apelul era deci firesc. Alexandru își dădea, de asemenea, seama de posibilitățile reale pe care Ștefan le avea de a-l sprijini, relațiile domnitorului moldovean cu țarul Moscovei fiind deosebit de strînse. Fiica sa, Elena, era căsătorită cu fiul țarului, situație care nu l-a făcut însă pe Ștefan să treacă cu totul de partea lui Ivan al III-lea împotriva cneazului lituan. Domnitorul român înțelegea că dezbinarea celor doi domni era deosebit de periculoasă în împrejurările tulburi ale acelui timp, cînd represiunea otomană se prăvălea asupra statelor vecine.

Ștefan a continuat acțiunea sa menită să aducă pacea între cei doi. În anul următor, 1499, el a trimis pe diacul Costea în solie la Alexandru, căruia i-a expus deschis învinuirile pe care țarul Ivan al III-lea i le aducea. „Și să știți, milostivirea voastră, spunea diacul Costea lui Alexandru, că odată cu solul vostru (Boguș) a sosit la noi și un sol al marelui cneaz al Moscovei și în solia ce a adus el pune vina pe milostivirea voastră".

Domnitorul român deschidea totodată cu multă abilitate poarta înțelegerii între cei doi, transmițînd că țarul „n-a fost bucuros că lucrurile s-au întîmplat acum astfel între voi și el" și îndemnîndu-l pe Alexandru : „De aceea, dacă milostivirea voastră ați făcut așa, milostivirea voastră faceți cum știți că a fost înțelegerea dintre voi. Noi am fi bucuroși să putem face dragoste și pace și înțelegere între voi, cum a fost mai înainte".

Acțiunea de mediere întreprinsă de Ștefan se desfășura pe mai multe planuri. Astfel, în solia amintită el îl informa pe Alexandru asupra faptului că a acționat și pe lîngă Mengli-Ghirei, „țarul Perecopului", în vederea unei intervenții conjugate pentru a ajuta rezolvarea neînțelegerii, promițîndu-i că „de îndată ce acest sol al nostru se va întoarce de la tătari cu vreo solie, noi vom trimite la milostivirea voastră și vă vom da de știre".

Printr-o nouă solie trimisă în anul 1501 lui Alexandru (devenit acum rege al Poloniei în locul fratelui său Ioan Albert), Ștefan se scuza că la încoronarea sa nu a trimis o ambasadă care să-l reprezinte. Rămînînd fidel ideii sale de rezistență împotriva turcilor pe calea unității țărilor amenințate, domnitorul român făcea din nou și cu această ocazie o încercare de împăcare a regelui Alexandru cu țarul Rusiei Ivan al III-lea. Răspunsul negativ al regelui Alexandru la această nouă încercare a lui Ștefan ca și evoluția generală a evenimentelor nu au venit în sprijinul conflictului în modul preconizat de domnitorul român. S-a vădit încă o dată neînțelegerea pericolului ce amenința o serie de țări din centrul, estul și sud-estul Europei și care va avea drept consecință, în cele din urmă, extinderea ocupației otomane cu influențe nefaste considerabile.

Marele merit al diplomației lui Ștefan apare și în cazul semnalat drept o diplomație a tratativelor și spiritului de înțelegere reciprocă în vederea unirii forțelor pentru obiectivul comun, rezistența în fața pericolului otoman.

ÎMPĂRĂȚIA MORȚII

O. LUSTIG

Cu 24 de ani în urmă, la sfîrșitul lui ianuarie 1945, cînd porțile Auschwitz-ului au fost dărîmate, în acest lagăr de nimicire în masă — cel mai mare din miile de lagăre de concentrare care împînziseră Germania nazistă și teritoriile cotropite — trupele sovietice eliberatoare n-au găsit în viață decît cîteva mii de oameni.

De la 20 mai 1940, cînd a sosit primul grup de deținuți și pînă la eliberare, pe porțile lagărului Auschwitz au intrat milioane de deportați din aproape toate țările Europei. Numărul celor asasinați n-a putut fi stabilit cu precizie. După unele date care au putut fi reconstituite, cifra se ridică la peste 4 milioane. Dacă se ia ca bază de calcul capacitatea de ardere a celor 5 crematorii și zilele în care au funcționat cu întreaga lor capacitate, atunci cifra urcă la peste 5 milioane. Exterminarea în masă s-a făcut la Birkenau, denumit în mod oficial Auschwitz II și care se află la aproximativ 3 km distanță de orașul Auschwitz. Aici, marea majoritate a deportaților erau duși de pe peron direct în camerele de gazare.

Atrocitățile săvîrșite la Birkenau-Auschwitz, proporțiile asasinatelor comise aici depășesc orice închipuire omenească.

În curînd va apare în Editura pentru literatură volumul intitulat „Viața în imperiul morții" dedicată de autor — Oliver Lustig, fostul deținut cu nr. 112 398 în lagărele Auschwitz, Kaufering și Landsberg — memoriei „tuturor deportaților și luptătorilor antifasciști care, tîrîți în lagărele de concentrare naziste, au murit încredințați că fascismul va fi înfrînt, că viața va triumfa asupra morții".

Publicăm mai jos, în rezumat, capitolul „Plimbare prin infern" — document al crimelor săvîrșite la Birkenau-Auschwitz.

...De data aceasta, căpitanul SS Mengele, medicul șef al lagărului, porni în obișnuita sa vizită însoțit de un singur ofițer SS, proaspăt sosit de la Berlin. Mergeau, unul lîngă altul, pe drumul principal, care împărțea lagărul Birkenau în două.

Pe tînărul ofițer îl uimi multele garduri de sîrmă ghimpată, uriașii stîlpi de susținere, tăblițele care la tot pasul avertizau: „Pericol de moarte". Își ridică privirea spre cer. Întîlni fumul înecăcios care năvălea în rotocoale uriașe din două coșuri alăturate. Neliniștea îi spori. Hotărî să solicite explicații lui Mengele. Se întoarse spre el, dar acesta, urmărindu-l cu coada ochiului și sesizîndu-i frămîntările, se făcu că nu observă nimic și începu să fredoneze nepăsător o arie din „Văduva veselă". Auzindu-l, tînărului însoțitor îi pieri curajul și nu mai întrebă nimic.

Intrară în lagărul „C". Se opriră în fața unei barăci pe care scria „*Rewier*".

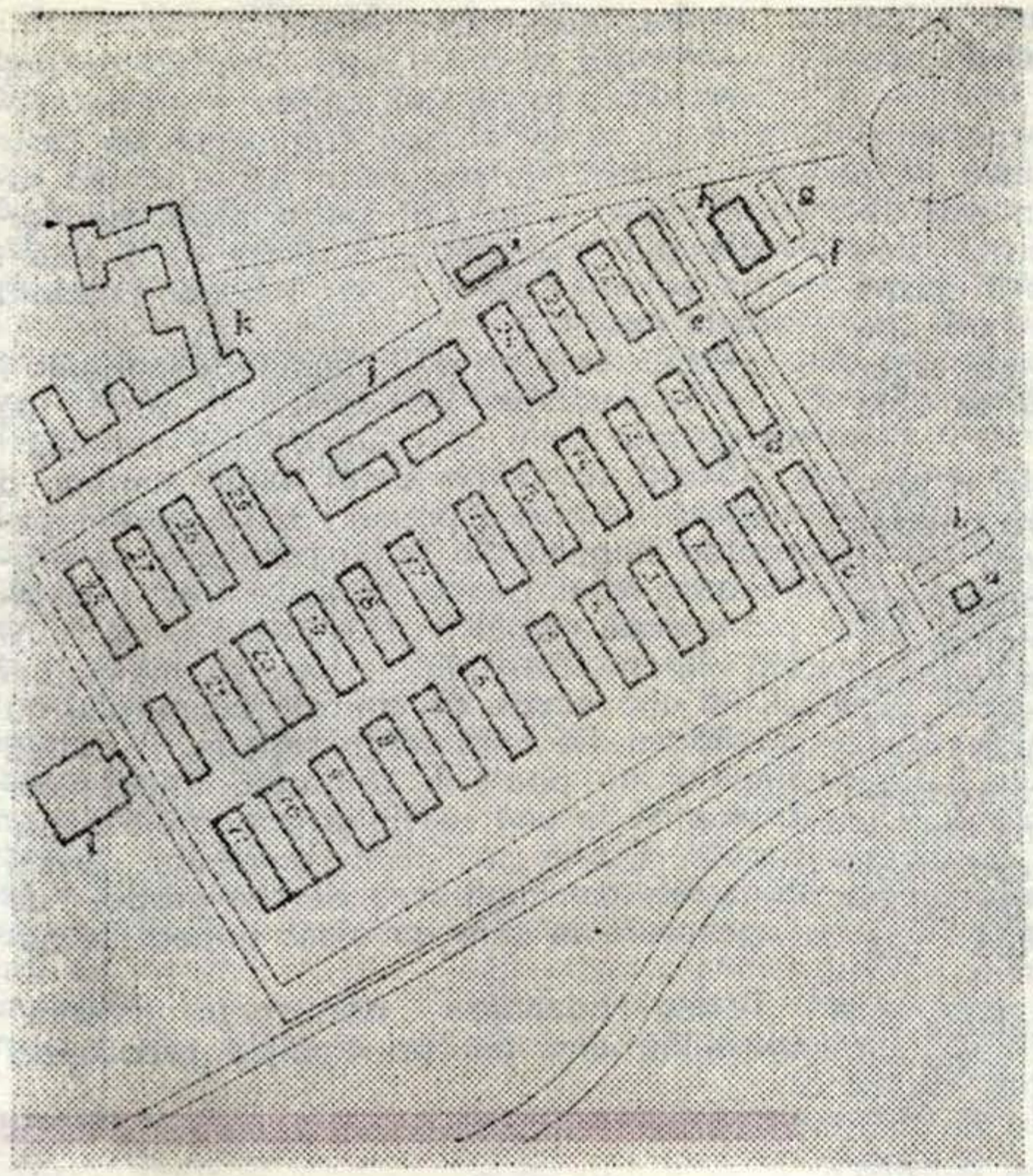

Planul lagărului de exterminare de la Auschwitz

— Este unul din cele mai bune spitale. Lucrează cîțiva doctori pricepuți, zise Mengele.

În cancelaria „*Rewier*"-ului, șeful spitalului, un doctor cu părul alb, adus puțin de spate, făcu un efort vizibil să ia o poziție de drepți impecabilă și dădu raportul. În liniștea care urmă se auzi un geamăt din sala alăturată.

Mengele se încruntă și întrebă pe un ton răstit :

— De ce gem bolnavii ?

— E o femeie. I s-a făcut un chiuretaj, iar pentru anestezie nu dispunem de nici un mijloc.

— Cum ? Faceți întreruperi de sarcină fără anestezie ?

— Știți, de două săptămîni, am primit ordin să facem chiuretaje, dar n-am primit decît... bîigui doctorul.

— De ce nu mi-ați raportat ? se înfurie Mengele. De ce nu mi-ați cerut ? Să vină imediat toți doctorii la mine !

Fără nici o introducere, Mengele începu să-i dojenească :

— De ce chinuiți bolnavii ? Vă repet pentru ultima oară, domnilor. În *Reich*-ul german totul se face precis, temeinic, fără cusur. Dacă am hotărît să instalăm un spital, apoi acela trebuie să fie spital, chiar dacă funcționează în lagărul „C" din Birkenau. Vă cer să respectați toate regulile care se impun. Răspundeți cu capul de fiecare bolnav. Să-mi faceți o listă cu tot ce vă lipsește. Mîine le veți avea pe toate. Sper că e ultima dată cînd găsesc vreo neregulă.

Și acum să începem vizita.

Bolnavii care se puteau ține pe picioare stăteau aliniați în fața paturilor. Mengele se opri lîngă primul pat. Se apropie de o fată și-i atinse delicat bărbia cu mîna înmănușată.

Șeful spitalului făcu grăbit doi pași și începu să explice pe nerăsuflate. Un flegmon la măsea. A fost nevoie de o mică operație la maxilarul de jos. A reușit. Fata se simte bine. Mîine...

Mengele îl întrerupse cu brutalitate.

— Cum a reușit... ce fel de bine e acesta, și apăsă semnificativ pe cuvintele „reușit" și „bine". Așa se face o sutură ? Și arătă cu un deget locul operației. Dumneavoastră de estetică nu ați auzit niciodată ? Dumneavoastră, la viitorul acestei tinere fete nu vă gîndiți ? Dumneavoastră sînteți cîrpaci sau medici ? Ce-i aici, spital sau măcelărie ? Mi-ați spus că sînteți doctori cu diplome obținute la Berlin, Paris, Praga și Bruxelles. Vă cer deci să vă faceți datoria la înălțimea prestigiului pe care-l au universitățile pe care le-ați urmat. Dacă mai întîlnesc o singură cîrpăceală de acest gen, vă trimit pe toți acolo unde vă e locul: la curățitul W.C.-urilor. Ne-am înțeles ?

Părăsiră lagărul „C". Mengele a reluat melodia din „Văduva veselă" exact de acolo de unde o întrerupsese.

Intrară în barăcile destinate experiențelor speciale. Vizita nu dură mai mult de o oră. Erau din nou pe drumul principal. Tînărul însoțitor se simți dezechilibrat, sleit de orice voință, neputincios. În urechi auzea în continuare explicațiile ce i s-au dat : ...injecțiile cu fenol produc moartea mai sigur și mai rapid dacă ele se fac nu pe cale intravenoasă, ci în jurul inimii.

...Scoaterea ovarelor nu pune nici o problemă. Se face fără narcoză și fără anestezie. Mai complicată este expedierea lor și a unor secțiuni de utere la laboratoarele din Berlin pentru analize histopatologice...

...Sînt interesante și preocupările radiologului specialist, profesor Schumann, care și-a ales drept cobai fetițe de 10—12 ani. Umplîndu-le cavitatea uterului și a trompelor cu un lichid contrastant, obține radiografii apreciate... Este experiența cea mai savurată de soldații „SS". Înainte de experiențe, lor li se încredințează partea cea mai plăcută...

— Am impresia că aici sînt încălcate limitele unanim admise în medicină, îndrăzni să-și spună părerea ofițerul șocat de cele văzute.

— Vreți să vă referiți probabil la transplantarea oaselor ?

— Da, tocmai la aceasta.

— Firește, e cam brutal să aduci deținuți direct de la lucru, să-i legi de masa de operație și să le extragi fragmente de oase din picioare. Puteau măcar să le scoată sabotții. Dar astea sînt totuși aspectele formale ale problemei. Gîndește-te la scop : cîți soldați de-ai noștri schilozi așteaptă aceste oase ?

— Efectuați și dv. anumite experiențe ?

— Se înțelege. Îndrăznesc să afirm că cercetările mele au o importanță statală.

«Există un singur drept uman suprem, o singură datorie supremă : să asigurăm puritatea sîngelui. Să ferim căsătoria de profanarea rasei, pentru ca ea să creeze exemplare după chipul lui Dumnezeu și nu monștri intermediari între om și maimuță». „Cine uită aceste cuvinte ale *Führer*-ului nu merită să fie considerat german. Puritatea sîngelui nu poate fi asigurată decît nimicind pînă la unu rasele și popoarele degenerate. Dorim să lăsăm urmașilor dovezi concrete, convingătoare despre gradul de degenerare în care au ajuns popoarele neariene".

Tocmai adunarea acestor „argumente" constituia una din principalele preocupări

Heinrich Himmler și Ernst Kaltenbrunner în inspecție într-unul din lagărele hitleriste

ale doctorului călău Mengele. Cînd selecționa pe peron deportații sosiți la Birkenau, urmărea cazurile ieșite din comun. Într-una din zile, la un transport din Polonia, a observat un tată și un fiu care semănau la față de parcă erau gemeni. Tatăl avea cocoașă în spate, iar fiul un picior mai scurt decît celălalt. I-a scos din coloană și i-a dus în laborator. Le-a luat un interogatoriu detaliat. A urmat banala injecție cu fenol. Scheletele lor au fost trimise la muzeul din Berlin.

— O mare parte din timpul meu „liber" mi-l consacru studierii gemenilor, se lăuda Mengele. Lichidarea unor popoare întregi, pe măsură ce ritmul va crește de la milioane la zeci de milioane anual va impune cu o necesitate stringentă intensificarea sporirii rasei ariene — rasă de stăpîni —, în general, și a poporului german în special. La noi s-au obținut rezultate mari în elaborarea metodelor de lichidare în masă și de sterilizare în masă, dar sîntem abia la început în privința sporirii fertilității mamelor germane. Or, sînt convins că această problemă va deveni în curînd de importanță primordială. Am curajul să afirm că pionieratul a fost făcut în această privință și nu pot să nu mă mîndresc cu faptul că tot ce s-a făcut este rodul experiențelor mele.

În lagărul „F" erau peste 90 de perechi de gemeni de toate vîrstele. Mengele studia mai întîi reacția organismelor. Aplica unei perechi un anumit tratament sau o intoxica cu o oarecare substanță. După cîtva timp oprea dezvoltarea ambilor frați sau surori. De regulă, injectîndu-le fenol în inimă. Diseca cu migală cadavrele și compara tulburările survenite în fiecare organism. Aceste experiențe se desfășurau relativ ușor. Dîndu-le o alimentație mai bună decît celorlalți deținuți, tratîndu-i politicos, gemenii, mai ales copiii, se supuneau fără împotrivire experiențelor.

Mult mai dificile erau împreunările, după cum declarau cu cinism călăii. Se urmărea efectul celor mai felurite combinații. Se împreunau doi frați gemeni cu două surori gemene ; surori gemene cu bărbați negemeni și invers. Perechile se împotriveau cu înverșunare. Se foloseau, bineînțeles, forța și amenințarea cu moartea. S-a încercat și administrarea în alimentație a unor medicamente stimulatoare, s-a experimentat și însămînțarea artificială. Scopul urmărit era afirmat cu cinism : fiecare femeie germană, la fiecare naștere să sporească gloria *Führer*-ului nu cu unul, ci cu doi soldați.

Pentru a grăbi ritmul experiențelor, nu se aștepta ca femeile să nască. Imediat ce se constata că au sarcini erau izolate. După

În camerele de gazare de la Auschwitz patru milioane de inimi au încetat să mai bată

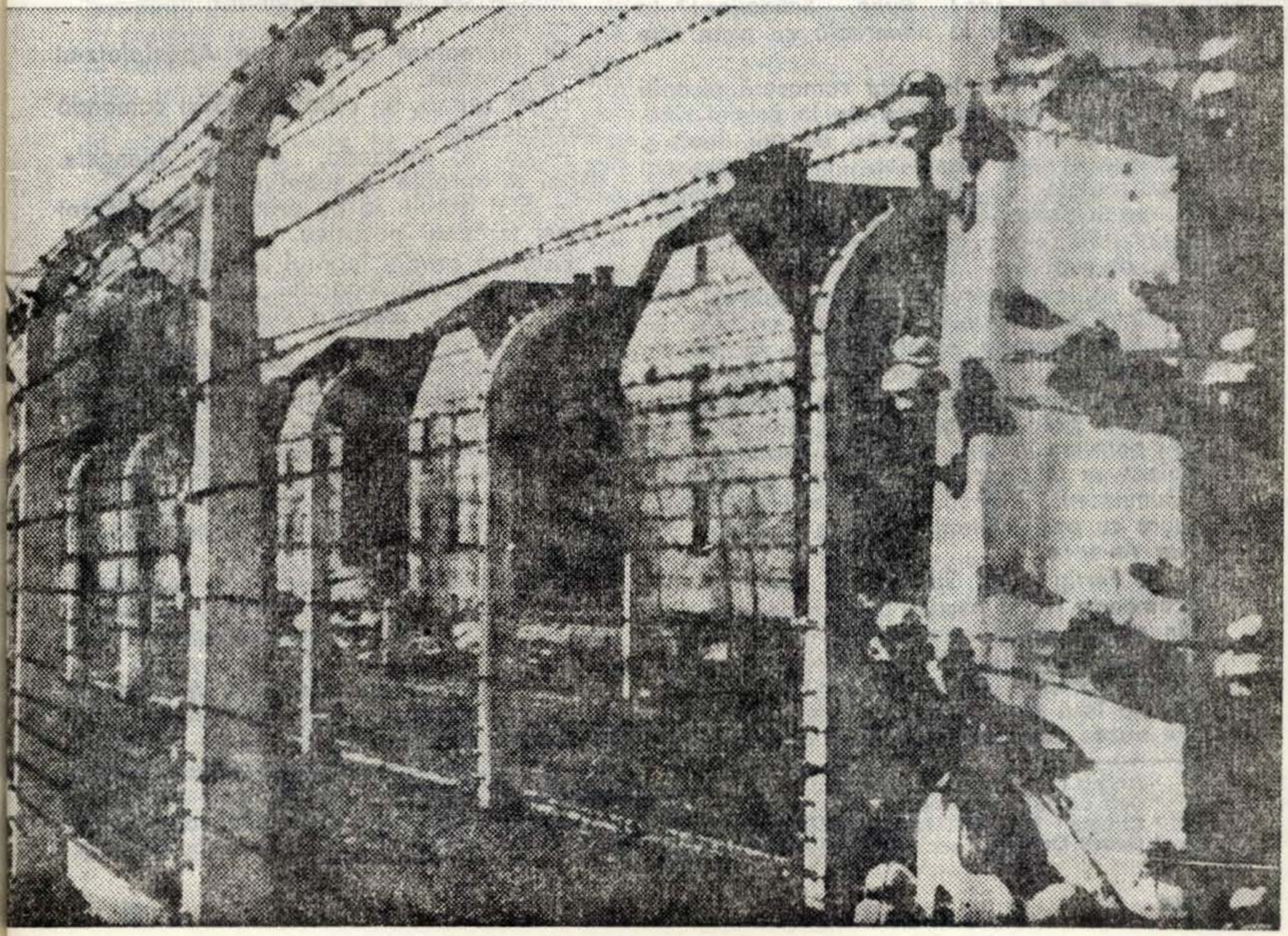

cel mult trei luni li se scotea întreg uterul pentru analize. Bineînțeles, în timpul operației se luau măsurile necesare ca victimele să sucombe. Scoțîndu-li-se uterul, nu mai puteau fi folosite pentru repetarea experienței.

...În lagărul „E", apelul de seară se terminase. Fără să strice rîndurile, deținuții se așezaseră pe pămînt și așteptau cu îngrijorare noile dispoziții.

Cînd a intrat pe poartă Mengele, lagărul a început să vuiască de comenzi aspre, întretăiate de țipete și vaiete. Apoi totul amuți.

După cîțiva pași, grupul de SS-iști care i-a întîmpinat la poartă li s-a alăturat. Miile de deținuți stăteau aliniați în rînduri de cîte cinci în fața fiecărei barăci.

În momentul cînd treceau de o baracă, deținuții răsuflau ușurați, dintr-o dată, ca la comandă.

Ajunși la baraca numărul șapte, Mengele se întoarse brusc spre stînga.

Blockälteste comandă energic :

— *Still Stand ! Mützen ab !*[1] și dădu raportul.

Peste 1 000 de oameni, tineri și vîrstnici, îmbrăcați în haine de rob, erau încremeniți în poziție de drepți. Trupurile le erau așa de vlăguite încît un vînt mai puternic i-ar fi culcat pe toți la pămînt din prima rafală.

— Dezbrăcarea !

Izbucniră plînsete. Rîndurile se îmbrățișau.

Capo[2] urlau :

— *Ruhe ! Los ! Ruhe, Schneller !*[3] în timp ce loveau la nimereală cu niște bîte enorme.

Ochii tînărului însoțitor rămaseră pironiți asupra rîndului din fața sa. În primul rînd, un tînăr de vreo douăzeci de ani. Înalt și subțirel. Părea resemnat. Privea nemișcat rotocoalele de fum care, îmbrîncindu-se, alergau deasupra barăcilor. Oamenii, deși tremurau de frig, din pricina încordării, erau lac de sudoare.

În spatele tînărului înalt și subțirel, doi deținuți se măsurau mereu cu privirile, își pipăiau coastele, se sfătuiau în șoaptă, se îmbrățișau. Umerii obrajilor le erau la fel de ieșiți în afară, iar nasurile semănau leit, încît cu greu îl deosebeai pe unul de altul. Al patrulea în rînd, cu mîinile împreunate la piept, se uita spre cer. Implora sprijinul lui Dumnezeu. Al cincilea părea mai calm. Măsura cu pașii distanța pînă la baracă, apoi iar revenea.

— *Fertig ! Still Stand !*[4] se auzi din nou comanda și cei peste 1 000 de deținuți așa, în pielea goală cum erau, încremeniră iarăși în poziție de drepți. Ochii, ascunși în fundul capului, priveau drept înainte. Trupurile însă nu se supuneau voinței. Vibrau, se auzea cum clănțăne dinții unora.

Mengele se îndreptă spre flancul drept. Toți SS-iștii îl urmară. Căpitanul se plimba de-a lungul frontului arătînd din cînd în cînd cu degetul spre rîndul pe lîngă care trecea. De data aceasta renunță la melodiile sprințare din „Văduva veselă" și atacă aria scrisorii din „Tosca".

Rîndurile arătate cu degetul de Mengele erau înhățate de SS-iști și împinse în cealaltă parte a *Appelplatz*-ului. Se apropiau de rîndul pe care-l privise mai înainte, minute în șir. Mengele își ridică tacticos mîna și întinse arătătorul. Tînărul înalt și subțirel se cutremură cuprins de un spasm, apoi păși afară din rînd, fără să mai aștepte să fie îmbrîncit. Cei doi, tatăl și fiul, îl urmară îmbrățișați. Al patrulea își continua rugăciunea de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic, pînă cînd un SS-ist îl pocni după ceafă atît de puternic încît căzu cu fața în noroi. Cel de-al cincilea se folosi de învălmășeala produsă și încercă s-o ia la fugă între celelalte rînduri. Nu făcu nici doi pași și fu trîntit la pămînt. SS-iștii îl înșfăcară și, lovindu-l cu patul automatelor peste cap, peste spate, în față, unde apucau, îl tîrîră după ei. Sîngele țîșnea după fiecare lovitură. Mai mult mort decît viu, deținutul fu aruncat între cei selecționați.

Un furier sosi pe o motocicletă. Așteptă pînă se termină selecționarea. Se apropie de Mengele și-i raportă ceva în șoaptă.

— Bine ! Poți pleca. Vin imediat.

Apoi întrebă pe un subofițer :

— Cîți au fost selecționați ?

— 600.

Se îndreptară cu toții pe *Appelplatz*-ul barăcii vecine.

După raport, un subofițer SS-ist comandă dezbrăcarea.

— La loc comanda, ordonă Mengele. Apoi se apropie de subofițer :

— Sînt grăbit. Ia pe primii 550 din front și-am terminat povestea.

Părăsiră grăbiți lagărul „E". Se îndreptară spre peronul lagărului unde sosise un nou transport. Merseră cîteva minute fără să-și mai vorbească.

— Iertați-mă, am impresia că aici noțiunea de selecționare are un conținut aparte, pe care eu nu-l înțeleg.

— Ha, ha, ha... izbucni Mengele într-un rîs nereținut. Mereu uit că am de-a face cu un începător. A selecționa, dragul meu domn, înseamnă a alege oamenii pentru crematoriu.

— Și care sînt criteriile de selecționare ?

— De regulă, cei selecționați sînt cei slăbiți și sleiți de puteri, care nu mai au mult de trăit.

— Am avut însă impresia că unii mai robuști au fost selecționați, iar alții, mai plăpînzi, au rămas în viață.

— Vezi, munca noastră aici, la Birkenau, nu-i chiar atît de simplă după cum pare la prima vedere. Noi trebuie să lichidăm zilnic mii de oameni. Și asta trebuie s-o fa-

---

[1] Drepți ! Descoperiți !
[2] Șefi de detașamente.
[3] Liniște ! Repede ! Liniște ! Mai repede !
[4] Gata ! Drepți !

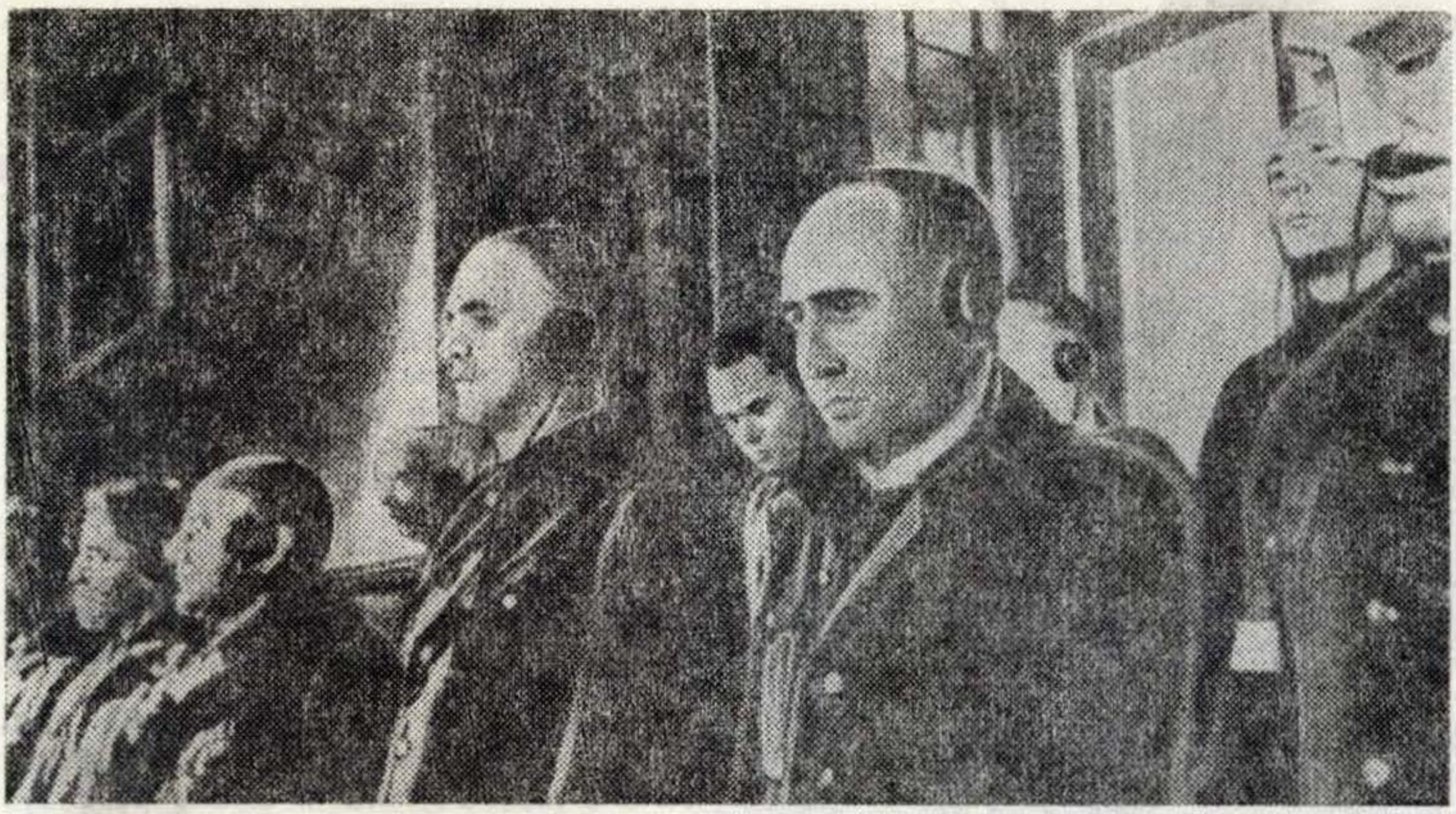

Călăii în fața Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg

cem în văzul a zeci de mii de semeni de-ai lor, care le sînt frați, prieteni, compatrioți sau tovarăși de idei. Desigur, ei sînt neînarmați, iar noi avem tot ce ne trebuie, de la cravașă pînă la tun, de la cîine-lup pînă la camerele de gazare. Totuși, ar fi foarte greu să ne îndeplinim misiunea dacă, de fiecare dată, ar trebui să intervenim cu forța armelor. Revoltele, fie și din desperare, s-ar ține lanț. Or, cu puțină inteligență am reușit să lichidăm pînă acum nu cîteva zeci de mii sau sute de mii de oameni, ci cîteva milioane. N-am să-ți descriu acum întreg sistemul de menținere a ordinii în Birkenau. Îți voi spune doar două principii care stau la baza acestui sistem.

În primul rînd, e vorba de nesiguranța care trebuie să-i stăpînească pe toți cei care pășesc pe poarta acestui lagăr. Oamenii trebuie amăgiți, înșelați, lăsați să spere, fără să aibă însă măcar o fărîmă de siguranță.

Firește, nesiguranța, amăgirea și înșelăciunea n-ar valora nimic dacă n-ar fi completate cu certitudinea absolută că ceea ce a hotărît odată un SS-ist nici Dumnezeu nu mai poate schimba și se va întîmpla exact așa, la ora stabilită și în felul precizat de el. Acesta este al doilea principiu al sistemului de care ți-am pomenit.

Astfel, cei selecționați pentru crematoriu, știind că pentru ei nu mai este scăpare, de îndată ce Mengele a arătat cu degetul spre ei, se resemnează cu soarta de selecționat și pășesc fără împotrivire spre camera de gazare.

...Pe peron, de-a lungul unui tren, avea peste 50 de vagoane, erau înșirate tot felul de boarfe : geamantane, rucsacuri, plăpumi, păpuși, cărucioare. Cîțiva pași mai la dreapta, o mare de oameni : bărbați și femei, mame cu sugari în brațe, bătrîni care abia se țineau pe picioare, copii care se agitau nerăbdători :

— Unde o să dormim ?

— Aici vom primi de mîncare ?

— Mamă, nu mai pot de sete !

—...măseaua, mamă... mă doare măseaua...

— ...mi-e foame... leșin de foame, mamă...

Mamele nu răspundeau. Mîngîiau căpșoarele înnegrite de praf, fețele supte de foame, de sete și de spaimă ale copiilor și se sfătuiau în șoaptă cu soții. Ochii și-i purtau îngroziți în jur : Doamne, Dumnezeule, ce ne mai așteaptă ? !

Zeci de capo se străduiau să așeze mulțimea de oameni într-o formație, care începea să semene, cît de cît, cu o coloană. În fața ei, un grup de SS-iști. Coloana înainta spre SS-iști și în momentul depășirii lor ea se împărțea în două șiruri. Deodată, scurgerea de oameni se opri și se auziră împotriviri înverșunate :

— Nu-mi dau copilul... Omorîți-mă, dar copilul nu-l las din brațe !

Din cîțiva pași, Mengele fu la locul cu pricina. SS-iștii se foiră stînjeniți că nu-l observaseră din timp pe medicul șef al lagărului. Cel mai mare în grad se grăbi să raporteze. Mengele se apropie de femeia care își strîngea fetița în brațe și țipa într-una. Fără să-și scoată mănușa din mînă, atinse părul buclat al fetiței și-i aranjă cu gingășie fundulița roșie care căzuse într-o parte. Surprinsă de acest gest, mama tăcu subit. Cei din urmă se îmbrînceau spre

înainte să vadă ce se întîmplă. Mengele, satisfăcut de efectul obținut, începu pe un ton de un calm desăvîrșit :

— Spuneți-mi, vă rog, doamna mea, de ce vă agitați ? Ce vă neliniștește ?

Femeia izbucni din nou :

— Nu mă despart de fetiță, orice s-ar întîmpla !

— Dar cine vrea să vă despartă ? Ați înțeles greșit. Se întoarse și se adresă, dojenitor, SS-iștilor din jur :

— De ce nu explicați clar oamenilor despre ce-i vorba ? De ce-i lăsați să se frămînte, să se agite degeaba ? Apoi către mama cu fetița în brațe :

— Stimată doamnă, nimeni nu intenționează să vă despartă de copil. Noi respectăm familia. Departe de noi gîndul s-o rupem, să-i pricinuim cea mai mică durere. E vorba doar de deplasarea dumneavoastră pînă în lagăr. Pînă acolo mai sînt 4 kilometri. Știm că sînteți obosiți de drum, flămînziți și însetați. Călătoria a durat trei zile și trei nopți și nu 48 de ore cît a fost proiectat și cît vi s-a comunicat inițial. Ne pare rău că din lipsă de suficiente mijloace nu vă putem transporta pe toți cu mașinile. Tocmai de aceea camarazii mei v-au solicitat înțelegere și v-au rugat ca în șirul din stînga să treacă numai bătrînii, copiii și bolnavii. Ei vor fi duși cu autobuzele. Ceilalți, din șirul din dreapta, va trebui să faceți un ultim efort și să mergeți pe jos. Mamele sînt rugate să-și dea copiii în seama bunicilor. E vorba doar de o oră-două și veți fi din nou împreună.

Femeia din fața lui Mengele șovăi un moment. Apoi, pe un ton ceva mai potolit ca înainte, spuse :

— Fetița e bolnavă. N-o pot lăsa în seama unui străin.

— N-aveți nici o grijă. Uitați-vă în direcția aceasta, și Mengele arătă cu mîna spre un autobuz pe care se distingea ușor „Crucea roșie". Avem doctori și medicamente la dispoziție, pentru orice eventualitate.

...Peronul se goli de oameni. Rămaseră doar deținuții din *Sonder Kommando*[5] însărcinați cu sortarea bagajelor.

— Să plecăm și noi, luă inițiativa Mengele. Uite că s-a înserat.

— Dacă mai aveți timp, aș vrea să văd și un lagăr de familiști.

— Cu dragă inimă, domnul meu, dar așa ceva la Birkenau nu există.

— Cum adică ? Familiile care s-au despărțit nu se vor reîntîlni, așa cum le-ați promis ?

— Înainte de a încheia turneul nostru, vom mai vizita o instituție principală a lagărului, după care sper că vei înțelege totul.

---

[5] Detașamentul special de deținuți care deservea camerele de gazare și crematoriile.

Peste un sfert de oră cotiră de pe drum în curtea unei clădiri cît o casă cu etaj. Numai coșul era neobișnuit de înalt și de o formă ciudată. Semăna mai mult cu un trunchi de piramidă și nu cu unul de con. Din el ieșeau rafale de fum negru-vînăt. Pe coș izbucneau uriașe limbi de foc, luminînd într-un joc de umbre dantesc coloana de oameni ce străbătea în fața clădirii.

Se auzeau repetîndu-se la nesfîrșit, în diferite limbi, aceleași indicații :

„Păstrați liniștea și ordinea ! Nu vă îngrămădiți ! În prima sală vă dezbrăcați în pielea goală. Așezați-vă hainele frumos, în grămăjoare distincte, ca să le găsiți mai ușor la ieșire ! În sala de dușuri n-are voie nimeni să ia asupra sa absolut nimic ! Păstrați liniștea și ordinea. Nu vă îngrămădiți ! Vă vine rîndul la toți. Vă rugăm să păstrați ordinea !"

Mengele trecu impasibil pe lîngă șirurile de oameni, fredonînd cu voioșie „La dona e mobile". Intră în clădire pe o ușă lăturalnică și urcă treptele unei scări în spirală. Se opriră pe o platformă. Mengele, scoțînd o cheie din buzunar, o introduse în broască și răsuci de două ori. Intrară într-o cabină. Cabina era goală, n-avea nici un fel de mobilier.

Căpitanul se apropie de un perete și privi prin vizor. Apoi se trase la o parte și-l invită amabil pe însoțitorul său.

— Privește și spune-mi sincer dacă am reușit sau nu să depășim sau cel puțin să completăm cu ceva inedit faimoasa viziune dantescă a infernului.

Tînărul ofițer păși apăsat pentru a-și masca șovăiala. Privi prin vizor și făcu un efort să nu izbucnească într-un țipăt. Nu putea crede că ceea ce vede e adevărat. Cîteva sute de oameni în pielea goală se călcau în picioare unul pe altul, căutînd să se ridice unul deasupra celuilalt. Grămada de oameni lua forma unei căpițe de fîn. Cei din mijloc, cu gurile larg deschise, cu limbile atîrnîndu-le, unii cu spume la gură, alții cu dîre de sînge înnegrite, păreau nemișcați. Se clătinau într-o parte și alta, după cum era mai puternică presiunea celor care împingeau de la margine. Unii erau căzuți pe ciment. Alții, călcînd peste ei, căutau să se ridice cît mai sus posibil. Agățîndu-se unul de altul, se zgîriau cu unghiile. Pe trupurile multora se scurgeau șuvițe de sînge.

Era imaginea obișnuită a camerei de gazare la cîteva minute după ce cristalele „Cyklon B", aruncate prin orificiile practicate în pereți, se dizolvau în contact cu apa ce se scurgea în șuvițe subțiri pe pardoseală, creînd deportaților, pentru un moment, iluzia că într-adevăr au fost introduși — așa cum li se spusese de către SS-iști — într-o cameră de baie.

Orele 4 după-amiază: furtunurile pompierilor inundă cu apă cadavrele carbonizate ale victimelor

ARDE bazarul „Charité"

VI. MIHĂILESCU

Mai erau trei ani pînă la sfîrșitul secolului XIX. De la războiul franco-prusian, ultimul mare conflict care zguduise Europa, trecuseră mai bine de două decenii și jumătate. Pe cuprinsul continentului nostru, pacea părea definitiv instaurată. Imperiul britanic era în culmea gloriei și bătrîna regină Victoria sărbătorea cu fast împlinirea a șaizeci de ani de la urcarea sa pe tron. Cea de a treia republică franceză, spre deosebire de prima, nu mai speria monarhii care dețineau o covîrșitoare majoritate printre conducătorii de state ai Lumii Vechi. La cîrma Germaniei se afla Kaiserul Wilhelm al II-lea, despre care gazetarii scriau că are fire iute dar inimă blîndă. Viena, unde domnea bătrînul Franz Joseph, continua să fie capitala valsului: tradiția familiei Strauss fusese preluată de un tînăr compozitor de succes, Franz Lehar. Din îndepărtatul și misteriosul Petersburg o nouă stea a baletului, Anna Pavlovna, stîrnea entuziasmul spectatorilor celor mai exigenți.

La belle époque... Epoca cea frumoasă! Așa avea să li se spună, după primul război mondial, acestor vremuri fericite și fără de griji. Dar cine se bucura de fericire? Cîți oare erau la adăpost de griji? Iată întrebări pe care *bon ton*-ul le excludea din conversația purtată în elegantele saloane frecventate de doamne cu talia strînsă în corset și rochii lungi, și de domnii distinși, cu mustața în furculiță și jobene mai lucitoare decît oglinzile. Căci, se înțelege că nu toată lumea putea trăi bine — cu toate „absurdele" afirmații ale socialiștilor. Pentru ca epoca să fie pe gustul doamnelor încorsetate și a domnilor cu joben, era inevitabil ca ziua de muncă în fabricile și uzinele Angliei, Germaniei și Franței să dureze între zece și treisprezece ore, ca zeci de mii de țărani din Rusia, Italia și Imperiul habsburgic să moară de

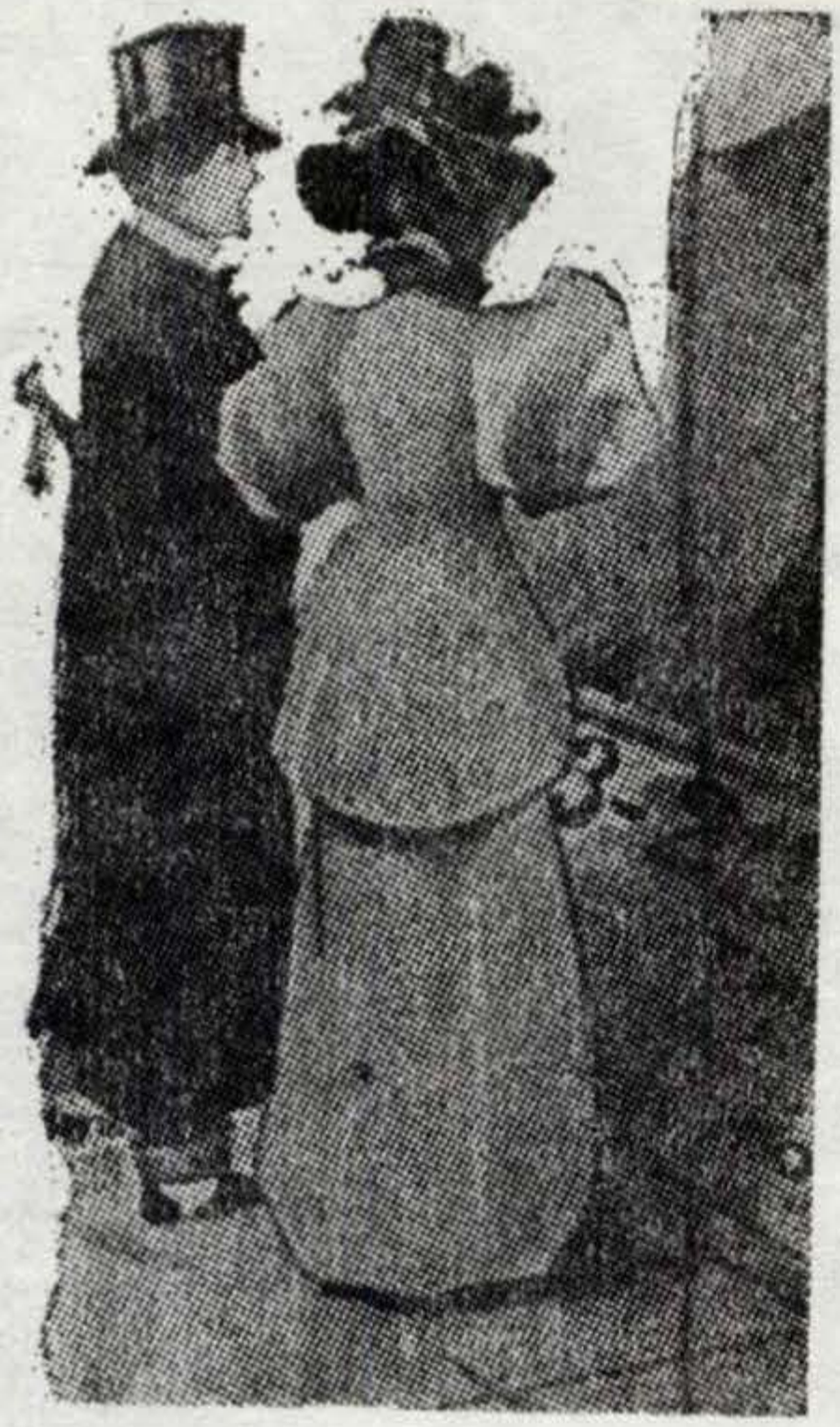

foame în fiecare lună, ca milioane de copii de pretutindeni să se istovească, alături de părinții lor, în mine, la războaiele de țesut sau pe moșiile latifundiarilor, ca orice strigăt de protest al celor exploatați să fie înecat în sînge sau înăbușit între zidurile temnițelor — într-un cuvînt ca frumoasa epocă a celor puțini și privilegiați să fie o groaznică epocă pentru cei mulți și asupriți.

Dar distinșii domni și elegantele doamne nu erau lipsiți de sentimente nobile. Din prea plinul lor, o infimă părticică era aruncată nevoiașilor. Pomana, cuvînt care există în toate limbile, era adesea camuflată în termeni cu rezonanță generoasă și de circulație internațională, unii derivați din greaca veche — filantropie —, alții din latină — caritate.

Sub masca filantropiei și a caritătii se ascundea adesea însă spiritul practic. Firimiturile zvîrlite celor în mizerie se transformau în prilejuri de petrecere : sub pretextul adunării de fonduri se organizau banchete, baluri, chermese, bazare, serate etc., etc. Scopul oficial — ajutorarea săracilor — era repede dat uitării și participanții foloseau împrejurarea după cum le dictau interesele : unii făceau trafic de influență, alții puneau la cale afaceri rentabile, alții se lansau în aventuri extraconjugale.

Printre celebrele serbări de „binefacere" din Franța, cea mai strălucitoare era Bazarul Caritătii.

Ingenioasa idee a baronului

Bazarul Caritătii reprezenta unul din evenimentele mondene cele mai de seamă ale Parisului de la sfîrșitul secolului trecut. Inaugurată în 1885, festivitatea se desfășura anual, la începutul lunii mai, cu participarea celor mai de vază personalități din aristocrația și marea burghezie a capitalei. Gurile rele spuneau că Bazarul Caritătii ar fi trebuit să se numească mai curînd Bazarul Vanității.

Găzduit în primii ani în locuința particulară a unui nobil cu arbore genealogic multisecular sau în cea a unui industriaș cu milioane recent dobîndite, bazarul s-a ținut mai apoi în localuri publice, puse la dispoziție cu multă amabilitate de municipalitatea pariziană. În 1897, organizarea fu încredințată bancherului Harry Blound și baronului Mackau, doi dintre bogătașii vremii. Se șoptea — iar gurile rele ! — că organizatorii nu erau chiar atît de dezinteresați cum pretindeau ei, rezervîndu-și un comision de 30 la sută din totalul vînzărilor efectuate în cadrul bazarului. Participanții nu găseau nimic neobișnuit în asta : se știa doar că, din fiecare sută de franci adunați la o asemenea serbare filantropică, cel puțin 80 se duceau pe cheltuieli de organizare.

Într-una din dăți, bazarul fu instalat pe strada Jean Goujon, unde un anume Michel Heine dispunea de un hangar de scînduri, utilizat pînă de curînd ca sală de spectacole. Situat între mănăstirea de călugărițe „Adormirea Maicii Domnului" și grajdurile baronului Rothschild, hangarul măsura 80 de metri în lungime și 13 în lățime. În spate se întindea un teren viran de vreo 30 de metri, la capătul căruia se ridica zidul înalt al hotelului „Palatului", și în care dădea bucătăria restaurantului afectat hotelului, aerisită printr-o singură ferestruică protejată de gratii groase de fier.

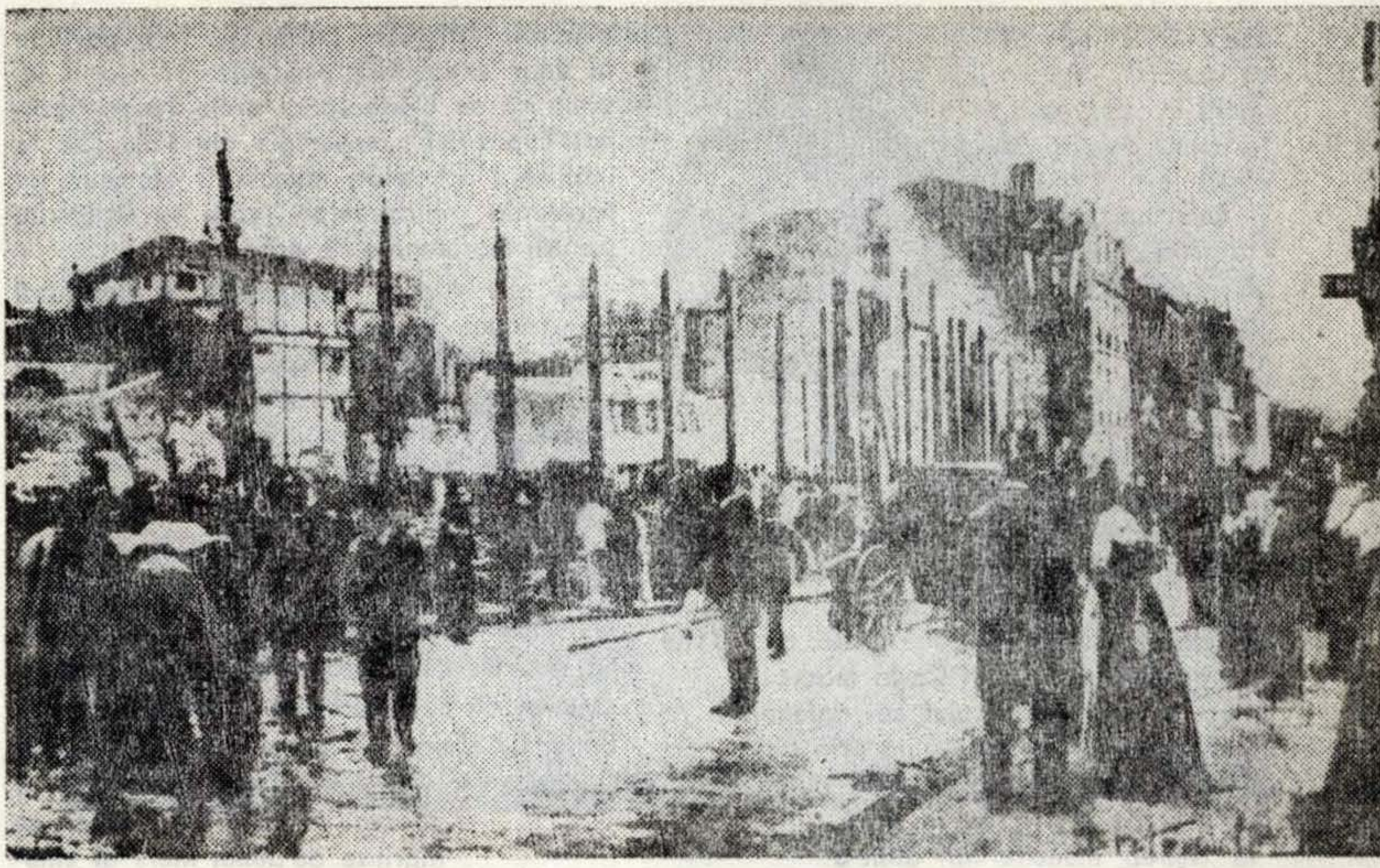

Orele 6 după-amiază : In jurul ruinelor fumegînde se adună familiile celor care au asistat la inaugurare

Pentru a compensa lipsa de eleganță a ambianței, baronul Mackau avu o idee ingenioasă. Apelînd la serviciile lui Chapron, scenograful Operei, transformă hangarul într-o uliță medievală lungă și îngustă. De o parte și de alta a culoarului ostfel format se înșirau prăvălii și ateliere caracteristice Parisului din primele secole ale mileniului nostru, purtînd firme pitorești : „La capul de harap", „La cana cu spumă", „La păstrăvul cel iute".

Construite din mucava, dughenile erau împodobite cu iederă și flori artificiale. Deasupra uliței se întindea un cer confecționat dintr-o pînză subțire. Dar materialele acestea erau ușor inflamabile ; din pricina lor Chapron, care mai ținea minte ravagiile provocate cu zece ani în urmă de incendiul de la Opera Comică, unde focul pornise de la atelierele de decoruri și costume, era neliniștit. Împărtăși temerile sale baronului Mackau, dar acesta dădu nepăsător din umeri, asigurîndu-l că nu vor fi riscuri, fumatul fiind interzis.

Numărul de atracție

Bazarul Caritații din 1897 urma să se desfășoare conform programului tradițional. După festivitatea de inaugurare, onorată de prezența nunțiului papal la Paris, care dădu asistenței apostolica sa binecuvîntare, doamnele din „Lumea bună" se transformară, pentru cîteva zile, în negustorese. La tarabele lor se găseau de vînzare flori, podoabe, jucării, bomboane și obiecte de lux la prețuri exorbitante. O garoafă de pildă costa un ludovic de aur, ceea ce reprezenta salariul pe 8 luni al unui muncitor. La bufetul instalat într-o „cîrciumă" improvizată, gustările erau servite de doamne în vinele cărora curgea sînge albastru. Din cînd în cînd se organiza cîte o tombolă, la care biletul costa 4 ludovici.

Deosebit de apreciate erau licitațiile : la rugămintea organizatorilor, o tînără și frumoasă marchiză sau contesă consimțea, roșind pudic, să acorde un sărut domnului care oferea cea mai mare sumă. Eticheta cerea ca bărbații prezenți să participe la un adevărat „furnir financiar", pentru cucerirea rîvnitului trofeu. Competiția era dublă : între doamne — care își puteau compara farmecele — și între domni — care își puteau etala averea. Toată lumea își amintea de recordul atins în 1893, cînd ducesa d'Uzes, născută de Mortemart, obținuse 163 de ludovici de la bancherul Floriot. Acesta nu profitase de victorie și, în loc să se lase sărutat, se mulțumise să sărute el mîna generoasei ducese. Comportarea sa de adevărat gentleman îi făcuse

pe mulți să uite că bancherul dădea bani cu împrumut, primind dobînzi de 1 200 la sută pe an.

Dar numărul de atracție al Bazarului din 1897 era cu totul inedit : invenția fraților Lumière, un fel de lanternă magică, care proiecta pe un ecran alb niște fotografii mișcătoare de dimensiuni mari ; „Firește, e un truc ieftin, se comenta prin saloanele Parisului. Amuzant acest... cum îi spune ?... a, da, acest cinematograf ! Trebuie văzut repede, căci peste un an-doi n-o să mai fie la modă..."

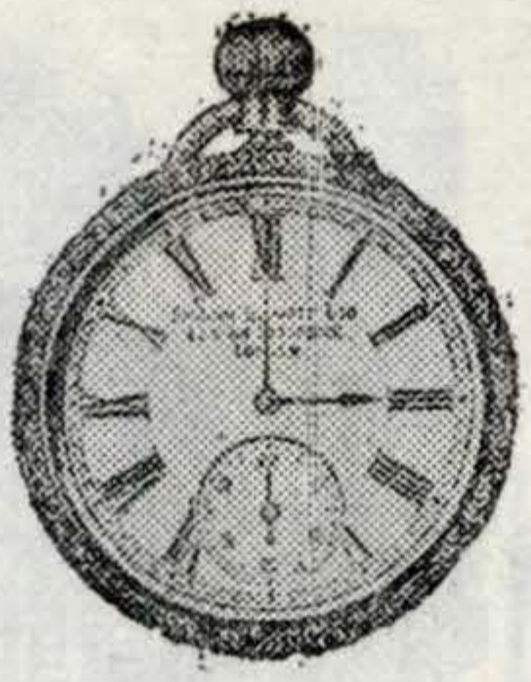

La capătul hangarului se amenajase o încăpere despărțită de uliță prin patru perdele de pluș ; acolo publicul putea asista la intrarea unui tren în gară, la ieșirea muncitorilor dintr-o uzină și la o scurtă comedie foarte hazlie, „Stropitorul stropit", în care un grădinar ghinionist mînuind stîngaci furtunul se uda din cap pînă în picioare.

La ediția 1897 a Bazarului Carității își anunțaseră participarea cele mai de seamă figuri ale înaltei societăți pariziene. Alteța sa regală ducesa d'Alençon, ducesa de Vendôme, contesa de Grefuhle, marchiza de Saint-Chamans, baroanele de Sassenay și de Faez erau numai cîteva dintre ilustrele nume anunțate încă din ajun de cotidianul *Figaro*.

Foc! Foc!

Inaugurarea avu loc în după-amiaza zilei de 4 mai. Încă înainte de orele 2, strada Jean Goujon se umpluse de landourile împodobite cu blazoanele aurite ale proprietarilor. Pe capră, alături de vizitiu, se afla un tînăr valet, care sărea jos din mersul trăsurii, ca să deschidă portiera, să desfacă scărița pliantă și să ajute pe cei dinăuntru să coboare. Din păcate, parcarea — cum am spune noi astăzi — era dificilă : nu departe de bazar se demola clădirea Palatului Industriei, fost pavilion al unor expoziții precedente. În locul lui urma să se clădească Marele Palat, destinat Expoziției universale din 1900. De la înălțimea schelelor, muncitorii glumeau pe socoteala cucoanelor care se strecurau printre mormanele de noroi.

La ora 4, ora inaugurării, în hangarul transformat în uliță medievală se aflau peste 1 200 de persoane, majoritatea femei și copii. Numărul bărbaților depășea mult numărul celor prezenți în bazarele precedente. Înghesuiala era cumplită.

În dreptul cinematografului lumea aștepta prima „ședință de proiecții". Dar, din motive necunoscute, accesul în încăperea delimitată prin perdelele de pluș era interzis. Se auziră cîteva proteste, glume și rîsete : „Murim de căldură ! Vrem stropitorul ! Sabatier ! Sabatier !". Domnul Sabatier, președintele consiliului de administrație a cîtorva societăți anonime, se îngrijise de bunul mers al cinematografului, dar întîrzia să apară. Doamnele oftau, făcîndu-și vînt cu evantaiele, domnii izbeau în podea cu bastoanele lor cu măciulii de argint.

În cele din urmă, domnul Sabatier ieși de după perdea ; cu fața palidă și vocea tremurîndă rugă onorata asistență să aștepte răbdătoare, „de preferință afară, la aer liber". Protestele se întețiră, dar Sabatier, fără să țină seamă de ele se îndreptă în goană spre una din ieșiri, țipînd cu deznădejde : Foc ! Foc !

Ce se întîmplase ? Cu puțin înainte de începerea proiecției operatorul constatase că lampa sistem Molteni cu care lucra nu avea destul eter. Ajutorul lui îi aduse damigeana de rezervă, și cum în cabină era întuneric, operatorul aprinse un chibrit. Vaporii de eter luară foc și vîlvătaia se întinse spre pereții de scînduri ai cabinei. Nu trecu mult și o flacără imensă incendie una din perdelele de pluș.

Palatul Industriei în curs de demolare

La ce servesc măciuliile de argint

Incendiul se propagă cu iuțeala fulgerului. Sub ploaia de scîntei, mucavaua dughenelor și pînzeturile care atîrnau pretutindeni se aprinseră ca niște hîrtii. Încă din primele clipe, panica luă proporții înspăimîntătoare. Uitînd bunele maniere, cei 1 200 de oameni dădură năvală spre ieșirile de la extremitățile hangarului. Instinctul de conservare se manifestă atît de violent, încît nimeni nu mai ținu seama nici de vîrstă, nici de sex, nici de locul ocupat în ierarhia socială. Îmbrîncindu-se, lovindu-se, călcîndu-se în picioare și urlînd ca fiarele dezlănțuite, ducesele și marchizele, episcopii și industriașii, generalii și soțiile de miniștri se luptau spre a ieși cît mai repede din infernul de flăcări.

În cîteva minute, hangarul se prefăcu într-un rug ; oameni cu veșminte arzînd, țipînd de spaimă și de durere, încercînd să-și salveze viața, goneau spre terenul viran din spatele hangarului ; dar focul alimentat de vînt ajunse repede și acolo. Smulgînd gratiile de fier, bucătarii Alfred Gomery și Edouard Vaudier, de la hotelul „Palatului", reușiră să tragă prin fereastra îngustă aproape o sută de persoane amenințate de flăcări.

Alți salvatori, de condiție la fel de modestă, sosiră în grabă la locul catastrofei : muncitorii de pe schelele Palatului Industriei. „Spre deosebire de egoiștii care se omorau unii pe alții în bazar, uitînd aroganța cu care coborîseră din caleși, muncitorii de la Palatul Industriei, însuflețiți de un nobil spirit de sacrificiu, se aruncară în mijlocul incendiului, ducînd în brațe sau în spinare trupuri mistuite de foc și punîndu-și în primejdie propria lor viață", scria două zile mai tîrziu cronicarul ziarului *Le Matin*.

Chemați în grabă, veniră și pompierii, dar furtunurile lor erau defectate și nu putură fi puse în funcțiune decît la un sfert de oră de la declanșarea incendiului. Peste alte 15 minute, hangarul se transformă într-o ruină fumegîndă. Cadavrele carbonizate, răsucite în poziții bizare, ca niște imense rădăcini de copac, erau neidentificabile. De abia după 4 zile se putu stabili identitatea victimelor, luîndu-se în considerație persoanele care nu se înapoiaseră acasă.

Cînd ziarele publicară lista deceselor, Parisul încremeni de oroare : din 703 femei și copii își pierduseră viața 115, în vreme ce din 581 bărbați nu pieriseră decît 5, dintre care 2 ieșiseră teferi din hangar, dar muriseră ulterior de inimă.

Comentînd lugubra statistică, cotidianul *l'Aurore* își intitula editorialul : „La ce servesc măciuliile de argint ale bastoanelor". În încheiere, autorul articolului își punea întrebarea : „Ce simte oare în sinea lui un bărbat cînd prezintă condoleanțe prietenului căruia el i-a ucis soția, în busculada de la ieșirea din bazar ?"

RADU DE LA AFUMAȚI SAU RADU CEL MARE?

ȘTEFAN ANDREESCU

[Cu Ștefan Andreescu și prietenul său nedespărțit Matei Cazacu — studenți în ultimul an la Facultatea de istorie a Universității din București — se reînnoadă o tradiție strălucită : a vocațiilor istorice afirmate clar încă în timpul studenției. Este o etapă efervescentă a limpezirii drumurilor în viață și în știință pentru talentele autentice. Mulți istorici români au semnat, încă de pe băncile facultății, contribuții utilizate și astăzi.

Dacă Ștefan Andreescu, publicat acum în „Magazin istoric", autor la această dată al cîtorva contribuții remarcate, va ști să-și doteze talentul și ascuțitul său spirit de investigație cu armătura poliglotă și erudiția atîtor predecesori ai științei istorice, sîntem convinși că se va înscrie în buna școală a istoriografiei românești. I-o urăm din tot sufletul].

Dintre numeroasele portrete voievodale din biserica mănăstirii Argeșului se mai păstrează astăzi doar cîteva, aflate în colecțiile Muzeului de artă al Republicii Socialiste România [1]. În primul rînd chipurile ctitorilor, Neagoe Basarab și Doamna Despina împreună cu copiii, apoi Doamna Ruxandra, fiica lui Neagoe și soția lui Radu de la Afumați, Mircea cel Bătrîn, Petru voievod (Radu Paisie) și fiul său Marco și, în sfîrșit, un portret intitulat „*Radul voievod*" [2].

Cele mai importante personaje zugrăvite pe pereții pronaosului bisericii, după Neagoe și Despina, erau, fără îndoială la origine, Radu de la Afumați și Ruxandra, în timpul cărora, la 10 septembrie 1526, s-au isprăvit frescele bisericii, „cu mîna lui Dobromir și zugrav". De aceea cei doi au fost reprezentați, cum vădește fragmentul cu imaginea Ruxandrei, ținînd în mîini modelul bisericii, la fel precum ctitorii principali. Se pune însă întrebarea : dacă asupra portretului Ruxandrei nu pot apărea obiecții, oare Radu de la Afumați trebuie identificat cu acel „*Radul voievod*" de care aminteam sau este vorba de un alt voievod ? Nu există din păcate nici o altă imagine zugrăvită, precis identificată, a lui Radu de la Afumați, astfel încît posibilitatea comparației este de la bun început înlăturată.

Pe temeiul asemănării cu portretul lui Radu cel Mare (1495—1508) de la Govora, destul de aproximativă, datorită refacerii picturii de acolo, Nicolae Iorga în volumul „Domni români după portrete și fresce contemporane" atribuie portretul de la Argeș lui Radu cel Mare. Iată ce afirma Iorga : „Radu cel Mare, așezat la Govora, alături de Doamna Cătălina, cu văl pînă în jurul gîtului, are aceeași înfățișare ca Laiotă, dar fără barbă ; haina de brocard de Veneția e o minune. *Fără aceste podoabe ale veș-mîntului, purtînd o coroană cu mărgăritare ca a lui Mircea cel Bătrîn, e copia, evidenta copie de la Argeș*". Iar planșa cu numărul 28 îl înfățișa pe „*Radul voievod*" de la Argeș, cu explicația : „Radul cel Mare, 1495—1508, domn al Țării Românești. După fresca din biserica episcopală din Argeș (secolul al XVI-lea), păstrată la Muzeul de antichități din București". În concluzie, potrivit acestei identificări, ar fi însemnat că, în urma restaurării de la sfîrșitul secolului trecut, portretul mural al lui Radu de la Afumați (1522—1529) s-a pierdut definitiv, rămînînd între fragmentele păstrate din pictura bisericii de la Argeș numai chipul Ruxandrei.

În lucrarea *Frescele din biserica lui Neagoe de la Argeș*, apărută în anul 1942, prof. Victor Brătulescu publica reproducerea în culori a portretului lui „*Radul voievod*", completată de o descriere amănunțită, considerînd fără ezitare că este vorba de Radu de la Afumați. Domnia sa a menținut această identificare și după douăzeci și cinci de ani, în 1967, cînd, cu prilejul aniversării a 450 de ani de la sfințirea mănăstirii Argeșului, se ocupa din nou de picturile care la origine au împodobit interiorul ctitoriei lui Neagoe Basarab.

Atribuirea portretului în discuție lui Radu de la Afumați a căpătat cu timpul o largă circulație. Astfel, la Muzeul de artă, între portretele domnești expuse, panoul ce ne interesează are fixată această identitate. La fel a fost publicat și într-o recentă lucrare asupra instituției băniei în Țara Românească. La rîndul nostru, am folosit o reproducere a portretului amintit drept ilustrație pentru un articol despre Radu de la Afumați.

O părere diferită a formulat în 1962 Pavel Chihaia, cercetător la Institutul de istoria artei din București, care, încercînd să reconstituie și să interpreteze dispoziția exactă a portretelor votive din pronaosul bisericii de la Argeș, a tipărit prețioasele copii executate în 1860 după aceste portrete de Gh. Tattarescu. Desenele arătau limpede că în biserică au fost zugrăviți doi domni cu numele Radu. Cel dintîi — Radu de la Afumați, alături de Ruxandra, apoi un alt „Radu", pe care Pavel Chihaia îl apropie de figura conservată la Muzeul de artă și

---

[1] Așa cum se știe, cea mai mare parte a picturilor din biserică au fost distruse în timpul restaurării din 1875—1886, condusă de arhitectul francez Lecomte du Nouy. Prea puține fragmente au fost salvate și transportate la București.

[2] Nu de mult a fost identificat și un chip „presupus a fi al cneazului Lazăr" al sîrbilor (Emil Lăzărescu, *Biserica mănăstirii Argeșului*, Ed. Meridiane, București, 1967, fig. 17).

presupune a fi Radu cel Frumos. Ulterior, același autor a reluat problema portretelor de la Argeș, adoptînd de astă dată, în privința lui *„Radul voievod"* de la Muzeul de artă punctul de vedere susținut de Nicolae Iorga. Sîntem astfel în fața a două ipoteze și putem să ne întrebăm care este adevărul ?

O primă privire asupra portretului lui *„Radul voievod"* și al Ruxandrei ne arată o deosebire izbitoare în privința bogăției veșmintelor. In timp ce Ruxandra poartă o mantie de brocard, strălucitor împodobită cu motive florale aurii, *„Radul voievod"* este îmbrăcat cu totul simplu, fără absolut nici o ornamentație. Ținuta aceasta pare nejustificat de austeră pentru un domn în funcție cum era Radu de la Afumați și care pe deasupra mai era și al doilea ctitor al mănăstirii Argeșului. Observația aceasta găsește imediat o certă confirmare în analiza desenului lăsat de Gh. Tattarescu. Acolo, Radu de la Afumați este reprezentat precum ne așteptam, în veșminte comparabile cu ale Ruxandrei. Și putem fi siguri că nu Tattarescu a închipuit aceste veșminte deoarece, cum ușor se poate verifica în cazul Ruxandrei sau al lui Neagoe și Despina, desenele reproduc suficient de fidel originalele.

Menționam înainte că, așa cum se constată din fragmentul de frescă păstrat cu portretul Ruxandrei, ea, împreună cu soțul ei, Radu de la Afumați, susțineau în mîini modelul bisericii de la Argeș. Palma mîinii drepte a Ruxandrei este așezată perfect orizontal și este complet introdusă sub biserică. În schimb, în tabloul cu *„Radul voievod"*, în afară de faptul că nu se zărește o cît de mică porțiune din biserică, nu se poate oricum admite că domnul zugrăvit ar fi susținut ceva în mîini : dreapta este în întregime vizibilă, iar stînga, cu care s-ar putea presupune că ținea modelul bisericii, este strîns adusă lîngă trup, cu palma îndreptată *vertical*. Mai mult, atît cît s-a păstrat, cam două treimi, palma stîngă este complet goală, lucru nefiresc dacă ne amintim că biserica acoperea mîna Ruxandrei pînă la încheietură. Trecînd din nou la desenul lui Tattarescu, vedem limpede că mîna stîngă a lui Radu de la Afumați, care susținea biserica, era mai aplecată decît a lui *„Radul voievod"*, avînd palma așternută *orizontal* și cu totul vîrîtă sub biserică. Pe de altă parte, costumul și poziția mîinilor lui *„Radul voievod"* de la Muzeul de artă corespund perfect celuilalt domn cu numele Radu, desenat de Tattarescu. *Ni se pare a fi deci sigur că portretul de la Muzeul de artă nu este al lui Radu de la Afumați, cum s-a crezut* [3].

Totuși, cui aparține acest chip ?

Revenim la observația lui Nicolae Iorga, făcută acum aproape patru decenii, deoarece oferă singurul temei material pentru o identificare veridică. Într-adevăr, în pofida refacerii picturilor de la Govora în 1711, portretul lui Radu cel Mare mai prezintă încă o reală asemănare cu imaginea lui *„Radul voievod"* de la Argeș. Trăsăturile esențiale ale figurilor celor doi domni sînt sensibil identice, ceea ce dovedește, cum spunea Iorga, că *portretul de la Argeș este o copie a portretului lui Radu cel Mare de la Govora*. În plus, semnalăm și faptul că Radu cel Mare era tatăl lui Radu de la Afumați și deci acesta din urmă în mod firesc a pus să-i fie zugrăvit chipul pe pereții ctitoriei pe care o isprăvea. Și aceasta cu atît mai mult cu cît, de altfel, se pare că îndeplinea și dorința lui Neagoe Basarab, ctitorul principal, care a fixat el însuși numele celor care trebuiau zugrăviți. Deoarece a fost copiat după frescele originare de la Govora, și anume cînd acestea nu apucaseră să se învechească și să crape, portretul de la Argeș prezintă chiar mai multe garanții de asemănare cu modelul, cu Radu cel Mare, decît însuși portretul de la Govora, așa cum se vede el astăzi, rod al unei repictări tîrzii. Așadar, în biserica de la Argeș, așa cum remarca tot Nicolae Iorga, Radu de la Afumați nu ne-a rămas decît într-o singură imagine, cea săpată pe piatra de mormînt, unde este înfățișat călare, cu coroana pe cap și sceptrul în mînă.

---

[3] Ne întrebăm tot acum de ce, dacă *„Radul voievod"* ar fi fost cu adevărat Radu de la Afumați, a fost totuși desprins separat de Ruxandra de pe peretele bisericii. Cum bine se știe, grupul Neagoe, Despina și copiii au fost conservați într-un tablou unitar. Probabil însă că fresca cu Radu de la Afumați era destul de deteriorată și atunci s-a hotărît numai păstrarea portretului Ruxandrei, *„Radul voievod"* fiind un cu totul alt personaj decît Radu de la Afumați.

poșta redacției

magazin istoric

O ALTĂ COLUMNĂ !

DĂNUȚ SAULEA, elev, TECUCI. Într-adevăr, la Roma mai există o columnă similară cu cea a lui Traian. Este Columna lui Marcus Aurelius, în piața Colonna, fiind foarte apropiată de cealaltă, dar numai ca dimensiuni și formă. Atît ca importanță istorică, cît și ca execuție artistică este — ca orice imitație — mai modestă. Sculptată din marmură de Carrara, a fost restaurată în anul 1589. În vîrful ei — ca și la Columna lui Traian — se găseau statuia lui Marcus Aurelius și a soției sale Faustina.

Columna a fost ridicată în amintirea războaielor purtate de Marcus Aurelius la Dunăre și povestește cele două războaie cu marcomanii (169—172 e.n.) și cu sarmații (174—176). Monumentul s-a terminat după moartea împăratului și împărătesei (post 180 e.n.).

În comparație cu cea a lui Traian în Columna lui Marcus Aurelius, împăratul apare pe 59 din metopele Columnei. Dintre scenele rămase nu s-a putut identifica decît cea privitoare la „miracolul ploii", moment povestit și de istoricul Dio Cassius.

Despre ce este vorba ? În timpul războiului cu marcomanii, armatele romane au fost salvate de la un adevărat dezastru datorită unei ploi torențiale care s-a abătut asupra lagărului „barbarilor", împiedicînd atacul acestora împotriva romanilor.

Soldații sînt triști, lipsiți de elanul necesar în luptă. Detaliile figurilor nu oferă nimic caracteristic. Totul pare stereotip și înghesuit. Scenele de luptă sînt redate naiv : ai impresia că se luptă păpuși și nu oameni de arme. Împăratul, în calitatea sa de comandant suprem, nu lasă impresia unui general ci a unui filozof îngîndurat ce conduce legiuni. Scenele nu se pot înlănțui între ele ca să se urmărească desfășurarea unor evenimente continue și importante. De aceea, columna lui Marcus Aurelius nu a stîrnit același entuziasm și interes ca aceea a lui Traian.

N.R. Despre misterioasa moarte a regelui dac Burebista — care vă interesează — revista are în pregătire un articol.

LUPOAICA

N. MIRONESCU, BUCUREȘTI. *Ne rugați să vă verificăm și să stabilim adevărul istoric în legătură cu Acca Larentia. Stabilirea adevărului istoric într-o problemă bazată exclusiv pe legendă — vă dați seama — este dincolo de posibilitățile „Magazinului istoric" și în afara atribuțiilor sale.*

Totuși, pentru înlăturarea dubiilor pe care se pare că le aveți, precizăm că în legătură cu Acca Larentia există cîteva legende. Iată ce menționează de pildă prestigioasa Enciclopedie Britanică : „În legendele romane Acca Larentia era soția ciobanului Faustulus care a salvat viețile lui Romulus și Remus. Ea mai era supranumită — potrivit caracterului său — și *lupa*, ceea ce înseamnă curtezană. (Ovidiu, Faste, III 55). Potrivit unei alte legende, Larentia era o fată frumoasă de care Hercule era legat. La sfatul său ea s-a măritat cu un etrusc bogat, Tarutius. Moștenind o mare avere, Larentia a donat-o poporului care a instituit în onoarea ei o sărbătoare anuală ce-i poartă numele. O altă legendă spune că Acca Larentia era mama iepurilor, simbolizînd astfel fertilitatea pe pămînt, îndeosebi în orașele din provincie și în tabere".

ÎN JURUL UNUI DECES

DUMITRU DASCĂLU, HUDEȘTI, JUD. BOTOȘANI. *Controversa cu prietenul dv., profesorul, este — credem noi — mai mult de ordin formal. Alexandru cel Bun a murit în ziua de 1 ianuarie 1432, probabil în urma unui ospăț care nu putea fi decît copios. Cum nu știm ora decesului — ziua de 1 ianuarie începînd cu un minut după miezul nopții — se poate admite că a domnit pînă în anul 1431 — dar și pînă în anul 1432. Așadar nu ni se pare că sursele pe care ni le-ați citat sînt în contradicție.*

CĂLĂTORIE CU CARUL „IUTE" ÎN 1848

IOAN NECULOIU, BRAȘOV, *ne trimite această însemnare după un reportaj publicat acum mai bine de un veac în „Gazeta Transilvaniei" :*

...Rubrica „De știut" a *Gazetei de Transilvania* anunța : *Francisc Körner de la 1 apr. a.c. deschide călătorie iute între Brașov și București. O intreprindere de mult dorită era aceasta. Prețul de o persoană e 8 f. arg., timpul călătoriei ca 30 ceasuri".*

Să fie oare acesta actul de naștere al Agenției O.N.T. din Brașov ? Poate. Faptul are în mod cert și alte semnificații. Este dovada existenței legăturilor între Transilvania și Țara Românească, a interesului pentru cunoașterea reciprocă. Oricum rubrica vine să lărgească tematica abordată, adîncind prezența ziarului în cotidian.

Nu la mult timp de la anunțul mai sus citat am găsit descrisă în *„Gazeta de Transilvania"* de către C. Urziceanu o astfel de călătorie cu „carul iute". Stația de îmbarcare : Pomul Verde ! De aici pornea de fapt și „carul" de Sibiu. Prima stație : vama de la Timiș, apoi Predealul de unde *„pe din josul Caraimanului"* se ajungea la Sinaia. Aici oamenii și animalele își trag răsuflarea, dar nu prea mult timp, pornind-o mai departe pe *„urății"* și prin *„poarta de la Posada"* la Comarnic *„unde era odată o punte pestriță spînzurată", apucă apoi pe „pruntul Prahovei, suie dealul Brezei".* La Breaza avea loc o oprire de mai lungă durată pentru ca să se schimbe caii și avea loc o a doua vămuire. Pe un ton ironic autorul reportajului de călătorie nota : *„astăvară era (!) și altfel de scotocitori ce se sgăia (!) cu un ochi și mai mult".*

„Apoi carul iute coboară dealul, mai trece Prahova, suie la Cîmpina, coboară iară, apucă cîmpul, cînd mai suie cînd mai coboară iară (însă prea puțin) mai schimbă caii la Lipova (...) prin cîmp mai șes și prin pădurici trece pe la Băneasa drept pe lîngă un viitor castel". (Am fi fost în București, azi. Dar pe atunci orașul lui Bucur era mai mic) *„...trece apoi carul iute pe șoseaua (...) generalului Kiseleff și intră în București în sunetul clopoțeilor drept pe bariera podului Mogoșoaiei".*

Și aici, C. Urziceanu — ca orice reporter modern — consemnează schimbările intervenite în mai puțin de un an. Bariera a fost odată păzită de către dorobanți *„apoi liberă vre-o trei luni"* ca apoi să fie preluată de un ciocoiaș vîndut *„cu doi ochi și buni".* Doar trei luni a fost liberă ! Exact cît a ținut revoluția de la 1848 ! Pe aici au intrat oștile revoluționare ale lui Magheru !

„Carul iute" pe lîngă faptul că ducea *„tot felul de oameni"* mai ducea și aducea știri de la Bucuresti la Brașov, fiind astfel un mijloc de legătură între români.

CĂSĂTORIE LA... RUGINOASA

CONSTANTIN NICULESCU, din TULGHEȘ, JUD. HARGHITA, *care — precum ne spune — are „la cei 84 de ani (ai săi ! n.n.) o memorie mare" (sic !) ține să adauge la articolul nostru : „Dramele Ruginoasei", publicat în nr. 11/1968, un amănunt — pe care-l găsim nu lipsit de haz și de semnificație pentru moravurile epocii. Drept care îl inserăm mai jos :*

poșta redacției

magazin istoric

„Ionel I. C. Brătianu era detașat pentru o lucrare lîngă Ruginoasa, el fiind inginer de la Școala de Poduri și Șosele din Franța.

Între el și Moruzoaica s-a ivit o dragoste din care ea a rămas gravidă și el nu a vrut s-o ia de soție. Familia împreună cu tatăl ei i-a pus în vedere că dacă nu se căsătorește cu ea pentru ca să legitimeze copilul îl împușcă. În urma acestui fapt s-a ajuns la un compromis și au căzut de acord ca să se facă căsătoria civilă și religioasă în aceeași zi și la ieșirea de la biserică fiecare să se înapoieze la casa lui, așa că Brătianu nu a fost căsătorit cu Moruzoaica decît 12 ore."

MIRCEA CIOROIU, CRAIOVA. *Indiferent care este mobilul absolutei dv. necesități și urgențe, redacția nu vă poate salva! Adresați-vă unui serviciu de bibliografii.*

I. ENESCU, BUCUREȘTI. *Prea tîrziu v-ați hotărît să ne scrieți despre momentele parcurse de dv. în perioada premergătoare anului 1918. Totuși scrisoarea dv. a îmbogățit fondul de informații al redacției.*

Cele cîteva scrisori ale lui P. Liciu, Petre I. Sturdza și A. Demetriad — pe care ni le trimiteți în copii — au un caracter mult prea „profesional", pentru a fi potrivite „Magazinului istoric". Adresați-vă revistei „Teatru" sau Muzeului Teatrului Național.

PAUL BUCOVSKI, BUCUREȘTI. *Adresa colaboratorului nostru Tiberiu Avramescu, autorul articolului: „Un cavaler rătăcitor pe drumurile libertății — Titus Dunka", este: Editura pentru literatură, bulevardul Ana Ipătescu nr. 39.*

FLORIAN DRAGOMIRESCU, GIURGIU. *Cîtă vreme nu știm exact despre ce este vorba nu vă putem da un răspuns foarte clar. Vă propunem însă o alternativă: ori ne trimiteți volumul, ori faceți dv. un comentariu pe marginea lui. Așteptăm.*

ION PETRESCU, CRAIOVA. *Abonamentele la revista „Magazin istoric" în străinătate se fac prin CARTIMEX, căsuța poștală 134—135, București, sau prin reprezentanții săi din străinătate.*

INVIDIE!

ION COPĂCEANU, TIMIȘOARA. *Am fost impresionați! Am fost — de ce să n-o spunem — invidioși, da, invidioși dar și bucuroși, mîndri și deopotrivă triști.*

Triști că nu sînteți în mijlocul nostru, invidioși pe talentul dv., bucuroși că sînteți cititorul nostru, mîndri că ne acordați atîta timp, atîta atenție. Orice s-ar spune, este formidabilă răbdarea cu care ați citit revista noastră, de la apariția ei și pînă azi. Număr de număr, articol cu articol, frază cu frază — încît mai curînd credem că dispuneți — în secret — și de o mașină electronică. În caz că nu, atunci — credeți-ne — aveți o înclinație specială în această direcție! N-o lăsați să se risipească în scrisori pe care le trimiteți doldora de exemple — odată la 2 ani. Scrieți-ne mai des!

SAFTA, DOAMNA, CTITOR

GAVRIL BRAIC, TOPLIȚA, JUD. HARGHITA. *Nu știm ce legende cunoașteți dv. în legătură cu ctitoria doamnei Safta, ...„doamna pribeagă a lui Gheorghe Ștefan al Moldovei...", la Toplița. Știm însă — și prin aceasta răspundem întrebărilor dv. — că:*

Mănăstirea Toplița clădită lîngă „Pîrîul Doamnei" ar fi ctitorită „după tradiție" de Safta, doamna lui Gheorghe Ștefan, voievod al Moldovei, care a trecut pe aici în 1658. Consultați și: Ștefan Meteș, Domni din Principatele Române pribegi în Transilvania în veacul al XVII-lea, Cluj, 1934, p. 25—26 și sub semnătura aceluiași: Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria, Sibiu, 1936, p. 136. Inscripțiile păstrate sînt mai tîrzii (pe o icoană: 1677; pe lemnăria bisericii: 1710; pe iconostas: 1755).

Nr. 12/1968 ȘI 1/1969

STERE NEGRU, BRĂILA. *De data aceasta veți găsi și numele dv. inserat la Poșta Redacției. Vă satisfacem astfel rugămintea sau orgoliul.*

În legătură cu „...originea voievodului Ștefan cel Mare" care vă interesează, urmăriți genealogia Mușatinilor alcătuită de prof. univ. Aurelian Sacerdoțeanu și publicată de noi în numerele 12/1968 și 1/1969 sub titlul: „Descălecători de țară, dătători de legi și datini".

LUI VICENȚIU GHEOLDUM ȘI CELORLALȚI...

Cititorului nostru Vicențiu Gheoldum din municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej și altora care ne-au scris că vor să cunoască izvoarele folosite de autorii articolului „Războiul Cataneilor și răzbunarea lui Vasile Ceaurul" le răspund chiar autorii: C. Constantinescu-Mircești și I. Dragomirescu.

«În legătură cu moșia Pașcani din ținutul Bacăului, care după dv. ar fi aparținut lui Vasile Ceaurul, consultați lucrarea *Familia Racoviță Cehan*, publicată în Editura Academiei (1942) de Racoviță Cehan.

Cît privește afirmația noastră că *„Ceaurul își stabilește cartierul general la mănăstirea fortificată Cașin, ctitoria sa"*, ultimele două cuvinte trebuie interpretate în accepțiunea lor mai largă.

Este cunoscut faptul că Gheorghe Ștefan, domnul Moldovei, a început construirea mănăstirii Cașin cu un an înainte de mazilirea sa. La terminarea mănăstirii au contribuit și urmașii lui Gheorghe Ștefan, iar cuvîntul de *ctitor* l-am atribuit lui Vasile Ceaurul pentru că *el era nepotul de frate al fostului* domn, stăpînitorul moșiei Cașin și *reprezentantul familiei* care contribuise la ridicarea mănăstirii.»

C. SCORPAN, CONSTANȚA. *Sîntem de acord cu toate titlurile pe care ni le propuneți. Ele, cît și activitatea dv. de pînă acum — care nu este necunoscută redacției — vă recomandă suficient pentru începutul unei colaborări cu noi. Așteptăm dar să ne trimiteți măcar două dintre cele trei titluri pe care ni le propuneți, preferabil nr. 1 și 3, cu ilustrații la alegerea dv.*

ȘERBAN OPREANU, București, *Chiar un serial sub semnătura dv. nu putem publica! De altfel, dacă urmăriți revista veți vedea că nu sînteți de fel neglijat sau ignorat!*

O SESIZARE!

Iată ce ne scrie un cititor, I. BUJORESCU:

«În vara trecută, cînd s-au arat terenurile C.A.P. Radu Vodă — jud. Ialomița, unul din tractoare, făcînd arătură adîncă, a ajuns cu plugul la o lespede mare de piatră pe care apoi abia 3 oameni au putut-o mișca. Pe ea se află săpate, adică scrise diferite semne cu un alfabet necunoscut. Piatra și acum se gă-

seşte pe cîmp, nu a fost cercetată de nici un specialist, deşi se pare că reprezintă ceva, fiind ascunsă, în plin cîmp.

Tot în vara trecută şi tot în comuna Radu Vodă, fiind la sapa porumbului, oamenii au găsit un borcan de pămînt plin de monede vechi de aur. Desigur că ele au o valoare istorică, lucru de care nu s-a interesat nici un om de ştiinţă specialist în problemă.

N.R. Sperăm că cercetătorii de la Institutul de arheologie „Nicolae Iorga" vor recepţiona acest semnal — lansat de inimosul nostru corespondent !

POST SCRIPTUM LA O FOTOGRAFIE

Publicam, în cadrul articolului : „75 de ani de la crearea P.S.D.M.R." *(vezi „Magazin istoric" nr. 3/1968) o fotografie de grup reprezentînd fruntaşi ai mişcării socialiste din ţara noastră. Printre aceştia — şi dr. Vasile Buzoianu.*

Am primit la redacţie acest post scriptum la fotografia apărută, însoţit şi de un portret al lui Buzoianu. Le reproducem alăturat :

«Vasile Buzoianu s-a născut în 1865 în oraşul Brăila, fiind al treilea din cei 7 copii ai preotului Buzoianu. În liceu îl cunoaşte pe *Anton Bacalbaşa*, cu care a rămas prieten toată viaţa. În timpul studenţiei întreţine strînse legături cu *V. Gh. Morţun, C. Mille, C. Dobrogeanu-Gherea, D. A. Teodoru, Artur Stavri* şi alţi fruntaşi socialişti. Absolvind Facultatea de medicină în 1899, a fost numit medic la spitalul din Tg. Bujor, judeţul Covurlui, şi apoi în 1916 medic primar al oraşului Ploieşti.

Deşi, datorită bunei sale pregătiri profesionale, putea să rămînă în Bucureşti, unde îl aştepta o strălucită carieră universitară, doctorul Buzoianu a ales satul. Lucrează ca medic al spitalului din Tg. Bujor, dar şi în afara lui. Consultaţiile sale sînt gratuite. Dr. Buzoianu a luat iniţiativa înfiinţării unor cooperative ţărăneşti de întrajutorare : „Bujorul" în 1910 şi „Unirea" în 1914.

A venit apoi primul război mondial. Doctorul Buzoianu a plecat pe front. Reîntors din Moldova în primăvara anului 1918 găseşte oraşul său (Ploieşti) sub tensiunea unei acute epidemii de tifos exantematic. Bolnavii, în majoritate muncitori, erau internaţi în fostul spital „Movilă". În urma contaminării medicul spitalului moare. Bolnavii nu rămîn însă fără asistenţă. Doctorul Vasile Buzoianu preia conducerea spitalului. Se contaminează şi el. Îngrijirile medicale sînt de prisos. Moare la 10 februarie 1919. Avea 53 de ani !

ÎN CUSTODIE !

GH. BOUREANU, BACĂU. Titlul pe care l-aţi pus caietelor dv. : *„O nouă ipoteză cu privire la continuitate"* era *de natură să ne solicite atenţia în mod cu totul şi cu totul deosebit. Dar cu regret trebuie să vă spunem că nu ne-am încumetat să intrăm în hăţişul argumentelor dv. înşirate de-a lungul celor peste 200 de pagini „dictando" pe care ni le-aţi trimis. Din respect pentru dv. ! E posibil ca cele două caiete pe care ni le-aţi încredinţat să conţină idei interesante, e posibil ca ipotezele dv. să deschidă noi prilejuri de discuţie, dar — credem că este de datoria dv. să vă puneţi în valoare rodul muncii. Şi aceasta respectînd cîteva norme elementare în colaborare cu redacţia unei reviste (nu a unei edituri !)*

1. *Manuscrisele se trimit dactilografiate, în cel puţin două copii.*
2. *Revista nu publică materiale fluvii (studiul dv. are peste 200 de pagini).*

Caietele dv. sînt deocamdată în custodia noastră. Treceţi să le luaţi şi poate ajungem la o formulă de colaborare firească.

ŞTIŢI CEVA?

ATHANASIE MENGLIDE, BUCUREŞTI. *Sincer vorbind am ezitat dacă e cazul să luăm în serios afirmaţia dv. care, orice s-ar spune, vine din zonele nepătrunse şi neştiute ale metafizicii ! Am fost tentaţi să credem că glumiţi ! Textul dumneavoastră e atît de categoric :* „Şi totuşi subsemnatul susţin că a existat unul *(document istoric* — n.n.) : Teribilul blestem al lui Tutankhamon !" Dacă *ştiţi ceva,* (precum lasă să se înţeleagă afirmaţia dv.) *vă rugăm, nu ţineţi numai pentru dv. ! Tutankhamon — cu blestem şi fără — a stîrnit interesul lumii ştiinţifice de pe mapamond !*

AŞA — NU !

THEODOR I. LEUŞTEAN, VASLUI. *Înţelegem bunăvoinţa dumneavoastră, înţelegem mobilul interesului dv. pentru noi şi — într-un fel — sîntem mulţumiţi că doriţi să participaţi la îmbogăţirea tematică a revistei noastre. Dar nu aşa ! Ne pare rău că din nou răspunsul nostru este negativ. Modalitatea pe care aţi ales-o* dumneavoastră *de a colabora cu noi nu este potrivită. N-aţi observat ? Nu publicăm „d-a capo al fine" articole care au apărut în presa vremii ! Dacă vă interesează atît, studiaţi un grup de probleme, sau o perioadă, sau un şir de evenimente etc., etc., comentaţi, relataţi, sugeraţi concluzii ! Părăsiţi ipostaza unui simplu transmiţător de articole decupate cu foarfeca şi atunci, atunci — da !*

De acord ? Încercaţi !

Contents

G. MACOVESCU Vasile Alecsandri the Diplomat . . 2
Memento March '69 . . 7
W. HOLMQUIST The Northern World and European Culture (Our Interview) . . 8
L. DEMENY The Transylvanians and the Bourgeois Revolution in England . . 11
AL. ALEXIANU Peripetia of a Princely Wedding . . 20
GH. ŢUŢUI George Călinescu the Militant Intellectual . 24
P. NICHITA The Occupation of the Prefect's Office in Craiova 29
B. L. MONTGOMERY Admiral Nelson 37
O. MATICHESCU „Raise Your Voice in Protest" . . 43
Panorama 47
A. SIMION The Bucharest Nights of the Long Knives III 50
A. MOISESCU Raphael as an Archaeologist 58
AL. GH. SAVU Microarchives of „Magazin istoric": The World of Caragiale's Characters 60
Short Contributions . . 68
I. FELEA A Prominent Man — I. C. Frimu . . . 70
Şt. BREZEANU Bayard, a Personification of Knightly Virtues 75
P. BĂRBULESCU Prince Stephen Ordered Us to Speak to You 80
O. LUSTIG The Empire of Death 82
VL. MIHĂILESCU The Charité Bazar is Burning . . . 89
ŞT. ANDREESCU Radu of Afumaţi or Radu the Great? 94

Sommaire

G. MACOVESCU Vasile Alecsandri le diplomate . . 2
Memento Mars '69 . . 7
W. HOLMQUIST Les pays nordiques et la culture européenne (notre interview) . . . 8
L. DEMENY Les Transylvains et la révolution bourgeoise en Angleterre 11
AL. ALEXIANU Les péripéties d'une noce princière . . 20
GH. ŢUŢUI George Călinescu l'intellectuel militant . 24
P. NICHITA L'occupation de la préfecture de Craiova . 29
B. L. MONTGOMERY L'amiral Nelson 37
O. MATICHESCU „Elevez votre voix pour protester" . 43
Panorama 47
A. SIMION Les nuits bucarestoises des couteaux longs III 50
A. MOISESCU Raphaël archéologue 58
AL. GH. SAVU Microarchive du „Magazin istoric": L'univers des héros de Caragiale 60
Notes 68
I. FELEA Un homme de marque — I. C. Frimu . . 70
ŞT. BREZEANU Bayard, une personnification des vertus chevaleresques . . . 75
P. BĂRBULESCU Le prince Etienne nous a enjoint de vous parler 80
O. LUSTIG L'empire de la mort 82
VL. MIHĂILESCU Le bazar de la Charité brûle . . 89
ŞT. ANDREESCU Radu d'Afumaţi ou Radu le Grand? 94

Содержание

Г. МАКОВЕСКУ Василе Александри — дипломат 2
Заметки — март'69 7
В. ХОЛМКУЙСТ Северные страны и европейская культура (наше интерью).... 8
Л. ДЕМЕНИ Трансильванцы и буржуазная революция в Англии 11
А. АЛЕКСЯНУ Перипетии государевой свадьбы 20
Г. ЦУЦУЙ Джордже Калинеску борющийся интеллигент 24
П. НИКИТА Овладение префектурой Крайовы 29
В. МОНТГОМЕРИ Адмирал Нельсон 37
О. МАТИКЕСКУ «Поднимайте Ваш голос протеста» 43
Обзор 47
А. СИМИОН Бухарестские ночи длинных ножей (III) 50
А. МОЙСЕСКУ Рафаэль — археолог 58
А.Г. САВУ Микроархив «Магазин историк»: В мире героев Караджале 60
Сигнал 68

Inhalt

G. MACOVESCU Vasile Alecsandri der Diplomat . . 2
Memento März '69 . . 7
W. HOLMQUIST Die nordische Welt und die europäische Kultur (unser Interview) 8
L. DEMENY Die Siebenbürger und die bürgerliche Revolution in England . . . 11
AL. ALEXIANU Die Peripetien einer Herrscherhochzeit 20
GH. ŢUŢUI George Călinescu, der Kämpfer der Intellektuelle 24
P. NICHITA Die Besetzung der Präfektur in Craiova 29
B. L. MONTGOMERY Admiral Nelson 37
O. MATICHESCU „Erhebt Euren Protestruf" . . 43
Panorama 47
A. SIMION Die Bukarester Nächte der langen Messer III 50
A. MOISESCU Raphael der Archäologe 58
AL. GH. SAVU Mikroarchiv des „Magazin istoric": Die Welt der Helden Caragiales 60
Kurze Beiträge 68
I. FELEA Ein bedeutender Mann — I. C. Frimu . 70
ŞT. BREZEANU Bayard, eine Verkörperung der ritterlichen Tugenden 75
P. BĂRBULESCU Unser Herr Stephan befahl uns mit Dir zu reden 80
O. LUSTIG Das Reich des Todes 82
VL. MIHAILESCU Der Charité-Bazar brennt . . 89
ŞT. ANDREESCU Radu von Afumaţi oder Radu der Grosse? 94

ABONNEMENTS: CARTIMEX, Calea Victoriei 126, Bucarest, Roumanie; B.P. 134—135; Telex: 226

magazin istoric

Bucureşti, str. Oneşti nr. 5 — Sectorul 1, Oficiul Poştal Nr. 22, telefon 15 09 91

REDACTORI: Livia Dandara, Dana Crivăţ, Nicolae Nicolaescu, Elisabeta Petreanu, Maria Anca Pîrjol, Vasile Şimandan, Marian Ştefan.

42 427

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scinteii" Bucureşti

Strălucit reprezentant
al Renașterii mature
în Italia, RAFAEL SANZIO
a fost „sinteza supremă
a acestei mișcări
prodigioase"

Acad. G. OPRESCU

magazin istoric

RADU CEL MARE,
domn al țării Românești (1495—1508),
si RUXANDRA,
cea mai frumoasă dintre fiicele
lui Neagoe Basarab,
soția lui Radu de la Afumați
așa cum apar într-o frescă de epocă,
păstrată la Muzeul de artă al R. S. România.
(„Peripețiile unei nunți domnești", p. 20—23;
„Radu de la Afumați sau Radu cel Mare?", p. 94—96).

Sceptru aparținînd
unei familii nobiliare transilvănene
(„Transilvănenii și revoluția burgheză din Anglia".
p. 11—19)

MAGAZIN ISTORIC, revistă de cultură istorică. Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an-60 lei.